КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ШАЙЛОО ЖАНА РЕФЕРЕНДУМ
ӨТКӨРҮҮ БОЮНЧА БОРБОРДУК КОМИССИЯСЫ

ЦЕНТРАЛЬНАЯ КОМИССИЯ ПО ВЫБОРАМ И ПРОВЕДЕНИЮ
РЕФЕРЕНДУМОВ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН РЕФЕРЕНДУМУ ЖӨНҮНДӨ

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК МЫЙЗАМЫ

КОНСТИТУЦИОННЫЙ ЗАКОН КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

О РЕФЕРЕНДУМЕ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Бишкек - 2020

ЕККУ Европадагы Коопсуздук жана Кызматташтык Уюмунун **Бишкектеги программалык кеңсеси**

Бул колдонмо ЕККУнун Бишкектеги программалык кеңсесинин алкагында басылып чыгарылды. Бул басылмада камтылган маалымат ЕККУнун Бишкектеги кеңсесинин расмий позициясын сөзсүз түрдө чагылдырбайт.

ОБСЕ Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе **Программный офис в Бишкеке**

Данное руководство издано при поддержке Программного офиса ОБСЕ в Бишкеке. Информация, содержащаяся в данной публикации, не обязательно отражает позицию или мнение Программного офиса ОБСЕ в Бишкеке.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН РЕФЕРЕНДУМУ ЖӨНҮНДӨ

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК МЫЙЗАМЫ

Бишкек - 2020

МАЗМУНУ

1-глава. Жалпы жоболор 3

2-глава. Референдум өткөрүү жана дайындоо демилгеси 10

3-глава. Референдум өткөрүүгө карата даярдык көрүүнүн тартиби 11

4-глава. Кыргыз Республикасынын референдумун даярдоодо жана жүргүзүүдө үгүттөө 21

5-глава. Добуш берүүнү уюштуруунун жана өткөрүүнүн тартиби. Референдумдун натыйжаларын аныктоо 28

6-глава. Референдумду каржылоо 53

7-глава. Референдум жөнүндө мыйзамдарды бузгандыгы үчүн жоопкерчилик 57

8-глава. Корутунду жоболор 63

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК МЫЙЗАМЫ

Бишкек шаары, 2016-жылдын 31-октябры № 173

Кыргыз Республикасынын референдуму жөнүндө

(КР 2019-жылдын 8-августундагы N 116 конституциялык Мыйзамынын редакциясына ылайык)

1-глава

Жалпы жоболор

1-берене. Кыргыз Республикасынын референдуму

1. Кыргыз Республикасынын референдуму (мындан ары - референдум) - конституциялык мыйзамдын, мыйзамдын жана башка ченемдик укуктук актынын долбоору, ошондой эле мамлекеттик маанидеги башка маанилүү маселелер боюнча Кыргыз Республикасынын жарандарынын (мындан ары - референдумдун катышуучуларынын) жалпы элдик добуш берүүсү.

2. Референдум эркин шайлоолор менен бирге катардагы түздөн-түз элдик бийликти билдирүү болуп саналат. Референдум Кыргыз Республикасынын бүткүл аймагында өткөрүлөт.

2-берене. Ушул конституциялык Мыйзамда пайдаланылуучу негизги терминдер

1. Ушул конституциялык Мыйзамда төмөнкү түшүнүктөр жана терминдер пайдаланылат:

1) **үгүт материалдары** - референдумдун маселелери боюнча үгүт белгилерин камтыган (референдумга коюлган маселе (маселелер) боюнча макул же каршы) жана референдум өнөктүгү мезгилинде массалык таратуу, жарыялоо же башка массалык пайдалануу үчүн арналган басылма, укма-көрмө жана башка материалдар;

2) **референдумдун маселелери боюнча үгүт** - референдум өнөктүгү мезгилинде жүзөгө ашырылуучу жана референдумдун катышуучуларын референдум өткөрүүгө же аны өткөрүүдөн баш тартууга, референдумда добуш берүүгө же добуш берүүдөн баш тартууга, референдумга коюлган маселени колдоого же четке кагууга түрткү берүү максатындагы иш;

3) **референдумга коюлуучу маселе (маселелер)** - конституциялык мыйзамдардын, мыйзамдардын жана башка ченемдик укуктук актылардын долбоорлору, ошондой эле мамлекеттик маанидеги башка маанилүү маселелер;

4) **референдумга катышууга болгон укук кепилдиктери** - Кыргыз Республикасынын жарандарынын референдумга катышууга болгон укугун камсыз кылуунун уюштуруучулук, укуктук, маалыматтык жана башка каражаттары;

5) **«макул» топ** - референдумга коюлган маселени (маселелерди) жактаган үгүт үчүн жана Кыргыз Республикасынын Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча борбордук комиссиясы (мындан ары - Борбордук шайлоо комиссиясы) тарабынан ушул конституциялык Мыйзамда белгиленген тартипте катталган референдумдун катышуучуларынын тобу;

6) **«каршы» топ** - референдумга коюлган маселеге (маселелерге) каршы үгүт үчүн жана Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан ушул конституциялык Мыйзамда белгиленген тартипте катталган референдумдун катышуучуларынын тобу;

7) **референдумдун катышуучусунун инсандыгын ырастоочу документ** - Кыргыз Республикасынын жаранынын паспорту (ID-карта) же жарандын жалпы жарандык паспорту;

8) **мамлекеттик бийлик же жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызмат адамы** - бийликтин өкүлүнүн милдетин туруктуу, убактылуу же атайын ыйгарым укук боюнча жүзөгө ашыруучу же болбосо мамлекеттик органдарда жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында уюштуруучулук-тескөөчүлүк, административдик-чарбалык, контролдоочулук-көзөмөлдөөчүлүк иш-милдеттерди аткаруучу адам;

9) **референдумдун документтери** - референдумга катышуучулардын тизмелери, жарактуу, жараксыз, пайдаланылбаган (керектен чыгарылган), бузулган (каталар менен толтурулган) бюллетендер, ошондой эле референдум өткөрүү боюнча шайлоо участогунун жайынан тышкары добуш берүү үчүн референдумдун катышуучуларына берилген бюллетендер, шайлоо комиссияларынын протоколдору, референдумдун маселелери боюнча алардын чечимдери, добуш берүүнүн натыйжалары жөнүндө жыйынды таблицалар, ошондой эле идентификациядан өткөндүгү жөнүндө чектер, идентификация боюнча алгачкы жана жыйынтык отчеттор;

10) **демилгечи топ** - элдик мыйзам чыгаруу демилгесин ишке ашыруунун тартибин жөнгө салуучу мыйзамга ылайык референдумду дайындоо жөнүндө мыйзам долбоорун демилгелөө үчүн кол чогултууну жана ал юридикалык күчкө киргенге чейин коштоп жүрүүнү жүзөгө ашыруучу жарандардын тобу;

11) **референдумду маалыматтык камсыз кылуу** - референдумдун маселелери боюнча референдумдун катышуучуларын маалымдоо жана

жарандардын өз эркин аң-сезимдүү билдирүүсүнө, референдумдун айкындуулугуна көмөктөшүүчү үгүт;

референдумдун катышуучуларына маалымдоо - референдум өнөктүгү мезгилинде референдумдун катышуучуларына референдумга катышууга түрткү берүүгө көмөктөшүүгө, жарандардын өз эркин аң-сезимдүү билдирүүсүнө жана референдумдун айкындыгына көмөктөшүүчү маалыматтарды даярдоо жана таратуу боюнча иш. Референдумдун катышуучуларына маалымдоо үгүттүн элементтерин же белгилерин камтууга тийиш эмес;

маалыматтык материал - референдум өнөктүгүнүн жүрүшү жана шайлоо комиссияларынын иши, референдум участоктору, референдумдун катышуучуларынын тизмесин тактоо жана өзгөртүүлөрдү киргизүү, добуш берүүгө катышуу тартиби, добуш берүү тартиби, добуш берүүнүн жыйынтыктарын белгилөө жана референдумдун натыйжаларын аныктоо жөнүндө маалыматты камтыган басылма, укма-көрмө жана башка материалдар;

12) **референдум өткөрүү боюнча комиссиялар (мындан ары - шайлоо комиссиялары)** - референдумду даярдоону жана өткөрүүнү уюштуруучу жана камсыз кылуучу коллегиялык органдар;

13) **эл аралык байкоочу** - чет өлкөлүк же эл аралык уюмдун атынан чыгуучу, мыйзамда белгиленген тартипке ылайык Кыргыз Республикасында референдумду даярдоого жана өткөрүүгө байкоо жүргүзүүнү жүзөгө ашыруу укугуна ээ болгон адам;

14) **байкоочу** - «макул» топ, «каршы» топ, саясий партия, коммерциялык эмес уюм тарабынан мыйзамда каралган тартипте референдумду даярдоого, добуш берүүгө, добуштарды эсептөөгө, добуш берүүнүн жыйынтыктарын белгилөөгө жана референдумдун натыйжаларын аныктоого байкоо жүргүзүү үчүн дайындалган адам;

15) **референдумга катышуу укугу** - добуш берүү күнү 18 жашка толгон Кыргыз Республикасынын жарандарынын референдумга катышууга, анын ичинде референдумга коюлган маселелер боюнча добуш берүүгө конституциялык укугу;

16) **туруктуу жашаган жер** - тиешелүү документте каттоону эсепке алуу органдарынын каттоо белгиси менен тастыкталган, жарандын Кыргыз Республикасынын аймагында жашаган жери;

17) **референдумдун катышуучуларынын тизмеси** - добуш берүү күнү референдумга катышуу укугуна ээ болгон Кыргыз Республикасынын жарандарынын электрондук жана кагаз түрүндөгү тизмеси;

18) **референдумдун катышуучусу** - добуш берүү күнү 18 жашка толгон, референдумга катышуу укугуна ээ болгон Кыргыз Республикасынын жараны;

18-1) **референдумдун ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү катышуучусу** - шайлоо укуктарын толук кандуу жүзөгө ашырууну чектөөгө алып келген оорулар, жаракаттын кесепеттери же организмдин функцияларынын туруктуу бузулуусу же угуусунун, көрүүсүнүн, таяныч-кыймыл аппаратынын бузулуусу аркылуу билинген дефекттер менен шартталган, активдүү шайлоо укугуна ээ Кыргыз Республикасынын жараны;

19) **оператор** - добуш берүү күнүндө референдум өткөрүү боюнча участокто техникалык кызматтарды көрсөтүүчү, калкты каттоо чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын адиси;

20) **термопринтер** - басылма формасын түзбөстөн, текстти же графиканы электрондук түрдөн аз нуска менен физикалык алып жүрүүчүлөргө которуп алуу үчүн арналган компьютердин перифериялык түзүлүш;

21) **добуш берүү үчүн үкөктөр** - автоматтык түрдө эсептөөчү урналар же туруктуу үкөктөр, ошондой эле добуш берүү үчүн көчмө үкөктөр;

22) **автоматтык эсептөөчү урна** - референдумдун катышуучуларынын добуштарын автоматтык саноо үчүн арналган түзүлүш;

23) **туруктуу орнотулган үкөк** - добуш берүү үчүн тунук урна;

24) **добуш берүү үчүн көчмө үкөк** - референдумдун катышуучусунун добуш берүүчү жайдан тышкары добуш берүүсү үчүн арналган үкөк;

25) **бузулуу** - автоматтык эсептөөчү урнанын, шайлоочуларды идентификациялоо жабдууларынын убактылуу иштөө жөндөмдүүлүгүн жоготушу;

26) **ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган** - Кыргыз Республикасынын калкты каттоо чөйрөсүндөгү мамлекеттик орган;

27) **чек** - электрондук түрдөн кайра түзүлгөн физикалык алып жүрүүчү, анда басылма формасын түзбөстөн, референдумдун катышуучусунун идентификациялык маалыматтары жөнүндө аз нуска менен маалыматтар чагылдырылат.

2. Ушул конституциялык Мыйзамда пайдаланылган терминдер жана түшүнүктөр Кыргыз Республикасынын Президентин (мындан ары - Президент), Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын (мындан ары - Жогорку Кеңештин депутаты) шайлоону даярдоонун жана өткөрүүнүн тартибин Кыргыз Республикасынын шайлоо комиссияларынын бирдиктүү тутумун белгилеген Кыргыз Республикасынын мыйзамдарындагы маанисинде колдонулат.

(КР 2019-жылдын 8-августундагы N 116 конституциялык Мыйзамынын редакциясына ылайык)

3-берене. Референдумду өткөрүү принциптери

1. Референдум төмөнкү принциптердин негизинде өткөрүлөт:

1) референдумга катышуу эркин болуп саналат;

2) добуш берүү ыктыярдуу жана жашыруун болуп саналат жана жалпы, тең жана тике шайлоо укугунун негизинде жүзөгө ашырылат;

3) референдумдун ар бир катышуучусу бирден добушка ээ.

2. Референдум өткөрүүдө, анын ичинде добуштарды эсептөөдө айкындуулук жана коомчулуктун катышуусу камсыз кылынат.

3. Референдумга 18 жашка толгон Кыргыз Республикасынын жарандары катышууга укуктуу.

4. Жаранды референдумга катыштырууга же катыштырбоого мажбурлоо максатында эч кимдин таасир тийгизүүгө укугу жок. Жарандын өз эркин билдирүүсүн контролдоого таптакыр тыюу салынат. Референдумдун жүрүшүндө эч ким өз пикирлерин жана ынанымдарын билдиришине же андан баш тартышына мажбурланышы мүмкүн эмес.

5. Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары жашаган же жүргөн Кыргыз Республикасынын жарандары, ушул конституциялык Мыйзамга ылайык референдумга катышуу укугуна ээ.

Референдум өткөрүү мезгилинде анын чегинен тышкары жашаган же жүргөн Кыргыз Республикасынын жарандарынын референдумга катышуу укугу тышкы иштер маселелерин алып барган мамлекеттик орган тарабынан өзүнүн дипломаттык өкүлчүлүктөрү жана консулдук мекемелери аркылуу камсыз кылынат.

Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары жашаган же жүргөн Кыргыз Республикасынын жарандары тышкы иштер маселелерин тескеген органдын сунушу боюнча, турган өлкөнүн тийиштүү органдары менен макулдашуу аркылуу түзүлүүчү референдум участокторунда, эреже катары, Кыргыз Республикасынын дипломаттык өкүлчүлүктөрүнүн, консулдук мекемелеринин, Кыргыз Республикасынын чет өлкөлөрдөгү мамлекеттик органдарынын өкүлчүлүктөрүнүн аймагында добуш беришет.

6. Сот тарабынан аракетке жөндөмсүз деп таанылган же соттун өкүмү боюнча эркиндигинен ажыратылган жерлерде кармалып турган Кыргыз Республикасынын жарандары референдумга катышууга укуксуз.

(КР 2019-жылдын 8-августундагы N 116 конституциялык Мыйзамынын редакциясына ылайык)

4-берене. Референдум жөнүндө мыйзамдар

1. Референдум жөнүндө мыйзамдарды Кыргыз Республикасынын Конституциясы, ушул конституциялык Мыйзам, Кыргыз Республикасынын башка ченемдик укуктук актылары түзөт.

2. Ушул конституциялык Мыйзамдын жоболору конституциялык мыйзам кабыл алуу жолу менен гана өзгөртүлүшү же толукталышы мүмкүн.

4-1-берене. Жашыруун добуш берүү

Кыргыз Республикасында референдумда добуш берүү жарандардын эрк-ниетин билдирүүсүн кандайдыр бир контролдоо мүмкүнчүлүгүн жокко чыгаруучу жашыруун болуп саналат.

Добуш берүүнүн жашыруундуулугун бузуу Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында каралган жоопкерчиликке алып келет.

(КР 2019-жылдын 8-августундагы N 116 конституциялык Мыйзамынын редакциясына ылайык)

5-берене. Референдумду өткөрүүнүн тили

1. Референдумду даярдоодо жана өткөрүүдө мамлекеттик жана расмий тилдер пайдаланылат.

2. Референдумга коюлуучу маселелердин тексттери, добуш берүү үчүн бюллетендер, референдумдун натыйжалары жөнүндө протоколдор жана маалыматтар, референдумда кабыл алынган чечимдер, мамлекеттик бийлик органдарынын, шайлоо комиссияларынын референдум өткөрүүгө тиешелүү документтери мамлекеттик жана расмий тилдерде түзүлөт (жарыяланат).

6-берене. Референдумду даярдоодогу жана өткөрүүдөгү айкындуулук

1. Референдумду даярдоо жана өткөрүү ачык жана айкын жүзөгө ашырылат. Мамлекет Кыргыз Республикасынын жарандарына референдумду даярдоонун жана өткөрүүнүн тартиби менен мөөнөттөрү жөнүндө, добуш берүүнүн жыйынтыктары тууралуу жана референдумдун натыйжалары жөнүндө маалымдоону камсыз кылат.

2. Референдумду даярдоого жана өткөрүүгө, референдумга катышуу укугун камсыз кылууга тиешелүү мамлекеттик бийлик органдарынын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ченемдик укуктук актылары, Борбордук шайлоо комиссиясынын чечимдери ушул конституциялык Мыйзамда каралган тартипте жана мөөнөттөрдө расмий жарыяланат.

3. Мамлекет Кыргыз Республикасынын жарандарына, саясий партияларга жана башка коммерциялык эмес уюмдарга, «макул» топторуна жана «каршы» топторуна референдумду дайындоо жөнүндө мыйзам күчүнө кирген күндөн тартып ушул конституциялык Мыйзамга ылайык референдумдун маселелери боюнча үгүттү эркин жүргүзүүгө кепилдик берет.

7-берене. Референдумга коюлуучу маселелер

1. Референдумга конституциялык мыйзамдардын, мыйзамдардын долбоорлору, анын ичинде Кыргыз Республикасынын Конституциясына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө мыйзамдардын жана башка ченемдик укуктук актылардын долбоорлору, ошондой эле мамлекеттик маанидеги башка маанилүү маселелер коюлушу мүмкүн.

2. Референдумдун маселеси көптөгөн чечмелөө мүмкүнчүлүгүнө жол берилбегендей жана бир беткей гана жооп бергендей түзүлүүгө тийиш.

8-берене. Референдумга коюлбоочу маселелер

Референдумга төмөнкү маселелер коюлушу мүмкүн эмес:

1) согуш жана тынчтык;

2) Президенттин, Жогорку Кеңештин депутаттарын ыйгарым укуктарын мөөнөтүнөн мурда токтотуу же узартуу;

3) Президентти, Жогорку Кеңештин депутаттарын мөөнөтүнөн мурда шайлоону дайындоо же болбосо мындай шайлоолорду өткөрүү мөөнөттөрүн кийинкиге жылдыруу;

4) салыктарды жана жыйымдарды киргизүү, өзгөртүү жана жокко чыгаруу, ошондой эле аларды төлөөдөн бошотуу;

5) тарифтер жөнүндө;

6) мамлекеттин дин аралашпаган мүнөзүн, Кыргыз Республикасынын унитардыгын жана аймактык бүтүндүгүн өзгөртүү;

7) Кыргыз Республикасынын административдик-аймактык түзүлүшү жана чек аралары;

8) аскердик же өзгөчө абал киргизүү;

9) республикалык бюджетти кабыл алуу жана өзгөртүү;

10) мамлекеттик бийликтин өкүлчүлүктүү жана аткаруу органдарынын кызмат адамдарын шайлоо, дайындоо жана бошотуу менен байланышкан;

11) мунапыс жана ырайым кылуу.

9-берене. Референдум өткөрүүнү болтурбоочу жагдайлар

1. Референдум Кыргыз Республикасынын бүткүл аймагына же анын айрым жерлерине киргизилген аскердик же өзгөчө абалдын шарттарында өткөрүлбөйт.

2. Мазмуну же мааниси боюнча дал ушундай эле маселени кайталаган референдум мурдагы референдумдун натыйжалары расмий жарыялангандан кийин бир жылдын ичинде кайрадан өткөрүлбөйт.

2-глава

Референдум өткөрүү жана дайындоо демилгеси

10-берене. Референдум өткөрүү демилгеси

1. Референдумду дайындоо жөнүндө маселе Жогорку Кеңеш тарабынан төмөнкүлөрдүн демилгеси боюнча каралышы мүмкүн:

1) Кыргыз Республикасынын Конституциясына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө мыйзам долбоору боюнча Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын үчтөн экисинен кем эмесинин же болбосо 300 миңден кем эмес шайлоочунун;

2) 10 миң шайлоочунун (элдик демилге);

3) ушул бөлүктүн 1-пунктунда көрсөтүлгөн маселеден тышкары, бардык маселелер боюнча Жогорку Кеңештин депутатынын;

4) Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн (мындан ары - Өкмөт).

2. Референдумду дайындоонун жана анын натыйжаларын расмий жарыялоонун ортосундагы мезгилде ушул берененин 1-бөлүгүндө айтылган субъекттер жаңы референдум өткөрүү жөнүндө демилге менен чыга албайт.

11-берене. Референдумду дайындоо жөнүндө жарандардын демилгеси

1. Референдумга катышууга укуктуу Кыргыз Республикасынын ар бир жараны же жарандарынын тобу ушул конституциялык Мыйзамда аныкталган маселе (маселелер) боюнча референдумду дайындоо жөнүндө мыйзам долбоорун Жогорку Кеңешке киргизүү тууралуу кол чогултуу үчүн саны 10 адамдан кем эмес демилгечи топ түзүшү мүмкүн.

2. Мыйзам чыгаруу демилгеси укугун ишке ашыруу боюнча жарандардын демилгечи тобун түзүү, демилгечи топту жана референдумду дайындоо жөнүндө мыйзам долбоорун каттоо, колдорду чогултуу тартиби, кол коюу барагынын формасы, ошондой эле референдумга мыйзам долбоорун киргизүү демилгесин колдогон кол коюу барактарын текшерүү тартиби «Кыргыз Республикасындагы элдик мыйзам чыгаруу демилгеси жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамына ылайык жүзөгө ашырылат.

12-берене. Референдумду дайындоонун тартиби

1. Референдум Жогорку Кеңеш тарабынан мыйзам формасында дайындалат.

2. Ушул берененин 3-бөлүгүндө каралган мыйзам долбоорун кошпогондо, референдумду дайындоо жөнүндө мыйзам долбоору катышкан депутаттардын санынын көпчүлүк добушу менен, бирок Жогорку Кеңештин депутаттарынын 50 добушунан кем эмеси менен кабыл алынат.

3. Кыргыз Республикасынын Конституциясына өзгөртүүлөрдү киргизүү боюнча референдумду дайындоо жөнүндө мыйзам долбоору Жогорку Кеңешке мыйзам долбоору келип түшкөн күндөн тартып бир айдан эрте эмес жана 3 айдан кеч эмес мөөнөттө депутаттардын жалпы санынын үчтөн экисинен кем эмес көпчүлүк добушу менен кабыл алынат.

4. Референдум дайындоо жөнүндө мыйзамда референдум өткөрүүнүн датасы жана референдумга коюу үчүн сунушталуучу маселенин (маселелердин) туюнтмасы аныкталат, мында референдум өткөрүүнүн датасы референдум дайындоо жөнүндө мыйзам күчүнө кирген күндөн тартып 4 айдан кечиктирилбестен, кайсы болбосун дем алыш күнгө дайындалышы мүмкүн.

3-глава

Референдум өткөрүүгө карата даярдык көрүүнүн тартиби

13-берене. Шайлоо комиссиялары

1. Референдумду даярдоону жана өткөрүүнү, Кыргыз Республикасынын жарандарынын референдумга катышуу укуктарын ишке ашырууну жана коргоону төмөнкүлөр жүзөгө ашырат:

1) Борбордук шайлоо комиссиясы;

2) шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча аймактык (райондук, шаардык) шайлоо комиссиялары (мындан ары - аймактык шайлоо комиссиялары);

3) ушул конституциялык Мыйзамдын 22-беренесинин 2, 3, 4-бөлүктөрүнө ылайык түзүлүүчү шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча участкалык шайлоо комиссиялары жана участкаларда түзүлүүчү участкалык шайлоо комиссиялары (мындан ары - участкалык шайлоо комиссиялары).

2. Шайлоо комиссиялары референдумду даярдоонун жана өткөрүүнүн жүрүшүндө ушул конституциялык Мыйзамды бузуулар жөнүндө аларга келип түшкөн кайрылууларды өз ыйгарым укуктарынын чектеринде кароого, ошол кайрылуулар боюнча текшерүүлөрдү жүргүзүүгө жана кайрылууларга жазуу жүзүндө, бирок добуш берүү күнүнүн мурдагы күнүнөн кечиктирбестен 5 күндүк мөөнөттө, ал эми добуш берүү күнү же добуш берүү күнүнөн кийинки күнү - жоопторду токтоосуз берүүгө милдеттүү.

3. Мамлекеттик бийлик органдары жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, ошондой эле алардын кызмат адамдары шайлоо комиссияларына алардын ыйгарым укуктарын ишке ашырууга көмөк көрсөтүүгө: зарыл жабдууларды, транспорт каражаттарын,

телефондоштурулган жайларды, анын ичинде технологиялык жабдууларды (стенддерди, үкөктөрдү, добуш берүү үчүн кабиналарды ж.б.), референдум өткөрүү боюнча документтерди жогору турган шайлоо комиссиясына же болбосо архивге бергенге чейин сактоо үчүн жайларды берүүгө, ошондой эле алардын кайтарылышын камсыз кылууга; зарыл болгон маалыматтарды жана материалдарды берүүгө, референдумду даярдоого жана өткөрүүгө байланыштуу шайлоо комиссияларынын кайрылууларына жоопторду кечиктирбестен берүүгө, тиешелүү маселени кошумча иликтөө же текшерүү зарыл болгондо - үч күндүк мөөнөттө, ал эми добуш берүү күнү же добуш берүү күнүнөн кийинки күнү - токтоосуз жооп берүүгө милдеттүү.

14-берене. Шайлоо комиссияларын түзүүнүн тартиби. Шайлоо комиссияларынын ишин уюштуруу

Борбордук шайлоо комиссиясынын, аймактык шайлоо комиссияларынын, участкалык шайлоо комиссияларынын курамын түзүү тартиби, ошондой эле алардын ишин уюштуруу шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча шайлоо комиссиялары жөнүндө Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык белгиленет.

15-берене. Шайлоо комиссияларынын ыйгарым укуктары

Борбордук шайлоо комиссиясынын, аймактык шайлоо комиссияларынын, участкалык шайлоо комиссияларынын ыйгарым укуктары Кыргыз Республикасынын шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча шайлоо комиссиялары тууралуу мыйзамдарына ылайык белгиленет.

16-берене. Шайлоо комиссияларынын мүчөлөрүнүн статусу

Борбордук шайлоо комиссиясынын, аймактык шайлоо комиссияларынын, участкалык шайлоо комиссияларынын мүчөлөрүнүн статусу «Кыргыз Республикасынын Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча шайлоо комиссиялары жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамына ылайык аныкталат.

17-берене. Шайлоо комиссияларынын ишиндеги айкындуулук

Шайлоо комиссияларынын иши шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча шайлоо комиссиялары жөнүндө Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык айкын жана ачык жүзөгө ашырылат.

18-берене. Байкоочу

1. «Макул» топ, «каршы» топ, саясий партия, коммерциялык эмес уюм байкоочу дайындоого укуктуу, ал мыйзамдарда белгиленген тартипте референдумду даярдоого, добуш берүүнү өткөрүүгө, добуштарды эсептөөгө, добуш берүүнүн жыйынтыктарын белгилөөгө жана референдумдун натыйжаларын аныктоого байкоо жүргүзүүнү жүзөгө ашырууга укуктуу.

2. Байкоочу референдумду өткөрүү боюнча тиешелүү комиссияга аны жиберген субъекттен жолдомо келип түшкөндөн кийин, ушул конституциялык Мыйзамда каралган байкоочунун укуктарына жана милдеттерине ээ болот. Жолдомодо байкоочунун фамилиясы, аты жана атасынын аты, туруктуу жашаган жери, ал жиберилген референдум өткөрүү боюнча участкалардын номерлери, шайлоо комиссияларынын аталыштары көрсөтүлөт, ошондой эле ушул берененин 3-бөлүгүндө каралган чектөөлөрдүн жок экени жөнүндө жазуу жүргүзүлөт. Жолдомо аны жиберген субъекттин мөөрү болгондо жана паспортту же аны алмаштыруучу документти көрсөткөндө жарактуу болот. Байкоочуну жиберүү жөнүндө алдын ала кабарлоо талап кылынбайт.

3. Жигердүү шайлоо укугуна ээ болгон Кыргыз Республикасынын жарандары байкоочу болууга укуктуу.

Жогорку Кеңештин депутаты, жергиликтүү кеңештин депутаты, мамлекеттик органдын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органынын кызмат адамы, шайлоо комиссиясынын мүчөсү, судьялар, прокурорлор, башка укук коргоо жана фискалдык органдардын кызматкерлери, аскер кызматчылары байкоочу болууга укуксуз.

4. Байкоочу төмөнкүлөргө укуктуу:

1) кандай гана деңгээлде болбосун шайлоо комиссиясынын курамын түзүүгө байкоо жүргүзүүнү жүзөгө ашырууга;

2) референдумга катышуучулардын тизмесин түзүүнүн жүрүшүнө байкоо жүргүзүүнү жүзөгө ашырууга;

3) референдумдун катышуучуларын эсепке алуунун жүрүшүнө байкоо жүргүзүүнү жүзөгө ашырууга;

4) референдумду маалыматтык камсыз кылууга байкоо жүргүзүүнү жүзөгө ашырууга;

5) шайлоо комиссиясында турган референдумга катышуучулардын тизмеси, добуш берүү үчүн жайдан тышкары добуш берүү жөнүндө арыздардын (кайрылуулардын) реестри менен таанышууга;

6) добуш берүү күнү сутканын кандай гана убагында болбосун добуш берүү үчүн жайда болууга;

7) референдумдун катышуучуларынын добуш берүү үчүн жайдан тышкары добуш берүүсүнө катышууга;

8) көпчүлүк алдында, анын ичинде жалпыга маалымдоо каражаттары аркылуу референдумду даярдоо жана өткөрүү тууралуу өз пикирин айтууга, билдирүү жасоого;

9) референдумдун кандай гана болбосун участкаларында ары-бери эркин жүрүүгө жана шайлоо комиссиясынын жыйналыштарына катышууга;

10) добуш берүүнүн жашыруундуулугун бузбастан, ушул конституциялык Мыйзамда белгиленген уюштуруу жана добуш берүү тартибине, анын ичинде шайлоо бюллетендеринин берилишине, референдумга катышуучулардын тизмесине киргизилген референдумдун катышуучуларынын, референдумга катышуучуларга берилген бюллетендердин, керектен чыгарылган бюллетендердин санын эсептөөгө байкоо жүргүзүүгө; бюллетендердин мазмунун көрүүнү камсыз кылуучу аралыкта жана шарттарда референдумдун катышуучуларынын добуштарын эсептөөгө байкоо жүргүзүүгө; референдумдун катышуучуларынын добуштарын эсептөөдө толтурулган же толтурулбаган кандай гана болбосун бюллетень менен таанышууга; шайлоо комиссиялары тарабынан түзүлгөн добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протоколдун жана башка документтердин толтурулушуна байкоо жүргүзүүгө;

11) өзү жиберилген участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасына, ал эми ал жокто - аны алмаштырган адамга добуш берүүнү уюштуруу маселелери боюнча сын-пикирлер жана сунуштар менен кайрылууга;

12) өзү жиберилген жиберилген шайлоо комиссиясынын протоколу менен таанышууга;

13) шайлоо комиссиясынан протоколдордун жана аларга тиркелген документтердин көчүрмөлөрүн алууга;

14) өзү жиберилген шайлоо комиссиясынын чечимдерине жана (же) аракеттерине (аракетсиздиктерине) ушул конституциялык Мыйзамда белгиленген тартипте даттанууга;

15) тиешелүү шайлоо комиссияларындагы референдумдун катышуучуларынын добуштарын кайра эсептөөгө катышууга;

16) өзүнүн статусу, фамилиясы, аты жана атасынын аты, шайлоо комиссиясына байкоочуну жиберген субъекттин аталышы белгиленген, үгүт белгилерин камтыбаган төш белги тагынып жүрүүгө;

17) шайлоочулардын добуш берүүлөрүнүн жашыруундуулугун бузбастан, добуш берүүнүн жүрүшүнө, добуш берүүнүн жыйынтыктарын чыгарууга тоскоолдук кылбастан, фото-, көрмө тартууну, укма жазууну жеке жүзөгө ашырууга;

18) өзү катталган референдум участокторунда эркин жүрүүгө жана катышууга.

5. Байкоочу төмөнкүлөргө укуксуз:

1) референдумдун катышуучуларына бюллетендерди берүүгө;

2) референдумдун катышуучусунун өтүнүчү боюнча, бюллетендерди алганы тууралуу ал үчүн кол коюуга;

3) референдумдун катышуучусунун өтүнүчү боюнча, ал үчүн бюллетень толтурууга;

4) добуш берүүнүн жашыруундуулугун бузуучу аракеттерди жасоого;

5) шайлоо комиссиясынын мүчөлөрү жүргүзүп жаткан бюллетендерди саноого түздөн-түз катышууга;

6) шайлоо комиссиясынын ишине тоскоолдук кылуучу аракеттерди жасоого;

7) референдумдун катышуучуларынын арасында үгүт жүргүзүүгө;

8) референдум өткөрүү боюнча тиешелүү шайлоо комиссиясы тарабынан чечимдерди кабыл алууга катышууга.

6. Байкоочулардын иши шайлоо мыйзамдары менен жөнгө салынат.

(КР 2019-жылдын 8-августундагы N 116 конституциялык Мыйзамынын редакциясына ылайык)

19-берене. Эл аралык байкоочулар

1. Эл аралык байкоочулар Президент, Жогорку Кеңеш, Өкмөт, Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан жиберилген чакыруу болгондо, референдумду дайындоо жөнүндө мыйзам күчүнө киргенден кийин, Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан аккредитацияланат. Чакырууларды жиберүү жөнүндө сунуштар шайлоо мыйзамдары жана референдум маселелери боюнча, ошондой эле адам укуктарын коргоо жаатында адистешкен эл аралык жана улуттук коммерциялык эмес уюмдар тарабынан берилиши мүмкүн.

2. Эл аралык байкоочунун ыйгарым укуктарынын мөөнөтү Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан аккредиттелген күндөн тартып башталат жана референдумдун натыйжалары расмий жарыяланган күнү аяктайт.

3. Эл аралык байкоочулар кандай гана болбосун референдумдун участкаларында ары-бери эркин жүрүүгө жана шайлоо комиссияларынын жыйналыштарында катышууга укуктуу.

4. Эл аралык байкоочулар төмөнкүлөргө укуктуу:

1) референдумду даярдоо жана өткөрүү жөнүндө өз пикирин көпчүлүк алдында баяндоого;

2) басма сөз конференцияларын өткөрүүгө жана жалпыга маалымдоо каражаттарынын өкүлдөрүнө кайрылууга;

3) референдумдун катышуучуларынын добуш берүүсүнүн жашырындуулугун бузбастан, фото-, көрмө тартууну, укма жазууну жүзөгө ашырууга;

4) өзүнүн статусу, фамилиясы, аты жана атасынын аты, өзү өкүл болгон уюмдун аталышы белгиленген, референдумдун маселелери боюнча үгүт белгилерин камтыбаган төш белги тагынып жүрүүгө;

5) кандай гана деңгээлде болбосун шайлоо комиссиясынын курамдарын түзүүгө байкоо жүргүзүүнү жүзөгө ашырууга;

6) референдумга катышуучулардын тизмелерин түзүүнүн жүрүшүнө байкоо жүргүзүүнү жүзөгө ашырууга;

7) референдумдун катышуучуларын эсепке алуунун жүрүшүнө байкоо жүргүзүүнү жүзөгө ашырууга;

8) референдумдун маалыматтык камсыз кылынышына байкоо жүргүзүүнү жүзөгө ашырууга.

5. Эл аралык байкоочулар өз статусун референдумду даярдоого жана өткөрүүгө байкоо жүргүзүүгө байланышпаган ишти жүзөгө ашыруу үчүн пайдаланууга укуксуз.

6. Эл аралык байкоочу ушул конституциялык Мыйзамды, Кыргыз Республикасынын мыйзамдарын бузган учурда, Борбордук шайлоо комиссиясы анын аккредитациясын чакырып алууга укуктуу.

7. Эл аралык байкоочулардын иши шайлоо мыйзамдары менен жөнгө салынат.

19-1-берене. Коомдук байкоочулар

1. Коммерциялык эмес уюмдар өздөрүнүн уставдарында белгиленген тартипте референдумга байкоо жүргүзүүгө катышуу жана ага өздөрүнүн коомдук байкоочуларын жиберүү тууралуу чечим кабыл алууга укуктуу.

2. Коомдук байкоочунун ыйгарым укуктары ушул коомдук байкоочу кызыкчылыктарын билдирген коммерциялык эмес уюмдун мөөрү менен күбөлөндүрүлгөн жазуу жүзүндөгү жолдомодо аныкталууга тийиш. Жолдомодо коомдук байкоочунун фамилиясы, аты жана атасынын аты, анын жашаган жеринин дареги, байкоочу жиберилген референдум участогунун номери, комиссиянын аталышы көрсөтүлөт, ошондой эле ушул берененин 4-бөлүгүндө каралган чектөөлөрдүн жоктугу тууралуу жазуу жазылат. Жолдомо коомдук байкоочу Кыргыз Республикасынын жаранынын паспортун, ошондой эле коммерциялык эмес уюмдун референдумга байкоо жүргүзүүгө катышуу жөнүндө чечиминин күбөлөндүрүлгөн көчүрмөсүн көрсөткөндө жарактуу болот.

Референдумга байкоо жүргүзүүнү жүзөгө ашырууга ниеттенген коммерциялык эмес уюм, коммерциялык эмес уюмду мамлекеттик каттоо жөнүндө күбөлүгүнүн көчүрмөсүн тиркөө менен Борбордук шайлоо комиссиясына, аймактык шайлоо комиссиясына билдирме

жөнөтөт. Борбордук шайлоо комиссиясы, аймактык шайлоо комиссиясы референдумга жарандык мониторинг жүргүзүү ниетин жарыялаган коммерциялык эмес уюмдардын тизмегин участкалык шайлоо комиссияларына жөнөтөт.

3. Коомдук байкоочулар ушул берененин 2-бөлүгүндө көрсөтүлгөн документтерди бергенде тиешелүү шайлоо комиссиясы тарабынан катталат. Каттоонун шарттары жана тартиби, коомдук байкоочуларды шайлоо комиссияларынын алдында каттоо жөнүндө документтин формасы Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан белгиленет.

Коммерциялык эмес уюм ар бир шайлоо комиссиясында үчтөн ашык эмес коомдук байкоочусун каттоодон өткөрө алат. Мында бир референдум участогунда бир коммерциялык эмес уюмдан бир убакта бир гана коомдук байкоочу боло алат.

4. Жогорку Кеңештин, жергиликтүү кеңештин депутаты, Жогорку Кеңештин, жергиликтүү кеңештин депутаттыгына талапкер, саясий, атайын мамлекеттик жана саясий муниципалдык кызмат орундарын ээлеген адамдар, мамлекеттик жарандык жана мамлекеттик муниципалдык кызматчы, шайлоо комиссиясынын мүчөсү, талапкердин, талапкерлердин тизмесин көрсөткөн саясий партиянын өкүлдөрү жана байкоочулары, судьялар, прокурорлор, башка укук коргоо жана фискалдык органдардын кызматкерлери, аскер кызматчылары шайлоо комиссияларында коомдук байкоочу болуп дайындала алышпайт.

5. Коомдук байкоочунун ыйгарым укуктарынын мөөнөтү аны тиешелүү шайлоо комиссиясы каттаган күндөн тартып башталат жана референдумдун натыйжалары расмий жарыяланган күнү аяктайт.

6. Коомдук байкоочулар төмөнкүлөргө укуктуу:

1) кандай гана деңгээлде болбосун шайлоо комиссиясынын курамын түзүүгө байкоо жүргүзүүнү жүзөгө ашырууга;

2) референдумдун катышуучуларынын тизмелерин түзүүнүн жүрүшүнө байкоо жүргүзүүнү жүзөгө ашырууга;

3) референдумдун катышуучуларын эсепке алуунун жүрүшүнө байкоо жүргүзүүнү жүзөгө ашырууга;

4) референдумду маалыматтык камсыз кылууга байкоо жүргүзүүнү жүзөгө ашырууга;

5) шайлоо комиссиясында турган референдумдун катышуучуларынын тизмелери, добуш берүү үчүн жайдан тышкары добуш берүү жөнүндө арыздардын (кайрылуулардын) реестри менен таанышууга;

6) добуш берүү күнү сутканын кандай гана убагында болбосун добуш берүү үчүн жайда болууга;

7) референдумдун катышуучуларынын добуш берүү үчүн жайдан тышкары добуш берүүсүнө катышууга;

8) көпчүлүк алдында, анын ичинде жалпыга маалымдоо каражаттары аркылуу референдум өнөктүгүн даярдоо жана өткөрүү жөнүндө өз пикирин айтууга, билдирүү жасоого;

9) добуш берүүнүн жашыруундуулугун бузбастан, ушул конституциялык Мыйзамда белгиленген уюштуруу жана добуш берүү тартибине, анын ичинде добуш берүү үчүн шайлоо бюллетендеринин берилишине, референдумдун катышуучуларынын тизмесине киргизилген референдумдун катышуучуларынын, референдумдун катышуучуларына берилген добуш берүү бюллетендеринин, жокко чыгарылган добуш берүү бюллетендеринин санын эсептөөгө байкоо жүргүзүүгө; бюллетендердин мазмунун көрүүнү камсыз кылуучу аралыкта жана шарттарда референдумдун катышуучуларынын добуштарын эсептөөгө байкоо жүргүзүүгө; референдумдун катышуучуларынын добуштарын эсептөөдө бардык толтурулган же толтурулбаган кандай гана болбосун добуш берүү бюллетендери менен таанышууга; шайлоо комиссиясы тарабынан добуш берүүнүн жыйынтыктары тууралуу протоколдун жана башка референдум документтеринин түзүлүшүнө байкоо жүргүзүүгө;

10) өзү жиберилген участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасына, ал болбогон учурда - аны алмаштырган адамга добуш берүүнү уюштуруу маселелери боюнча сын-пикирлер жана сунуштар менен кайрылууга;

11) өзү жиберилген шайлоо комиссиясынын протоколу менен таанышууга;

12) шайлоо комиссиясынан протоколдордун жана аларга тиркелген документтердин көчүрмөлөрүн алууга;

13) тиешелүү шайлоо комиссияларындагы референдумдун катышуучуларынын добуштарын кайра саноого катышууга;

14) шайлоо алдындагы үгүт белгилерин камтыбаган, өзүнүн статусу, фамилиясы, аты жана атасынын аты, аны шайлоо комиссиясына жөнөткөн уюмдун аталышы берилген төш белгини тагынып жүрүүгө;

15) шайлоочулардын добуш берүүсүнүн жашыруундуулугун бузбастан, добуш берүүнүн жүрүшүнө, добуш берүүнүн жыйынтыктарын чыгарууга тоскоолдук кылбастан, фото-, көрмө тартууну, укма жазууну жеке өзү жүзөгө ашырууга;

16) өзү катталган референдум участокторунда эркин жүрүүгө жана катышууга.

7. Коомдук байкоочулар төмөнкүлөргө укуксуз:

1) референдумдун катышуучуларына добуш берүү бюллетендерин берүүгө;

2) добуш берүү бюллетендерин алууда референдумдун катышуучусунун өтүнүчү боюнча ал үчүн кол коюуга;

3) референдумдун катышуучусунун өтүнүчү боюнча ал үчүн добуш берүү бюллетенин толтурууга;

4) добуш берүүнүн жашыруундуулугун бузуучу аракеттерди жасоого;

5) шайлоо комиссиясынын мүчөлөрү жүргүзүп жаткан добуш берүү бюллетендерин саноого түздөн-түз катышууга;

6) шайлоо комиссиясынын ишине тоскоолдук кылуучу аракеттерди жасоого;

7) референдумдун катышуучуларынын арасында үгүт жүргүзүүгө;

8) тиешелүү шайлоо комиссиясынын чечимдерди кабыл алуусуна катышууга.

8. Коомдук байкоочулар өз статусун референдумду даярдоо жана өткөрүү өнөктүгүнө байкоо жүргүзүүгө байланышпаган иштерди жүзөгө ашыруу үчүн пайдаланууга укуксуз.

9. Тиешелүү шайлоо комиссиясы коомдук байкоочу ушул конституциялык Мыйзамды жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарын бузган учурда, анын каттоосун жокко чыгарууга укуктуу.

(КР 2019-жылдын 8-августундагы N 116 конституциялык Мыйзамынын редакциясына ылайык)

20-берене. Жалпыга маалымдоо каражаттарынын өкүлдөрү

1. Жалпыга маалымдоо каражаттарынын өкүлдөрү жазуу жүзүндө табыштама келип түшкөндөн кийин Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан аккредитацияланат.

2. Референдумду даярдоону жана өткөрүүнү маалыматтык чагылдырууга катышкан жалпыга маалымдоо каражаттарынын өкүлдөрү төмөнкүлөргө укуктуу:

1) шайлоо комиссияларынын жыйналыштарына катышууга;

2) шайлоо комиссиясынын протоколу менен таанышууга;

3) шайлоо комиссиясынан протоколдордун жана аларга тиркелген документтердин көчүрмөлөрүн алууга;

4) референдумду даярдоо мезгилинде, ал эми добуш берүү күнү референдумдун катышуучуларынын добуш берүүсүнүн жашыруундуулугун бузбастан, участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасы тарабынан аныкталган жерден фото-, көрмө тартууну жүзөгө ашырууга;

5) өзүнүн статусу, фамилиясы, аты жана атасынын аты, өздөрү өкүл болгон уюмдардын аталышы белгиленген, референдум маселелери боюнча үгүт белгилерин камтыбаган төш белги тагынып жүрүүгө.

3. Жалпыга маалымдоо каражаттарынын өкүлүнүн талабы боюнча шайлоо комиссиясы добуш берүүнүн жыйынтыктары тууралуу же референдумдун натыйжалары жөнүндө протоколдун көчүрмөсүн күбөлөндүрүп берүүгө милдеттүү.

4. Жалпыга маалымдоо каражаттары ушул конституциялык Мыйзамды, Кыргыз Республикасынын мыйзамдарын бузган учурда, Борбордук шайлоо комиссиясы алардын аккредитациясын чакырып алууга укуктуу.

5. Жалпыга маалымдоо каражатынын өкүлүнүн референдумду даярдоо жана өткөрүү мезгилиндеги иши шайлоо мыйзамдары менен жөнгө салынат.

21-берене. Референдумдун участкаларын түзүү

1. Референдумдун участкалары, алардын схемалары жана чек аралары аймактык шайлоо комиссияларынын сунушу боюнча шайлоо жана шайлоо комиссиялары жөнүндө Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан бекитилет.

2. Референдумдун участкалары референдумга катышууга укугу бар жарандар убактылуу келген жерлерде, тергөө изоляторлорунда, убактылуу камоо изоляторлорунда түзүлүшү мүмкүн.

3. Аскер кызматчылары - Кыргыз Республикасынын жарандары референдумдун жалпы участкаларында добуш беришет. Адаттан тышкары райондук калктуу пункттардан обочолонгон, алыс жайгашкан аскер бөлүктөрүндө референдум участкаларын түзүүгө өзүнчө тартипте жол берилет.

4. Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары референдум участоктору тышкы иштер маселелерин тескеген органдын сунушу боюнча, турган өлкөнүн тиешелүү органдары менен макулдашуу аркылуу, эреже катары, Кыргыз Республикасынын дипломатиялык өкүлчүлүктөрүнүн, консулдук мекемелеринин, Кыргыз Республикасынын чет өлкөлөрдөгү мамлекеттик органдарынын өкүлчүлүктөрүнүн аймагында түзүлөт.

Кыргыз Республикасынын аймагынын чегинен тышкары участкалык шайлоо комиссиялары турган өлкөнүн аймагында Кыргыз Республикасынын дипломатиялык өкүлчүлүктөрүнүн же консулдук мекемелеринин жетекчилери тарабынан түзүлөт.

Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары түзүлгөн референдум участоктору жөнүндө маалымат Борбордук шайлоо комиссиясынын, дипломатиялык өкүлчүлүктөрдүн, консулдук мекемелердин жана Кыргыз Республикасынын мамлекеттик органдарынын өкүлчүлүктөрүнүн сайттарында алар бекитилген күндөн тартып 5 календардык күндөн кечиктирбестен жайгаштырылат.

(КР 2019-жылдын 8-августундагы N 116 конституциялык Мыйзамынын редакциясына ылайык)

22-берене. Референдумдун катышуучуларынын тизмелерин түзүү. Референдумдун катышуучуларынын тизмеси менен таанышуу

1. Референдумдун катышуучуларынын укуктарын ишке ашыруу, аларды тактоо, аларды өздөрү жөнүндө маалыматтар менен тааныштыруу, ошондой эле добуш берүүнү өткөрүү максаттарында ар бир участка боюнча референдумга катышууга укуктуу жарандардын тизмелери (референдумдун катышуучуларынын тизмелери) түзүлөт.

2. Референдумдун катышуучуларынын тизмелерин түзүү, алар менен таанышуу тартиби жана шарттары Президентти жана Жогорку Кеңештин депутаттарын шайлоо жөнүндө Кыргыз Республикасынын мыйзамдары менен аныкталат.

4-глава. Кыргыз Республикасынын референдумун даярдоодо жана жүргүзүүдө үгүттөө

23-берене. Референдумга коюлган маселелер боюнча референдумду дайындоого макул же каршы үгүттөө

1. Кыргыз Республикасынын жарандары, саясий партиялар жана башка коммерциялык эмес уюмдар мыйзамда жол берилген формаларда жана мыйзамдуу усулдар менен референдумду дайындоо жөнүндө мыйзам долбоорун Жогорку Кеңешке киргизүү үчүн макул же каршы тоскоолдуксуз үгүт жүргүзүүгө укуктуу.

Шайлоо комиссиялары ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү референдумдун катышуучуларына маалымдоо боюнча зарыл чараларды көрөт.

Маалыматтык материалдар сурдокотормону же субтитрлөөнү колдонуу менен укма-көрмө форматта (санариптик алып жүрүүчүдө) даярдалып, окууга ыңгайлуу чоңойтулган шрифт менен басылып, ошондой эле Брайль арибин жана (же) тексттик файлдарды үн же тактилдик сигналдарга кайра өзгөртүүчү экранда жеткиликтүүлүктү камсыздоочу компьютердик программалар, ошондой эле башка атайын каражаттар орнотулган атайын жабдууну (тифлокаражаттарды) пайдалануу менен даярдалышы керек.

Демилгечи топ референдумду дайындоо жөнүндө мыйзам күчүнө киргенге чейин мыйзамда жол берилген формаларда жана мыйзамдуу усулдар менен демилгечи топ тарабынан демилгеленген референдумду дайындоо жөнүндө мыйзам долбоорун Жогорку Кеңешке киргизүү үчүн үгүт жүргүзүүгө укуктуу. Референдумду дайындоо жөнүндө мыйзам күчүнө киргенден кийин демилгечи топ өз ишин токтотот, бирок

референдумга коюлган маселе (маселелер) боюнча «макул» топко же «каршы» топко кайра түзүлүүгө укуктуу.

2. Референдумду дайындоо жөнүндө мыйзам күчүнө кирген күндөн тартып Кыргыз Республикасынын жарандары референдумга коюлган маселе (маселелер) боюнча «макул» же «каршы» үгүт жүргүзүүгө укуктуу.

Кыргыз Республикасынын жарандары референдумду дайындоо жөнүндө мыйзам күчүнө киргенден кийин референдумга коюлган маселе (маселелер) боюнча «макул» топту же «каршы» топту түзүүгө укуктуу. Көрсөтүлгөн топтор Борбордук шайлоо комиссиясына каттоо жөнүндө өтүнүч менен кайрылышат, анда топтун мүчөлөрүнүн, ошондой эле топтун атынан аракеттенүүгө ыйгарым укуктуу адамдардын фамилиясы, аты жана атасынын аты, туулган датасы, жашаган жеринин дареги, паспортунун же аны алмаштыруучу документтин сериясы жана номери көрсөтүлүүгө тийиш.

Борбордук шайлоо комиссиясы 10 күндүк мөөнөттөн кечиктирбестен үгүт боюнча топту каттайт.

3. Үгүт чогулуштарда, митингдерде жана жалпыга маалымдоо каражаттары аркылуу жүргүзүлүшү мүмкүн. Үгүт жүргүзүүнүн формалары жана усулдары Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык келүүгө тийиш.

4. Үгүт жүргүзүүгө, кандай гана болбосун үгүт материалдарын таркатууга төмөнкүлөргө тыюу салынат:

1) өз кызмат ордунун же кызматтык милдеттерин аткарып жатышканда мамлекеттик, муниципалдык кызматчыларга, аскер кызматчыларына;

2) кайрымдуулук уюмдарына жана диний бирикмелерге;

3) шайлоо комиссиясынын мүчөлөрүнө;

4) чет өлкөлүк мамлекеттердин жарандарына, жалпыга маалымдоо каражаттарына жана уюмдарына;

5) жарандыгы жок адамдарга;

6) эл аралык уюмдарга жана эл аралык коомдук кыймылдарга.

5. Референдумдун маселелери боюнча үгүт төмөнкүдөй жүргүзүлүшү мүмкүн:

1) телерадио берүү уюмдарынын каналдарында жана мезгилдүү басылмалардын беттеринде;

2) массалык иш-чараларды өткөрүү аркылуу (колдонуудагы мыйзамга ылайык чогулуштарда, жолугушууларда, көпчүлүк алдындагы кайым айтышууларда жана талкууларда, митингдерде, демонстрацияларда, көчө жүрүштөрүндө);

3) басма сөз, көрмө-укма жана башка үгүт материалдарын чыгаруу жана таркатуу аркылуу;

4) Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында тыюу салынбаган башка формаларда.

(КР 2019-жылдын 8-августундагы N 116 конституциялык Мыйзамынын редакциясына ылайык)

24-берене. Референдумга коюлган маселе (маселелер) боюнча үгүт жүргүзүү мөөнөттөрү

1. Референдумга коюлган маселе (маселелер) боюнча үгүт жүргүзүү референдумду дайындоо жөнүндө мыйзам күчүнө кирген күндөн тартып башталат жана добуш берүү күнүнө чейин 24 саат калганда аяктайт.

2. Мурда шайлоо комиссияларынын жайынан тышкары илинген басылма үгүт материалдары мурунку орундарында сакталат.

25-берене. Референдумга коюлган маселе (маселелер) боюнча телекөрсөтүүдө жана радиоуктурууда үгүт жүргүзүүнүн шарттары

1. Мамлекеттик телерадио уюмдары референдумга коюлган маселе (маселелер) боюнча үгүт жүргүзүү үчүн «макул» топко, «каршы» топко бирдей шарттарды камсыз кылууга милдеттүү.

Телерадио уюмдарынын каналдарында обо убактысы «макул» топко, «каршы» топко бирдей негиздерде фонддун өз фондунан акы төлөө менен, ал эми ушул конституциялык Мыйзамда каралган учурларда акысыз берилет.

2. «Макул» топ, «каршы» топ мамлекеттик телерадио уюмдарынын каналдарында өздөрүнө обо убактысын акысыз алууга укуктуу. Көрсөтүлгөн обо убактысы теле- жана радио программалар эң көп аудитория чогулуучу - саат 20-00дөн 24-00гө чейинки мезгилге туура келүүгө тийиш.

3. Мамлекеттик телерадио уюм «макул» топко, «каршы» топко берүүгө милдеттүү болгон акысыз обо убактысынын жалпы көлөмү жумушчу күндөрү бир сааттан кем эмести түзүүгө тийиш. Мында акы төлөнүүчү обо убактысынын жалпы көлөмүнүн жарымынан кем эмеси «макул» топко, «каршы» топко референдумга коюлган маселе (маселелер) боюнча биргелешкен ачык кайым айтышууларды, башка ушундай үгүт иш-чараларын жүргүзүү үчүн гана берилүүгө тийиш. Акы төлөнүүчү обо убактысынын бул үлүшүн пайдаланууга карата «макул» топ, «каршы» топ бирдей негиздерде жетүүгө тийиш. Биргелешкен үгүттүк иш-чараларына катышуудан баш тартуу ушул бөлүккө ылайык берилүүчү акы төлөнүүчү обо убактысынын көлөмүнүн көбөйүшүнө алып келбейт.

4. Ушул берененин 1-бөлүгүнүн колдонулушуна туш келбеген телерадио уюмдар референдумдун маселелери боюнча үгүт жүргүзүү үчүн акы төлөнүүчү обо убактысын резервде кармоого милдеттүү. Акы төлөөнүн өлчөмдөрү жана шарттары «макул» топ, «каршы» топ үчүн бирдей болууга тийиш.

5. Обо убактысына акы төлөөнүн өлчөмү жана шарттары жөнүндө маалыматтар Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан референдумга коюлган маселе (маселелер) боюнча үгүт жүргүзүү үчүн обо убактысын берүүгө даяр экендиги жөнүндө кабарлоо менен, референдумду дайындоо жөнүндө мыйзам күчүнө киргенден кийин 10 календардык күндөн кечиктирбестен тиешелүү телерадио уюмдары тарабынан жарыялануучу тийиш.

6. Ушул берененин 1-бөлүгүнүн колдонулушуна туш келбеген телерадио уюмдар «макул» топко, «каршы» топко обо убактысын келишимдик негизде Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан бекитилген нускамага ылайык берүүгө укуктуу.

Обо убактысын берүү үчүн акынын өлчөмү «макул» топ жана «каршы» топ үчүн бирдей болууга тийиш.

«Макул» топко, «каршы» топко берилүүчү акы төлөнүүчү обо убактысынын наркы референдум дайындалган күнгө чейин 6 ай мурда алынып келген нарктан ашык болуусу мүмкүн эмес.

7. «Макул» топтун жана «каршы» топтун сүйлөп жаткан сөздөрүн бөлүүгө, ошондой эле аларды кандайдыр бир чечмелөөлөр менен коштоого тыюу салынат.

8. Адистештирилген телерадио уюмдары (балдар, техникалык, илимий жана башка) алар референдум маселелери боюнча үгүткө толук катышпаган шартта «макул» топко, «каршы» топко үгүт жүргүзүү үчүн обо убактысын берүүдөн баш тартууга укуктуу.

(КР 2019-жылдын 8-августундагы N 116 конституциялык Мыйзамынын редакциясына ылайык)

26-берене. Мезгилдүү басма сөз басылмаларында референдумга коюлган маселе (маселелер) боюнча үгүт жүргүзүүнүн шарттары

1. Мамлекеттик басма сөз басылмаларынын редакциялары референдумга коюлган маселе (маселелер) боюнча үгүт жүргүзүү үчүн «макул» топту, «каршы» топту А4 форматынын бир бетинен кем эмес өлчөмүндө акысыз басма сөз аянты менен тең шарттарда камсыз кылууга милдеттүү.

2. Мамлекеттик эмес мезгилдүү басма сөз басылмалары «макул» топко, «каршы» топко басма сөз аянтын акы төлөө менен тең негиздерде берүүгө милдеттүү. Мында басма сөз аянтынын наркы референдумду

дайындоо жөнүндө мыйзам күчүнө киргенге чейин 6 айдан мурда алынып келген нарктан ашуусу мүмкүн эмес.

3. Басма сөз аянтына акы төлөөнүн өлчөмү жана шарттары жөнүндө маалыматтар Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан референдумга коюлган маселе (маселелер) боюнча үгүт жүргүзүү үчүн басма сөз аянтын берүүгө даяр экендиги жөнүндө кабарлоо менен, референдумду дайындоо жөнүндө мыйзам күчүнө киргенден кийин 10 календардык күндөн кечиктирбестен, мезгилдүү басма сөздүн тиешелүү редакциясы тарабынан жарыяланууга тийиш.

4. Мезгилдүү басма сөз басылмаларында референдумга коюлган маселе (маселелер) боюнча үгүт жүргүзүү үчүн акы төлөө менен басма сөз аянтын берүү мезгилдүү басма сөз басылмасы менен «макул» топтун, «каршы» топтун өкүлдөрүнүн ортосунда түзүлгөн келишимге ылайык жүргүзүлөт.

5. Адистештирилген мезгилдүү басма сөз басылмаларынын (балдар, техникалык, илимий жана башка) редакциялары алар референдумга коюлган маселе (маселелер) боюнча үгүткө толук катышпаган шартта «макул» топко, «каршы» топко үгүт жүргүзүү үчүн басма сөз аянтын берүүдөн баш тартууга укуктуу.

27-берене. Массалык иш-чаралар аркылуу референдумга коюлган маселе (маселелер) боюнча үгүт жүргүзүүнүн шарттары

1. Мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары «макул» топторго, «каршы» топторго жарандар менен чогулуштарды жана жолугушууларды, көпчүлүк алдында кайым айтышууларды жана талкууларды, митингдерди, демонстрацияларды жана жүрүштөрдү уюштурууда жана өткөрүүдө көмөк көрсөтүүгө, массалык иш-чараларды өткөрүүдө коопсуздукту камсыз кылууга милдеттүү.

2. Шайлоо комиссиясынын табыштамасы боюнча мамлекеттик же муниципалдык менчикте турган, массалык иш-чараларды өткөрүү үчүн жарактуу жайлар шайлоо комиссиясы тарабынан белгиленген убакытка «макул» топтун жана «каршы» топтун жарандар менен жолугушуусу үчүн менчик ээси, ээлик кылуучу тарабынан акысыз берилет.

3. «Макул» топ, «каршы» топ референдумдун катышуучулары менен жолугушууларды өткөрүү үчүн менчигинин түрүнө карабастан, жарандарга жана уюмдарга таандык болгон имараттарды жана жайларды келишимдик негизде ижарага алууга укуктуу.

28-берене. Басылма, укма-көрмө жана башка үгүт материалдарын чыгаруунун жана таратуунун шарттары

1. «Макул» топ, «каршы» топ басылма, ошого тете укма-көрмө жана башка үгүт материалдарын тоскоолдуксуз таратууга укуктуу.

2. Бардык басма сөз, укма-көрмө үгүт материалдары мындай материалдарды даярдаган уюмдун аталышын жана юридикалык дарегин (адамдын фамилиясын, атын, атасынын атын жана жашаган жерин), ушул материалдарга тапшырык берген уюмдун, жеке ишкердин аталышын (адамдын фамилиясын, атын, атасынын атын), аларды даярдоо тиешелүү шайлоо фонддун каражаттарынан төлөнгөндүгү жөнүндө маалыматтарды, ошондой эле алардын нускасы жана чыгарылган датасы жөнүндө маалыматты камтууга тийиш. Басма сөз жана башка үгүт материалдарынын нускалары же алардын көчүрмөлөрү аларды таратуу башталганга чейин Борбордук шайлоо комиссиясына берилүүсү керек.

«Макул» топ, «каршы» топ үгүт материалдарынын нускасынын жалпы санынын бир пайызынан кем эмес сандагы бөлүгүн ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү шайлоочулар үчүн үгүт материалдарын сурдокотормо же субтитрлөөнү колдонуп, окууну жеңилдетүү үчүн чоңойтулган арип менен, ошондой эле Брайль арибин же башка атайын каражаттарды колдонуп чыгарууга жана таратууга милдеттүү.

3. Ушул берененин 2-бөлүгүнүн талаптарын бузуу менен, ошондой эле референдумдун фондунан акы төлөөсүз үгүт материалдарын таратууга жол берилбейт.

Тиешелүү шайлоо фондунан алдын ала төлөөсүз жана ушул беренеде белгиленген талаптарды бузуу менен үгүт материалдарын даярдоого тыюу салынат.

4. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары референдум өткөрүү боюнча аймактык комиссиялардын сунушу боюнча ар бир участоктун аймагына басылма үгүт материалдарын жайгаштыруу үчүн референдум дайындалган күндөн тартып 35 календардык күндүн ичинде атайын орун бөлүп берүүгө жана жабдууга милдеттүү.

Басылма үгүт материалдарын жайгаштыруу үчүн орундар референдумдун катышуучуларынын келүүсүнө ыңгайлуу болууга, референдумдун катышуучулары анда берилген маалыматтар менен тааныша ала тургандай жайгашууга тийиш. «Макул» топко, «каршы» топко басылма үгүт материалдарын жайгаштыруу үчүн бирдей аянт берилүүгө тийиш. Берилген орундардын аянты анда шайлоо комиссиясынын маалыматтык материалдарын жана «макул» топтун, «каршы» топтун басылма үгүт материалдарын жайгаштыруу үчүн жетиштүү болууга тийиш. «Макул» топ, «каршы» топ референдумду өткөрүү боюнча тиешелүү шайлоо комиссиясынан басылма үгүт материалдарын жайгаштыруу үчүн бөлүнгөн орундардын тизмесин алууга укуктуу.

5. «Макул» топ, «каршы» топ басылма үгүт материалдарын жайларга, имараттарга, курулмаларга жана башка объекттерге

көрсөтүлгөн объекттердин менчик ээлеринин, ээлик кылуучуларынын макулдугу менен гана илиши (чапташы) мүмкүн.

6. Басылма үгүт материалдарын тарыхый, маданий же архитектуралык баалуулугу бар эстеликтерге, эскертме такталарга, имараттарга, курулмаларга жана жайларга, ошондой эле шайлоо комиссияларынын жайларына, добуш берүү үчүн жайларга же алардын кире беришине илүүгө (чаптоого) тыюу салынат. Үгүт материалдарын жайгаштыруу үчүн жашыл көчөттөрдү, дарактарды пайдаланууга жол берилбейт.

7. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары референдумдун натыйжалары жарыялангандан кийин 10 календардык күндүн ичинде тиешелүү аймактарды үгүт материалдарынан тазалоону камсыз кылууга милдеттүү.

(КР 2019-жылдын 8-августундагы N 116 конституциялык Мыйзамынын редакциясына ылайык)

29-берене. Референдумга коюлган маселе (маселелер) боюнча үгүт жүргүзүү укугун кыянаттык менен пайдаланууга жол берилбестик

1. Шайлоо комиссиялары референдумга коюлган маселе (маселелер) боюнча үгүт жүргүзүүнүн белгиленген тартибин сактоону контролдойт.

2. Үгүт жүргүзүүдө социалдык, диний, расалык, улуттук жек көрүүнү жана касташууну тутандырган, бийликти басып алууга, конституциялык түзүлүштү күчкө салып өзгөртүүгө жана мамлекеттин бүтүндүгүн бузууга чакырган, согушту пропагандалаган үгүткө, башка мамлекеттердин мамлекеттик жана саясий ишмерлери менен көпчүлүк алдындагы иш-чараларды жалпыга маалымдоо каражаттарында чагылдыруу менен өткөрүүгө, башка мамлекеттердин мамлекеттик жана саясий ишмерлеринин сүрөтү тартылган фото- жана көрмө материалдарды пайдаланууга жол берилбейт.

3. Үгүт жүргүзүүдө «макул» топко, «каршы» топко жана референдумдун башка катышуучуларына уюштуруу ишин аткарууну (кол чогултууну жана башка техникалык иштерди) кошпогондо, референдумдун катышуучуларын сатып алууну жүзөгө ашырууга, аларга акчалай каражаттарды төлөп берүүгө, белектерди жана башка материалдык баалуулуктарды тапшырууга, товарларды арзандатып сатууларды өткөрүүгө, басылма, анын ичинде референдум өнөктүгү үчүн атайын даярдалган иллюстративдүү материалдарды жана төш белгилерди кошпогондо, кандай гана болбосун товарды акысыз таратууга, ошондой эле акысыз же жеңилдетилген шарттарда кызмат көрсөтүүлөргө тыюу салынат.

4. «Макул» топ, «каршы» топ жана референдумдун башка катышуучулары, башка адамдар жана уюмдар үгүт жүргүзүүдө референдумдун катышуучуларына акчалай каражаттарды, баалуу кагаздарды (анын ичинде добуш берүүнүн жыйынтыктары боюнча) жана башка материалдык жыргалчылыктарды, ошондой эле кызмат көрсөтүүлөрдү мыйзамда каралгандан башка шарттарда көрсөтүүгө убада берүү менен референдумдун катышуучуларына таасир көрсөтүүгө укуксуз. «Макул» топтун, «каршы» топтун мүчөлөрү жана референдумдун башка катышуучулары референдум дайындалган учурдан тартып жана референдумдун натыйжалары жарыяланганга чейин кайрымдуулук иши менен алектенүүгө укуксуз. «Макул» топтун, «каршы» топтун же референдумдун башка катышуучуларынын өтүнүчү же тапшырмасы боюнча башка жеке жана юридикалык жактар референдум өнөктүгүнүн мезгилинде кайрымдуулук иши менен алектенүүгө укуксуз.

5. Телерадио уюму, мезгилдүү басма сөз басылмасынын редакциясы, «макул» топ, «каршы» топ жана референдумдун башка катышуучулары референдум маселелери боюнча үгүт жүргүзүүнүн тартибин бузган учурда, шайлоо комиссиясы укук коргоо органдарына, сотко, ошондой эле башка мамлекеттик органдарга укукка каршы үгүт ишине бөгөт коюу жөнүндө жана телерадио уюмун, мезгилдүү басма сөз басылмасынын редакциясын жана алардын кызмат адамдарын, «макул» топтун, «каршы» топтун мүчөлөрүн, референдумдун башка катышуучуларын Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген жоопкерчиликке тартуу боюнча сунуштама менен кайрылууга тийиш.

(КР 2019-жылдын 8-августундагы N 116 конституциялык Мыйзамынын редакциясына ылайык)

5-глава. Добуш берүүнү уюштуруунун жана өткөрүүнүн тартиби. Референдумдун натыйжаларын аныктоо

30-берене. Добуш берүү үчүн жай

1. Добуш берүү үчүн жай участкалык шайлоо комиссиясынын пайдалануусуна мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан акысыз берилет.

2. Добуш берүү үчүн жайда добуш берүү үчүн үкөктөр, жарык берүү системасы жана жазуу буюмдары менен атайын жабдылган кабиналар, мониторлор, манжалардын тактарынын термопринтерлери жана сканерлери, ошондой эле сервердик жана тарамдык жабдуулардын комплекттери жайгаштырылат.

Жарык кылуу системасында альтернативдүү жарык берүү булагы, фонарлар жана шамдар болууга тийиш. Электр жарыгы өчүп калганда добуш берүү (негизги же альтернативдүү жарык булагынын эсебинен) жарык болгонго чейин токтотула турат. Бул учурда участкалык шайлоо комиссиясынын ишине натыйжалуу байкоо жүргүзүү максатында байкоочулар жана башка катышуучулар добуш берүүчү үкөктөрдөн, добуш берүүчү кабиналардан шайлоо комиссиясынын кыймыл-аракети толук көрүнүп турууну камсыздагыдай аралыкта турууга укуктуу.

3. Добуш берүү үчүн жайда же болбосо түздөн-түз анын алдында участкалык шайлоо комиссия тарабынан стенд жабдылып, ага референдумга коюлган маселеге «макул», ошондой эле «каршы» добуш берүү үчүн бюллетендерди толтуруунун үлгүлөрү жайгаштырылат.

Көрүүсү боюнча ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү референдумдун катышуучуларына маалымдоо үчүн маалыматтык тактада чоң арип менен жана (же) Брайль арибин колдонуу менен жазылган маалыматтар жайгаштырылат.

4. Добуш берүү үчүн жай добуш берүү үчүн бюллетендерди берүүчү жер, ошондой эле ушул берененин 2-бөлүгүнүн биринчи абзацында көрсөтүлгөн жабдуулар бир убакта референдум өткөрүү боюнча комиссиясынын мүчөлөрүнүн жана байкоочулардын көз алдында болгудай жабдылууга тийиш.

5. Ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү референдумдун катышуучуларынын шайлоо укуктарын ишке ашыруу шарттарын камсыз кылуу, добуш берүү үчүн жайдын максималдуу мүмкүн болгон жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу максатында тиешелүү шайлоо комиссиясы социалдык өнүктүрүү чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын аймактык бөлүмдөрү менен бирдикте ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү шайлоочулардын муктаждык картасын добуш берүү күнүнө чейин 60 календардык күндөн кечиктирбестен түзөт.

Тиешелүү шайлоо комиссиясы жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарын жана ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдардын коомдук уюмдарынын өкүлдөрүн тартуу менен, муктаждык картасын түзүүнүн жыйынтыктары боюнча, добуш берүү күнүнө чейин 50 календардык күндөн кечиктирбестен добуш берүү үчүн жайды ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү референдумдун катышуучуларынын керектөө картасында көрсөтүлгөн керектөөлөрүнө ылайык келишин текшерүүнү уюштурат.

Эгерде добуш берүү үчүн жай ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү референдумдун катышуучуларынын кирүүсү үчүн атайын жабдуулар менен жабдылбаса, тиешелүү шайлоо комиссиясы шайлоо күнүнө

чейин 40 календардык күндөн кечиктирбестен тиешелүү жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына добуш берүү үчүн жайдын ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдар үчүн жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу боюнча чараларды көрүү тууралуу кайрылуу жөнөтөт.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, ошондой эле алардын кызмат адамдары аларга шайлоо комиссиялары кайрылган учурда, добуш берүү үчүн жайдын жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу боюнча токтоосуз чара көрүүгө милдеттүү. Шайлоо комиссиясынын кайрылуусун аткарбоо Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген жоопкерчиликке алып келет.

6. Добуш берүү үчүн жай тоскоолдуксуз кирүү жана анда добуш берүү үчүн, ыңгайлуу келип-кетүүчү жана жөө жүрүүчү жолдорду кошуп алганда, жеке автотранспорт үчүн токтотуучу атайын орундар, имараттын биринчи кабаттарында добуш берүү үчүн жайлардын жайгаштырылышы же болбосо лифттердин болушу, эшиктердин улагасынын кеңдиги, пандустардын болушу (пандусту орнотуу мүмкүн болбогон учурда, жардамга чакыруу баскычтары менен жабдылышы), төшөмөлөр, тактилдик көрсөткүчтөр, жетиштүү жарык менен камсыздалышы ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү референдумдун катышуучуларынын талаптарына жооп берүүгө тийиш.

Добуш берүү үчүн жайдагы жабдуулар (столдор, добуш берүү үчүн кабиналар жана үкөктөр), ошондой эле маалыматтык такталар жеткиликтүү жана жашыруун добуш берүүнү камсыз кылуу зарылдыгын эске алуу менен жайгаштырылышы керек. Добуш берүү үчүн кабиналар кресло-коляска пайдалануучу референдумдун катышуучуларына тоскоолдуксуз кирүүгө мүмкүндүк берген параметрлерге ылайык келиши жана оптикалык коррекциялоо каражаттары (лупалар, жарыгы бар лупа жана башкалар), кошумча жарык, стул, атайын трафарет менен жабдылышы керек.

(КР 2019-жылдын 8-августундагы N 116 конституциялык Мыйзамынын редакциясына ылайык)

31-берене. Референдумда добуш берүү үчүн бюллетень

1. Референдумга катышуу үчүн референдумдун катышуучусу катуу отчеттуулук документи болуп саналган добуш берүү үчүн бюллетень алат, анын корголуучу даражасы Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан аныкталат. Добуш берүү үчүн бюллетендердин саны референдумдун катталган катышуучуларынын санынан 0,1 пайыздан ашуусу мүмкүн эмес.

2. Добуш берүү үчүн бюллетендерди даярдоодо атайын кагаз (суу белгилери бар кагаз же түстүү кагаз) же болбосо атайын боёк пайдаланылат.

3. Добуш берүү үчүн бюллетенде референдумга чыгарылган маселе так айтылууга жана алдына бош квадраттар жайгаштырылган «Макул», «Каршы» деген сөздөр менен добуш берүүчүнүн өз эркин билдирүү варианттары көрсөтүлөт. Референдумга альтернативдүү варианттар чыгарылган учурда добуш берүү үчүн бюллетенде ошондой эле «Бардык варианттарга каршы» деген өз эркин билдирүү варианты көрсөтүлөт. Ар бир варианттын оң жагына бош квадрат жайгаштырылат, мында референдумдун катышуучусу бир гана вариантты тандап алууга укуктуу. Референдумга бир нече маселе чыгарылган учурда алар бир бюллетенге өзүнчө киргизилет же болбосо референдумдун ар бир суроосу үчүн бюллетень өзүнчө даярдалат. Ар бир суроонун тушуна «Макул» жана «Каршы» деген сөздөр менен добуш берүүчүнүн эрк билдирүүсүнүн варианты көрсөтүлөт, анын оң жагында бош квадраттар жайгаштырылат. Добуш берүү үчүн бюллетенде «Бардык варианттарга каршы» деген өз эркин билдирүү варианты да көрсөтүлөт.

4. Добуш берүү үчүн бюллетендин формасы жана тексти Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан референдум өткөрүү күнүнө чейин 20 календардык күн калгандан кечиктирилбестен бекитилет. Добуш берүү үчүн бюллетендин тексти анын бир гана бетинде жайгаштырылууга тийиш.

5. Добуш берүү үчүн бюллетендер референдумду өткөрүү күнүнө чейин 10 календардык күн калгандан кечиктирилбестен, мамлекеттик жана расмий тилдерде басып чыгарылат. Добуш берүү үчүн ар бир бюллетень аны толтуруу жөнүндө түшүндүрүүнү, бюллетенди даярдоочу жана нускасы тууралуу маалыматты камтууга тийиш.

Референдумдун участоктору ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү референдумдун катышуучуларынын добуш берүү үчүн бюллетендерин өз алдынча толтуруу үчүн атайын трафареттер, анын ичинде Брайль ариби колдонулган бюллетендер менен жабдылат.

6. Басмакана добуш берүү үчүн бюллетендердин жараксыздарын иргеп салгандан кийин бюллетендерди Борбордук шайлоо комиссиясынын мүчөлөрүнө акт боюнча өткөрүп берет. Мында жараксыздарын иргеп салуу Борбордук шайлоо комиссиясынын кеминде 3 мүчөсүнүн, басмакананын, жалпыга маалымдоо каражаттарынын, укук коргоо органдарынын өкүлдөрүнүн байкоосу алдында жүзөгө ашырылат. Жараксыздарын иргеп салууда «макул» топтун, «каршы» топтун 2ден ашпаган өкүлдөрү катышууга укуктуу. Жараксыз деп иргелген жана добуш берүү үчүн ашыкча бюллетендер жок кылынат, бул жөнүндө акт түзүлөт, ага катышкан бардык адамдардын колу коюлат.

7. Борбордук шайлоо комиссиясы добуш берүү үчүн бюллетендерин аймактык шайлоо комиссияларына акт боюнча өткөрүп берет. «Макул»

топтун, «каршы» топтун, саясий партиялардын жана башка коммерциялык эмес уюмдардын, жалпыга маалымдоо каражаттарынын өкүлдөрү добуш берүү үчүн бюллетендерди өткөрүп берүүдө катышууга укуктуу.

8. Аймактык шайлоо комиссиялары добуш берүү үчүн бюллетендерди участкалык шайлоо комиссияларына акт боюнча өткөрүп берет. «Макул» топтун, «каршы» топтун, саясий партиялардын жана башка коммерциялык эмес уюмдардын, жалпыга маалымдоо каражаттарынын өкүлдөрү добуш берүү үчүн бюллетендерди өткөрүп берүүдө катышууга укуктуу.

9. Добуш берүү үчүн бюллетендерди тиешелүү аймактык шайлоо комиссияларына өткөрүп берүү добуш берүү күнүнө 10 календардык күн калганда, ал эми кайра добуш берген учурда добуш берүү күнүнө - 5 календардык күн калганда, ал эми участкалык шайлоо комиссияларына добуш берүү күнүнө 2-1 календардык күн калганда жүзөгө ашырылат. Участкалык шайлоо комиссияларына өткөрүп берилүүчү добуш берүү үчүн бюллетендердин саны участка боюнча референдумдун катышуучуларынын тизмесине киргизилген референдумдун катышуучуларынын санынын 0,1 пайыздан ашуусу мүмкүн эмес.

10. Добуш берүү үчүн бюллетендер, референдумдун катышуучуларынын тизмелери жана башка документтер, тиешелүү шайлоо комиссиясынын мөөрү сакталып турган атайын сейф (шкаф) турган жай мөөр басылып бекитилет жана ички иштер органдарына кайтарууга өткөрүп берилет. Мында добуш берүү күнү сейф (шкаф) добуш берүү жүзөгө ашырылып жаткан референдум өткөрүү боюнча участканын жайынын ичинде болууга тийиш.

11. Добуш берүү үчүн бюллетендерди ушул конституциялык Мыйзамдын талаптарын бузуу менен басмакана, шайлоо комиссияларынын жайларынан алып чыгууга, ошондой эле көчүрмөсүн алууга жана таратууга тыюу салынат.

(КР 2019-жылдын 8-августундагы N 116 конституциялык Мыйзамынын редакциясына ылайык)

32-берене. Референдумда добуш берүүнүн тартиби

1. Референдум өткөрүү боюнча, анын ичинде Кыргыз Республикасынын аймагынан тышкаркы жерлердеги бардык участкаларда добуш берүү жергиликтүү убакыт боюнча саат 8-00дөн саат 20-00гө чейин жүргүзүлөт. Добуш берүү убактысы жана орду жөнүндө участкалык шайлоо комиссиясы жарандарды жалпыга маалымдоо каражаттары аркылуу же башка ыкма менен добуш берүү күнүнө 10 календардык күн калгандан кечиктирбестен, ал эми кайра добуш берүүдө добуш берүү күнүнө 7 календардык күн калгандан кечиктирбестен кабардар кылат.

2. Эгерде тизмеге киргизилген, референдумга катышууга укугу бар бардык жарандар добуш берсе, аскер бөлүктөрүндө, алыскы жана жетүүгө кыйын болгон райондордо, жарандар убактылуу жүргөн жерлерде түзүлгөн участкаларда, участкалык шайлоо комиссиясы жергиликтүү убакыт боюнча 20-00 сааттан мурда добуш берүү аяктады деп жарыялай алат.

3. Референдум өткөрүү күнү жергиликтүү убакыт боюнча саат 7-00дө участкалык шайлоо комиссиясы добуш берүү үчүн жайдагы өз жыйналышында чүчү кулак аркылуу төмөнкүлөрдү аткаруучу комиссия мүчөлөрүн аныктайт:

референдумга катышуучулардын электрондук тизмесинде жарандардын идентификациясын оператор менен биргелешип жүргүзөт;

- жарандарды референдумга катышуучулардын кагаздагы тизмесине каттоону жүзөгө ашырат;
- добуш берүү үчүн бюллетендерди берет;

референдумдун катышуучуларынын жашыруун добуш берүү кабиналарына киришин, добуш берүү үчүн бюллетендерин добуш берүү үкөктөрүнө салышын контролдоону жүзөгө ашырат.

Участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасы жана катчысы, ошондой эле участкалык комиссиянын автоматтык түрдө эсептөөчү урналарды тейлөөчү мүчөсү чүчү кулакка катышпайт.

Участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасы участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрүнүн, байкоочулардын жана башка референдумдун катышуучуларынын катышуусунда, ушул участкадагы референдумга катышуучулардын тизмеси, добуш берүү үчүн бюллетендер жана участкалык шайлоо комиссиясынын мөөрү, ошондой эле орун жайдан тышкары добуш берүүнүн натыйжалары боюнча документтер турган, мөөрлөнүп бекитилген сейфти (шкафты) ачат; сейфтен (шкафтан) референдумга катышуучулардын кагаздагы тизмесин, референдумдун катышуучуларынын электрондук тизмеси бар башка керектүү жабдууну алып чыгат, тизмеге киргизилген референдумга катышуучулардын санын жарыялайт, визуалдуу түрдө катышуучуларга референдумга катышуучулардын кагаздагы жана электрондук тизмелерин салыштырууга мүмкүндүк берет, андан кийин аны добуш берүү күнү референдумдун катышуучуларын каттоого жана шайлоочулардын кагаздагы тизмесин толтурууга жооптуу болгон участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрүнө таратып берет.

Участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасы карап чыгуу үчүн участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрүнө, ошондой эле катышып олтурган байкоочуларга, референдумдун башка катышуучуларына участкалык шайлоо комиссиясынын мөөрү менен мөөрлөнүп бекитилүүчү

(пломбалануучу) ичи бош добуш берүү үкөктөрүн көрсөтөт. Андан кийин мөөрлөнүп бекитилген добуш берүү үкөктөрүнө участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасы, референдум өткөрүү боюнча участканын номуру, контролдук барактардын добуш берүү үкөгүнө салынган убактысы, участкалык шайлоо комиссиянын төрагасынын, катчысынын жана башка мүчөлөрүнүн фамилиялары көрсөтүлгөн контролдук барактарды салат. Контролдук барактарга ошол адамдардын колдору коюлат жана участкалык шайлоо комиссиясынын мөөрү менен күбөлөндүрүлөт.

Участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасы жогору турган шайлоо комиссиясынан алынган жана орун жайдан тышкары добуш берүү үчүн берилген добуш берүү үчүн бюллетендеринин саны жөнүндө жарыялайт. Участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрү байкоочулардын, референдумдун башка катышуучуларынын катышуусунда добуш берүү үчүн бюллетендерин кайра санап чыгат жана санын жарыялайт, андан кийин участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасы катышып отурган адамдарга аларды көрүп таанышуу үчүн берет жана участкалык шайлоо комиссиясы тарабынан жогору турган шайлоо комиссиясынан алынган добуш берүү үчүн бюллетендеринин санын добуш берүүнүн жыйынтыктары тууралуу протоколго жана анын чоңойтулган формасына жазат.

Добуш берүү үчүн бюллетендерди кайра санап чыккандан кийин участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасы ведомость боюнча участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрүнө 100дөн добуш берүү үчүн бюллетендерди берет, алар алганы үчүн кол коюшат жана берилишине жооп беришет.

Ушул бөлүктө көрсөтүлгөн бардык учурларда «макул» топтун, «каршы» топтун, жалпыга маалымдоо каражаттарынын, саясий партиялардын жана башка коммерциялык эмес уюмдардын өкүлдөрү катышууга укуктуу.

4. Добуш берүү үчүн жайда участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрү операторлор менен биргелешип референдумдун катышуучусунун биометрикалык жана персоналдык маалыматтары боюнча аны идентификациялоону жүргүзөт.

Референдумдун катышуучусунун биометрикалык жана персоналдык маалыматтары боюнча аны идентификациялоо үчүн референдумдун катышуучусунун макулдугу талап кылынбайт.

Мында байкоочулар жана референдумдун башка катышуучулары үчүн көрүнүктүү жерге илинген монитордо төмөнкү маалыматтар чагылдырылат:

- референдумду өткөрүү боюнча участкада референдумдун катышуучуларынын тизмесине киргизилген жарандардын жалпы саны;

- референдумду өткөрүү боюнча участкада учурда добуш берген референдумдун катышуучуларынын саны;

- жабдуулардын техникалык мүмкүнчүлүктөрүнө ылайык, ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган менен биргелешип Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан аныкталган башка маалыматтар.

Референдумдун катышуучусун идентификациялагандан кийин чек чыгарылат. Чек референдумдун катышуучусу тарабынан чекке добуш берүү бюллетенин алмаштырып берүүчү участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөсүнө берилет.

5. Добуш берүү үчүн бюллетендерди алууда референдумга катышуучулардын кагаздагы тизмесине референдумдун катышуучусунун инсандыгын ырастоочу документтин сериясы жана номери жазылып коюлат. Референдумдун катышуучусу жүргүзүлгөн жазуунун тууралыгын текшерет жана бюллетенди алгандыгы тууралуу референдумга катышуучулардын кагаздагы тизмесине кол коет.

6. Ар бир референдумдун катышуучусу өзү үчүн добуш берет, референдумдун башка катышуучулары үчүн добуш берүүгө жол берилбейт.

7. Добуш берүү үчүн бюллетень референдумдун катышуучусу тарабынан атайын жабдылган кабинада же башка адамдардын болушуна жол берилбеген атайын жабдылган жерде толтурулат. Атайын жабдылган кабина же атайын жабдылган жер добуш берүү үчүн бюллетенди толтурууда добуш берүүчүнүн эркин билдирүүсүнүн жашыруундуулугун жана добуш берүүчүнүн аракеттерине шайлоо комиссиясынын мүчөлөрүнүн жана байкоочулардын көзөмөл жүргүзүүсүн камсыз кылууну эске алуу менен орнотулушу же даярдалышы керек.

8. Эгерде референдумдун катышуучусу добуш берүү үчүн бюллетенди толтурууда ката кетирип алдым деп эсептеген учурда, ал бузулган добуш берүү бюллетенинин ордуна жаңысын берүү өтүнүчү менен участкалык шайлоо комиссиясынын добуш берүү үчүн бюллетенин берген мүчөсүнө кайрылууга укуктуу. Участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөсү референдумга катышуучулардын тизмесиндеги ушул шайлоочунун фамилиясынын тушуна тиешелүү белги коюу менен, ага жаңы добуш берүү үчүн бюллетенди берет. Бузулган добуш берүү үчүн бюллетень керектен чыгарылат, бул жөнүндө акт түзүлөт.

9. Эгерде референдумдун катышуучусу референдумга коюлган маселени кабыл алуу үчүн добуш берсе, «Макул» деген сөздүн астындагы квадратка «V» белгисин же кандай гана болбосун башка белги коёт. Эгерде референдумдун катышуучусу референдумга коюлган маселеге каршы добуш берсе, «Жок» деген сөздүн астындагы квадратка «V» белгисин же кандай болбосун башка белги коёт.

Референдумга маселелердин альтернативдүү варианттары коюлган учурда, референдумдун катышуучусу бир гана вариантты тандап алууга укуктуу.

Референдумга бир нече маселелер коюлган учурда, референдумдун катышуучусу ушул бюллетендин башка суроолоруна жоопторуна карабастан, ар бир суроого жооп берүүгө тийиш.

Референдумдун катышуучусу толтурулган добуш берүү үчүн бюллетенди участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрүнүн жана байкоочулардын көз алдында турууга тийиш болгон добуш берүү үчүн үкөккө салат.

10. Эгерде референдумдун катышуучусу добуш берүү үчүн бюллетенин алганына өз алдынча кол коюуга жана добуш берүү үчүн бюллетенди толтурууга мүмкүнчүлүгү болбогон учурда, участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрүн жана байкоочуларды кошпогондо, ал башка адамдын жардамынан пайдаланууга укуктуу. Референдумдун катышуучусуна жардам берген адам референдумга катышуучулардын тизмесиндеги «Кыргыз Республикасынын референдумунда добуш берүү үчүн бюллетенин алгандыгы тууралуу жарандын колу» деген графада өзүнүн фамилиясын, атын жана атасынын атын көрсөтөт жана кол коет.

Шайлоо бюллетенин алгандыгы үчүн өз алдынча кол коюуга, шайлоо бюллетенин толтурууга мүмкүнчүлүгү жок референдумдун катышуучусунун өтүнүчү боюнча дайындалган адам ушул бөлүктүн биринчи абзацында көрсөтүлгөн иш-аракеттерди шайлоочунун эркине толук ылайыктуу жасоого милдеттүү.

11. Толтурулган добуш берүү үчүн бюллетендерин референдумдун катышуучулары добуш берүүчү мөөр басылып бекитилген (пломбаланган) үкөктөргө салат. Добуш берүү үчүн бюллетенди добуш берүү үчүн жайдан алып чыгууга тыюу салынат.

Добуш бергендердин саны жөнүндө маалыматтар ар бир 2 саат сайын референдумду өткөрүү боюнча аймактык комиссияга берилет, референдумду өткөрүү боюнча аймактык комиссиянын системалык администратору алынган маалыматтарды Борбордук шайлоо комиссиясынын расмий сайтына киргизет жана автоматтык түрдө жарыялап турат. Берилген чектердин санына негизденген, добуш берген референдумдун катышуучуларынын саны жөнүндө биротоло маалыматтар референдум участоктору жабылгандан кийин, бирок бюллетендер салынган урналар ачылганга чейин дароо Борбордук шайлоо комиссиясына берилет.

12. Участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасы добуш берүү үчүн жайдагы тартипке көз салат. Добуш берүү үчүн жайда коомдук тартип бузулган учурда, участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасы добуш

берүү үчүн жайда коомдук тартипти камсыз кылуу максатында, укук коргоо органдарынын кызматкерлерине жардамга кайрылууга укуктуу, алар тартип орнотулгандан кийин добуш берүү үчүн жайдан чыгып кетүүлөрү керек. Участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасынын өз ыйгарым укуктарынын чектеринде берилген, шайлоо жүрүмүнүн катышуучуларынын укуктарын бузбаган тескемелери добуш берүү үчүн жайда тургандардын баары үчүн милдеттүү. Участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасы жок болгондо, анын ыйгарым укуктарын участкалык шайлоо комиссиясынын катчысы же ал тарабынан ыйгарым укук берилген ушул комиссиянын башка мүчөсү аткарат.

13. Эгерде алар шайлоо комиссиясынын ишине же болбосо Кыргыз Республикасынын жаранынын өз шайлоо укуктарын жүзөгө ашыруусуна тоскоолдук кылууга, ошондой эле добуш берүүнүн жашыруундуулугун бузууга аракет кылса, участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөсү токтоосуз анын жумушуна катышуудан четтетилет, ал эми байкоочу же башка адамдар добуш берүү үчүн жайдан сыртка чыгарылат. Бул тууралуу чечим участкалык шайлоо комиссиясы тарабынан жазуу жүзүндө кабыл алынат. Мында комиссия бул адамдарды Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында каралган жоопкерчиликке тартуу жөнүндө сунуштама менен тиешелүү органдарга кайрылууга укуктуу.

14. Мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, мамлекеттик жана муниципалдык мекемелер менен ишканалар, ошондой эле алардын кызмат адамдары добуш берүү күнү коомдук коопсуздукту, коомдук транспорттун, байланыш каражаттарынын үзгүлтүксүз иштешин, добуш берүү үчүн жайларда электр жарыгы жана жылуулук болушун камсыз кылууга милдеттүү.

15. Шайлоо күнү автоматтык эсептөөчү урна бузулган учурда, добуш берүү запастык автоматтык эсептөөчү урнаны пайдалануунун негизинде жүзөгө ашырылат. Мында участкалык шайлоо комиссиясы акт түзөт, ага участкалык комиссиянын катышкан бардык мүчөлөрү жана операторлор кол коюшат.

Запастык автоматтык эсептөөчү урна бузулган учурда, добуш берүү туруктуу орнотулган үкөктү пайдалануунун негизинде жүзөгө ашырылат. Мында участкалык шайлоо комиссиясы акт түзөт, ага участкалык комиссиянын катышкан бардык мүчөлөрү жана операторлор кол коюшат.

Автоматтык эсептөөчү урналардын бузулгандыгынын натыйжасында алмашылгандардын иштөө жөндөмдүүлүгү калыбына келтирилген учурда, аларды добуш берүү күнүнүн ичинде добуш берүү үчүн пайдаланууну улантууга жол берилбейт.

(КР 2019-жылдын 8-августундагы N 116 конституциялык Мыйзамынын редакциясына ылайык)

33-берене. Референдумдун катышуучусунун добуш берүү үчүн жайдан тышкары добуш берүү тартиби

1. Референдумдун катышуучуларынын тизмесине киргизилген, бирок ден соолугунун абалы же майыптыгы боюнча добуш берүү үчүн участкага келе албаган референдумдун катышуучулары; добуш берүү күнү ооруканаларда, шектүүлөрдү жана айыптууларды камакка алуучу жерлерде болгон референдумдун катышуучулары; алыскы жана жетүүгө кыйын райондордо жайгашкан алыскы малчылык участоктордо убактылуу жашаган референдумдун катышуучулары; ошондой эле өзгөчө учурларда, эгерде алардын убактылуу болуусунун жайгашкан жери боюнча референдум өткөрүү боюнча участканын аймагында туруктуу жашаса, тиешелүү шайлоо комиссиясынын чечими боюнча добуш берүү күнү калктуу конуштардан обочолонгон, алыскы жерлерде жайгашкан аскер бөлүктөрүндө кызмат өтөгөн аскер кызматчылары, добуш берүү күнү кызмат өтөп жаткан ички иштер органдарынын кызматкерлери, иш цикли үзгүлтүксүз ишканаларда иштеген референдумдун катышуучулары, вахта методу менен иштеген референдумдун катышуучулары, үй камагындагы референдумдун катышуучулары өздөрү турган жерде добуш берет. Участкалык шайлоо комиссиялары референдумдун мындай катышуучуларына добуш берүү күнүнө чейин бир календардык күн калганда, добуш берүү үчүн жайдан тышкары добуш берүү мүмкүнчүлүгүн камсыз кылууга милдеттүү.

2. Добуш берүү үчүн жайдан тышкары добуш берүүнүн тартиби жана шарттары Президентти жана Жогорку Кеңештин депутаттарын шайлоо жөнүндө Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын жоболоруна ылайык жүзөгө ашырылат.

Эгерде референдумдун катышуучусу ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелгендигине байланыштуу же ден соолугунун абалы боюнча добуш берүү үчүн шайлоо бюллетендерин алгандыгына өз алдынча кол кое албаган же добуш берүү үчүн бюллетенди толтура албаган учурда, ал ушул конституциялык Мыйзамдын 32-беренесинин 10-бөлүгүндө каралган тартипте, референдумдун башка катышуучусунун жардамынан пайдаланууга укуктуу.

(КР 2019-жылдын 8-августундагы N 116 конституциялык Мыйзамынын редакциясына ылайык)

34-берене. Добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протокол

1. Участкалык, аймактык шайлоо комиссиялары тиешелүү добуш берүү участкасында, аймакта добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протокол түзөт.

2. Добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протокол катуу отчёттуулук документ болуп саналат, анын формасы жана корголуу деңгээли Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан аныкталат.

3. Участкалык, аймактык шайлоо комиссиялары тарабынан добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протоколду толтуруунун формасы жана тартиби Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан аныкталат.

35-берене. Участкалык шайлоо комиссиясы тарабынан референдумдун катышуучуларынын добуштарын эсептөө

1. Референдумда добуш берүү убактысы аяктагандан кийин участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасы добуш берүү үчүн жайда болгон гана жарандар добуш берүү үчүн бюллетендерин алышары жана добуш беришери жөнүндө жарыялайт.

2. Референдумдун катышуучуларынын добуштарын эсептөө добуш берүү үчүн бюллетендерди жана референдумга катышуучулардын добуштарын эсептөө боюнча аткарылуучу аракеттердин бардык натыйжаларын ырааттуу жарыя кылуу менен жана добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протоколдо жана анын чоңойтулган формасында (ал шайлоо комиссиясы тарабынан белгилеген жерге илинет) тиешелүү жол-жоболоштуруу менен шайлоо комиссиясынын мүчөлөрү тарабынан гана ачык жана айкын жүргүзүлөт.

Добуштарды эсептөө жана добуш берүүнүн жыйынтыктарын белгилөө процессинде байкоочулар, жалпыга маалымдоо каражаттарынын өкүлдөрү тарабынан фото жана кино-, көрмө тартуу жүргүзүлүшү мүмкүн.

3. Референдумдун катышуучуларынын добуштарын эсептөө добуш берүү аяктары менен башталат жана референдумдун катышуучуларынын добуш берүүсү өткөрүлгөн жайда референдумдун жыйынтыктары белгиленгенге чейин танаписи жок жүргүзүлөт. Референдумдун катышуучуларынын добуштарын түздөн-түз эсептөө жүргүзүлүп жаткан жай участкалык шайлоо комиссиясынын бардык мүчөлөрүнүн ага жеткиликтүүлүгү камсыз кылынгандай жабдылууга тийиш. Мында эсептөөгө катышкан бардык адамдар үчүн участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрүнүн кыймыл-аракети толугу менен көзгө көрүнүп тургандай камсыз кылынуусу тийиш.

Участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасын жана катчысын кошпогондо, добуштарды эсептөөдө участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрүнө жазуу буюмдарын пайдаланууга тыюу салынат.

4. Добуш берүү үчүн бюллетендерди берүүгө жооптуу участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрү калган пайдаланылбаган добуш берүү үчүн бюллетендерди кайра эсептешет, алардын ылдыйкы оң бурчун кесүү жолу менен керектен чыгарышат жана ведомость боюнча участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасына тапшырат жана бул жөнүндө акт түзүлөт. Участкалык шайлоо комиссиясынын сейфинде калган пайдаланылбаган

добуш берүү бюллетендери ушундай эле жол менен керектен чыгарылат. Керектен чыгарылган бардык добуш берүү үчүн бюллетендер эсептелет жана пакетке таңгакталат, ал участкалык шайлоо комиссиясынын мөөрү жана анын мүчөлөрүнүн койгон колдору менен бекитилет. Пакетке «Керектен чыгарылган добуш берүү үчүн бюллетендер» деген жазуу жазылат, алардын саны жана референдум өткөрүү боюнча участканын номери көрсөтүлөт.

Добуш берүү үчүн пайдаланылбаган бюллетендердин санынын суммасы катары аныкталып, керектен чыгарылган бардык добуш берүү үчүн бюллетендердин жана референдумдун катышуучулары тарабынан ката толтурулду (бузулду) деп кайтарылып берилген бюллетендердин саны жарыяланат жана добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протоколго жана анын чоңойтулган формасына киргизилет.

5. Референдумга катышуучулардын добуштарын түздөн-түз эсептөө алдында, участкалык шайлоо комиссиясынын референдумдун катышуучуларын каттоого жооптуу мүчөлөрү референдумга катышуучулардын тизмесинин ар бир бетине тиешелүү суммалык маалыматтарды киргизүүгө милдеттүү.

Суммалык маалыматтар киргизилгенден кийин референдумга катышуучулардын тизмесинин ар бир бетине участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөсү кол коет, андан кийин бардык маалыматтардын суммасын чыгарат жана участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасына өткөрүп берет. Участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасы жана катчысы референдумга катышуучулардын тизмесинин акыркы бетине бардык беттер боюнча маалыматтардын суммасы катары аныкталуучу жыйынтык маалыматтарды киргизет, аларды өздөрүнүн койгон колу жана участкалык шайлоо комиссиясынын мөөрү менен күбөлөндүрөт.

Референдумдун катышуучуларына берилген добуш берүү үчүн бюллетендердин саны чектерди саноо жолу менен кошумча текшерилет.

Референдумга катышуучулардын тизмеси менен иш жүргүзүлгөндөн кийин референдумдун катышуучуларына берилген добуш берүү үчүн бюллетендердин саны жөнүндө акт түзүлөт. Төраганын колу жана участкалык шайлоо комиссиясынын мөөрү менен күбөлөндүрүлгөн актынын көчүрмөсү катышып отурган «макул» топтун, «каршы» топтун, саясий партиялардын жана башка коммерциялык эмес уюмдардын, жалпыга маалымдоо каражаттарынын өкүлдөрүнө берилет, андан кийин маалыматтар чоңойтулган формадагы протоколго киргизилет.

Референдумга катышуучулардын тизмеси менен жумуштар жүргүзүлгөндөн кийин, участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасы катышып отургандарга алар менен көрүп таанышууну сунуш кылат.

Андан кийин референдумга катышуучулардын тизмеси сейфке (шкафка) алынып коюлат.

6. Участкалык шайлоо комиссиясы добуш берүү үчүн көчмө үкөктөрдөгү добуш берүү үчүн бюллетендерин эсептөөгө киришет. Участкалык шайлоо комиссиясынын добуш берүү үчүн жайдан тышкары добуш берүүнү жүргүзүүчү мүчөлөрү пломбалардын жана мөөрлөрдүн сакталгандыгын көрсөтүшөт, добуш берүү үчүн көчмө үкөктөрдү кезек-кезеги менен ачышат, андан кийин добуш берүү үчүн бюллетендерди жана участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрүнүн, үкөктөрдү мөөрлөп бекитүү учурунда катышкан адамдардын колдору коюлган контролдук барактарын алып чыгат. Участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасы контролдук барактарын көрсөтөт.

Добуш берүү үчүн ар бир көчмө үкөктү ачуунун алдында, ошол добуш берүү үчүн үкөктү пайдалануу менен добуш берген референдумдун катышуучуларынын саны жарыяланат. Ар бир көчмө үкөктөгү добуш берүү үчүн бюллетендерди эсептөө өзүнчө жүргүзүлөт.

Эгерде добуш берүү үчүн көчмө үкөктөгү добуш берүү үчүн бюллетендердин саны, добуш берүү үчүн бюллетендердин алынган саны жөнүндө белгиде камтыган референдумдун катышуучуларынын арыздарынын санынан ашыкча экени белгиленсе, ошол добуш берүү үчүн көчмө үкөктө болгон бардык добуш берүү үчүн бюллетендер участкалык шайлоо комиссиясынын чечими менен жараксыз деп таанылат жана ылдыйкы оң бурчун кесүү жолу менен керектен чыгарылат, бул жөнүндө өзүнчө акт түзүлөт. Добуш берүү үчүн жайдан тышкары добуш берүүнү өткөрүүнү камсыз кылуучу участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрүнүн фамилиялары жана аты-жөндөрү көрсөтүлгөн ушул акт добуш берүүнүн жыйынтыктары тууралуу протоколго тиркелет. Бул добуш берүү үчүн жараксыз бюллетендер өзүнчө таңгакталат жана мөөрлөнүп бекитилет, мында пакетте шайлоо участкасынын номери, үкөктүн номери, добуш берүү үчүн бюллетендердин саны көрсөтүлөт жана «Добуш берүү үчүн көчмө үкөктөн алынган добуш берүү үчүн жараксыз бюллетендер» деген жазуу жазылат.

7. Добуштарды эсептөөдө белгиленбеген формадагы добуш берүү үчүн бюллетендер эсепке алынбайт. Мазмуну жана (же) формасы Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан бекитилген добуш берүү үчүн бюллетенинин текстине жана формасына ылайык келбеген бюллетендер белгиленбеген формадагы добуш берүү үчүн бюллетендер деп таанылат.

8. Көчмө үкөктөн алынган шайлоо бюллетендери автоматтык эсептөөчү урнага салынат.

9. Референдумдун катышуучуларынын добуштарын түздөн-түз эсептөөнүн алдында участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасы автоматтык эсептөөчү урналар боюнча добуш берүүнүн алдын ала

жыйынтыктарын жарыялайт, бул жөнүндө өзүнчө акт түзүлөт, ал добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протоколго тиркелет жана участоктук шайлоо комиссиясынын бардык катышкан мүчөлөрүнүн, «макул» топтун, «каршы» топтун, саясий партиялардын жана башка коммерциялык эмес уюмдардын, жалпыга маалымдоо каражаттарынын өкүлдөрүнүн астында жарыя кылынат.

Автоматтык эсептөөчү урналар добуш берүүнүн бүткүл мезгилинде добуш берүүнүн купуялуулугунун ачылышына жол бербөөгө жана зымдуу жана зымсыз тарамдарга кошулбоого тийиш. Автоматтык эсептөөчү урналардан добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө маалыматтарды алуу добуш берүү күнү саат 20-00дөн кийин участкалык шайлоо комиссиясынын чечими боюнча жүзөгө ашырылат.

Участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасы добуш берүү үчүн үкөктөрдөгү добуш берүү үчүн бюллетендерин саноонун башталгандыгы жөнүндө жарыялайт, мөөрдүн (пломбанын) бузулбагандыгын көрсөтөт жана добуш берүү үчүн үкөктөрдү ачат. Участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрү добуш берүү үчүн бюллетендерин участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрүнүн, эртең менен добуш берүү үчүн үкөктөргө мөөр басууга катышкан башка адамдардын колдору коюлган контролдоо барактарын алып чыгышат. Участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасы контролдоо барагын көрсөтөт.

Добуш берүү үчүн бюллетендери добуш берүү үчүн үкөктөрдөн алып чыгарылгандан кийин эсептелет жана добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протоколго натыйжалары жазылат.

Добуш берүү үчүн үкөктөрдөн алынган добуш берүү үчүн бюллетендерининин саны референдумдун катышуучуларына берилген бюллетендердин санына дал келүүгө же болбосо андан аз болууга тийиш. Эгерде добуш берүү үчүн үкөктөрдө добуш берүү үчүн бюллетендерининин саны референдумдун катышуучуларына берилген бюллетендердин санынан көп болсо, анда участкалык шайлоо комиссиясы себептерин табуу жана четтетүү боюнча чараларды көрөт.

Эгерде себептери табылгандан жана четтетилгенден кийин анык добуш берүү үчүн бюллетендерининин саны добуш берүү үчүн үкөктөрдөгү референдумдун катышуучуларына берилген бюллетендердин санынан көп болсо, добуш берүү үчүн үкөктөрдөгү бардык добуш берүү үчүн бюллетендери участкалык шайлоо комиссиясынын чечими менен анык эмес деп таанылат жана төмөнкү жактагы оң бурчун кесип салуу жолу менен жокко чыгарылат.

10. Участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрү добуш берүү үчүн көчмө жана туруктуу орнотулган үкөктөрдөн алынып чыккан добуш берүү үчүн бюллетендерди коюлган маселеге «макул», маселеге «каршы»,

референдумга маселелердин альтернативдүү варианттары коюлган учурда «Бардык варианттарга каршы» позициясы боюнча иргейт. Бир эле убакта участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрү добуш берүү үчүн белгиленбеген формадагы жана жараксыз добуш берүү үчүн бюллетендерди бөлүп коет. Добуш берүү үчүн бюллетендерди иргөөдө участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрү референдумдун катышуучуларынын бюллетендеринде камтылган белгилерин жарыялайт жана эсептөөдө катышып тургандардын баарына визуалдык контроль үчүн бюллетендерди көрсөтөт.

11. Иргелген добуш берүү үчүн бюллетендери менен участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрүнүн контролу астында байкоочулар, «макул» топтун, «каршы» топтун өкүлдөрү таанышууга укуктуу.

12. Андан кийин белгиленген формадагы добуш берүү үчүн бюллетендер боюнча референдумдун катышуучуларынын референдумга коюлган маселелерге, референдумга альтернативдүү вариант катары коюлган учурда, «Бардык варианттарга каршы» позициясы боюнча берилген добуштарды өзүнчө эсептөө жүргүзүлөт. Иргелген добуш берүү үчүн бюллетендерди эсептөө үн чыгаруу менен, аларды бир пачкадан экинчисине бирден алып коюу жолу менен, эсептөөгө катышкан адамдар угуп же референдумдун катышуучуларынын бюллетениндеги белгисин көрүп тургандай жүзөгө ашырылат. Ар башка пачкалардагы добуш берүү үчүн бюллетендерди бир убакта эсептөөгө жол берилбейт.

Жооптун ар бир варианты жана референдумга маселелердин альтернативдүү варианттары коюлган учурда «Бардык варианттарга каршы» позициясы үчүн берилген добуш берүү үчүн бюллетендердеги референдумдун катышуучуларынын тиешелүү белгилери (добуштары) боюнча аныкталуучу алынган маалыматтар добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протоколго жана анын чоңойтулган формасына киргизилет.

13. Добуш берүү үчүн жараксыз бюллетендер өзүнчө эсептелет жана кошулат. Референдумга катышуучунун өз эркин билдирүүсүн аныктоо мүмкүн болбогон добуш берүү үчүн бюллетендер, ошондой эле добуш берүү үчүн көчмө үкөктөн алынган добуш берүү үчүн жараксыз бюллетендер (эгерде добуш берүү үчүн көчмө үкөктөгү добуш берүү үчүн бюллетендердин саны алынган добуш берүү бюллетендеринин саны жөнүндө белгиси бар референдумга катышуучулардын арыздарынын санынан ашкан факт орун алган болсо) жараксыз деп саналат. Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан белгиленген коргоо белгилери коюлбаган, участкалык шайлоо комиссиясынын мөөрү менен күбөлөндүрүлбөгөн жана башка белгиленген белгилерди камтыбаган добуш берүү үчүн бюллетендер да жараксыздардын санына кирет.

Бюллетень жараксыз деп эсептелет, эгерде:

1) референдум суроосу боюнча бир эле учурда бир нече жооп толтурулса;

2) референдумдун суроосу жана референдумдун альтернативдүү суроосу боюнча «Макул» деген жооп бир убакта толтурулса, же «референдумдун суроосу (суроолору) боюнча жооп жана «Бардык варианттарга каршы» деген жооп бир убакта толтурулса;

3) референдумдун бир нече суроосу боюнча жооптун варианттары жана «Бардык вариантка каршы» деген жооп бир убакта толтурулса;

4) референдумдун катышуучусунун билдирген эрки камтылбай калса (толтурулбай калган бюлеттендер).

Эгерде референдумдун суроолорунун бир бөлүгү ушул конституциялык Мыйзамга ылайык толтурулса, ал эми башка бөлүгү жараксыз деп таанылса, референдумдун бир нече суроолору боюнча бюллетень жарактуу деп эсептелет. Добуштарды саноо ушул конституциялык Мыйзамга ылайык толтурулган суроолор боюнча жүргүзүлөт.

Добуш берүү үчүн бюллетенди жараксыз деп таанууда шектенүүлөр пайда болгон учурда, участкалык шайлоо комиссиясы маселени добуш берүү менен чечет, мында добуш берүү үчүн бюллетендин арткы бетине анын жараксыздыгынын себеби көрсөтүлөт жана бул жазуу участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасынын жана катчысынын койгон колу менен тастыкталып, комиссиянын мөөрү менен күбөлөндүрүлөт. Добуш берүү үчүн жараксыз бюллетендердин жалпы саны добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протоколго жана анын чоңойтулган формасына киргизилет.

14. Участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрү добуш берүү үчүн жарактуу бюллетендердин санын эсептейт, жарыялайт жана добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан бекитилген формадагы протоколго жана анын чоңойтулган формасына киргизет, ал референдумдун катышуучуларынын өз эркин билдирүүнү белгилөөгө мүмкүнчүлүк берүүчү референдумдун катышуучуларынын белгилери боюнча аныкталат.

15. Участоктук комиссиянын төрагасы добуштарды эсептеп, бардык катышкан адамдарга участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрүнүн контролдугу астында добуш берүү үчүн бюллетендер менен көрүп таанышууну сунуш кылат. «Макул» топтун, «каршы» топтун өкүлүнүн же байкоочунун талаптары боюнча добуштарды кайра эсептөө жүргүзүлөт. «Макул» топтун, «каршы» топтун өкүлүнүн же байкоочунун түздөн-түз катышуусунда жана алар тарабынан көрүп контролдоо мүмкүнчүлүгү берилүү менен добуш берүү үчүн

бюллетендер кайра саналат. Мында добуш берүү үчүн бюллетендерди кайра эсептөө үн чыгаруу менен жүргүзүлөт.

16. Андан кийин Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан бекитилген тартипке ылайык, добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протоколго киргизилген маалыматтардын контролдук карым-катышын текшерүүнү жүргүзөт.

17. Добуштарды эсептөө жүргүзүлгөндөн кийин участкалык шайлоо комиссиясы милдеттүү түрдө жыйынтыктоочу жыйналыш өткөрөт, анда добуш берүүдөгү жана референдумдун катышуучуларынын добуштарын эсептөөдө тартип бузуулар жөнүндө келип түшкөн арыздар (даттануулар) каралат, ар бир арыз (даттануу) боюнча чечим кабыл алынат. Андан кийин участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрү жана келип түшкөн арыздар (даттануулар) боюнча участкалык шайлоо комиссиясынын кабыл алган чечимдерине макул болгон арыз ээлери тарабынан участкалык шайлоо комиссиясынын протоколуна кол коюлат. Участкалык шайлоо комиссиясынын жыйынтыктоочу жыйналышынын протоколуна кол коюуда протоколдун мазмуну менен макул болбогон участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрү ага өзгөчө пикирин тиркөөгө укуктуу, бул жөнүндө протоколго тиешелүү жазуу жазылат.

Добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протокол түзүлгөндөн кийин, добуш берүү үчүн иргелген бюллетендер, референдумдун катышуучуларынын тизмелери өзүнчө пакеттерге таңгакталат, аларда шайлоо участкасынын номери, добуш берүү үчүн бюллетендердин саны, референдумдун катышуучуларынын тизмелеринин аталыштары көрсөтүлөт. Пакеттер мөөрлөнүп чапталат, участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрүнүн колдору коюлат жана өзүнчө мүшөккө же кутуга салынат. Мүшөктө же кутуда шайлоо участкасынын номери жана анын ичиндеги документтердин тизмеги көрсөтүлөт. Мүшөк же куту участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрүнүн колдору коюлуу менен мөөрлөнүп чапталат. Добуш берүү үчүн бюллетендерди, референдумдун катышуучуларынын тизмелерин таңгактоо, ошондой эле аларды мүшөккө же кутуга салуу «макул» топтун, «каршы» топтун өкүлдөрүнүн же байкоочулардын катышуусунда жүзөгө ашырылат, аларга да мүшөккө же кутуга өз колдорун коюу мүмкүнчүлүгү берилет. Пакет, мүшөк же куту жогору турган шайлоо комиссиясынын же соттун чечими боюнча гана ачылышы мүмкүн.

18. Добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протокол эки нускада толтурулат жана кол коюлган датаны жана убакытты (саатты, мүнөттү) көрсөтүү менен, участкалык шайлоо комиссиясынын катышып олтурган бардык мүчөлөрүнүн колдору коюлат. Эгерде ага участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрүнүн көпчүлүгү кол койсо, протокол

жарактуу болуп саналат. Протоколго кол коюуда участкалык шайлоо комиссиясынын протоколдун мазмуну менен макул эмес мүчөлөрү протоколго өзгөчө пикирлерин тиркөөгө укуктуу, бул жөнүндө протоколго тиешелүү жазуу жазылат.

19. Добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протоколго кол коюлгандан кийин, добуш берүүнүн жыйынтыктары участкалык шайлоо комиссиясы тарабынан участкалык шайлоо комиссиясынын бардык катышып отурган мүчөлөрүнүн, «макул» топтун, «каршы» топтун өкүлдөрүнүн, байкоочулардын, жалпыга маалымдоо каражаттарынын өкүлдөрүнүн алдында токтоосуз жарыяланат.

Добуш берүүнүн жыйынтыктары жарыялангандан кийин, добуш берүүнүн жыйынтыктары тууралуу протокол, участкалык шайлоо комиссиясынын мөөрү менен күбөлөндүрүлгөн референдумдун катышуучуларын жана автоматтык эсептөөчү урналарды идентификациялоо жөнүндө баштапкы, жыйынтыктоочу чектер автоматтык эсептөөчү урналар аркылуу сканерлөө жолу менен Борбордук шайлоо комиссиясынын борбордук серверине жөнөтүлөт.

Добуш берүүнүн жыйынтыктары тууралуу протокол ката толтурулуп калган учурда, комиссия тиешелүү акт түзөт, ал да сканерленет жана кайтадан толтурулуп, кол коюлган добуш берүүнүн жыйынтыктары тууралуу протокол менен бирге Борбордук шайлоо комиссиясынын борбордук серверине жөнөтүлөт.

Борбордук шайлоо комиссиясынын борбордук серверине келип түшкөн сканерленген документтер, протоколду толтуруунун тууралыгы ылайык келе тургандыгы текшерилгенден кийин, системалык администратор тарабынан Борбордук шайлоо комиссиясынын сайтына жарыяланат.

20. Добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протоколго кол коюлгандан кийин анын биринчи нускасы добуш берүү үчүн бюллетендерди, референдумдун катышуучуларынын тизмелерин, арыздарды (даттанууларды), алар боюнча кабыл алынган чечимдерди, участкалык шайлоо комиссиясы түзгөн актыларды кошуп алганда, референдум өткөрүү боюнча документтер менен бирге участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасы же участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрүнүн бири тарабынан «макул» топтун, «каршы» топтун өкүлдөрүнүн коштоосунда токтоосуз аймактык шайлоо комиссиясына жеткирилет.

21. Протоколдун экинчи нускасы, ошондой эле участкалык шайлоо комиссиясынын мөөрү комиссиянын иши аяктаганга чейин алардын аныктыгы жана сакталышы үчүн мыйзамда белгиленген жоопкерчиликти тартуучу участкалык шайлоо комиссиясынын катчысында сакталат.

22. Добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протоколдун чоңойтулган формасы көпчүлүктүн таанышуусу үчүн участкалык шайлоо комиссиясы тарабынан белгиленген жерге илинип коюлат жана участкалык шайлоо комиссиясынын иши аяктаганга чейин сакталат.

23. Добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протоколго кол коюлгандан кийин, участкалык шайлоо комиссиясынын катчысы добуштарды эсептөөгө катышкан ар бир адамга добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протоколдун мөөр менен күбөлөндүрүлгөн көчүрмөсүн берүүгө милдеттүү.

(КР 2019-жылдын 8-августундагы N 116 конституциялык Мыйзамынын редакциясына ылайык)

36-берене. Аймактык шайлоо комиссиясы тарабынан добуш берүүнүн жыйынтыктарын белгилөө

1. Участоктук шайлоо комиссияларынын добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протоколдорунун биринчи нускалары, участкалык шайлоо комиссиясынын мүчөлөрү кол койгондон кийин ушул конституциялык Мыйзамдын 35-беренесинин 20-бөлүгүндө көрсөтүлгөн референдумдун документтери менен бирге тиешелүү аймактагы добуш берүүнүн жыйынтыктарын чыгаруучу аймактык шайлоо комиссиясына акт боюнча токтоосуз өткөрүлүп берилет.

2. Аймактык шайлоо комиссиясы участкалык шайлоо комиссияларынан түздөн-түз келип түшкөн протоколдордун негизинде аларда камтылган маалыматтарды кошуу жолу менен тиешелүү аймактагы добуш берүүнүн жыйынтыктарын чыгарат.

Добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө участкалык шайлоо комиссияларынын протоколдорунун туура түзүлгөнүн алдын ала текшергенден кийин, аймактык шайлоо комиссиясы бардык участкалык шайлоо комиссияларынын маалыматтарын кошуу жолу менен тиешелүү аймактагы добуш берүүнүн жыйынтыктарын чыгарат. Добуш берүүнүн жыйынтыктары боюнча аймактык шайлоо комиссиясы жыйынды таблица жана протокол түзөт, аларга участкалык шайлоо комиссияларынын саны, келип түшкөн протоколдордун саны жөнүндө маалыматтар киргизилет, алардын негизинде добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протокол, ошондой эле участкалык шайлоо комиссияларынын протоколдорунун кошулган маалыматтары түзүлөт.

Тиешелүү аймактагы добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протоколго кол коюунун алдында, аймактык шайлоо комиссиясы милдеттүү түрдө жыйынтыктоочу жыйналышын өткөрөт, анда добуш берүүнү өткөрүүгө, добуштарды эсептөөгө жана участкалык шайлоо комиссияларынын протоколдорун түзүүгө байланыштуу комиссияга

келип түшкөн арыздар (даттануулар) каралат. Шайлоо комиссиясы ар бир арыз (даттануу) боюнча чечим кабыл алат, андан кийин шайлоо комиссиясынын мүчөлөрү жана келип түшкөн арыздар (даттануулар) боюнча шайлоо комиссиясы кабыл алган чечимдерге макул болгон арыз ээлери шайлоо комиссиянын жыйынтыктоочу жыйналышынын протоколуна кол коюшат. Аймактык шайлоо комиссиясынын жыйынтыктоочу жыйналышынын протоколуна кол коюуда протоколдун мазмунуна макул болбогон шайлоо комиссиясынын мүчөлөрү ага өзгөчө пикирин тиркөөгө укуктуу, бул жөнүндө протоколго тиешелүү жазуу жүргүзүлөт. Андан кийин шайлоо комиссиясы тиешелүү аймактагы добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протоколго кол коет. Андан кийин референдум өткөрүү боюнча комиссия участкалык шайлоо комиссиясынын протоколдорун шайлоо маалымат тутумуна киргизет.

3. Добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө аймактык шайлоо комиссиясынын протоколу эки нускада түзүлөт жана аймактык шайлоо комиссиясынын бардык мүчөлөрүнүн колдору коюлат. Протоколдорго тиешелүү аймактагы добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө эки нускада түзүлгөн жыйынды таблица, шайлоо комиссиясынын мүчөлөрүнүн өзгөчө пикирлери, ошондой эле келип түшкөн арыздар (даттануулар) жана алар боюнча кабыл алынган чечимдер тиркелет.

4. Шайлоо комиссиясынын протоколунун биринчи нускасы кол коюлгандан кийин, жыйынды таблицанын биринчи нускасы менен бирге, Борбордук шайлоо комиссиясына токтоосуз жөнөтүлөт.

5. Протоколдун экинчи нускасы референдумдун бардык документтери менен бирге, архивге берилгенге чейин аймактык шайлоо комиссиянын катчысы тарабынан кайтарылуучу жайда сакталат.

6. Референдумдун жыйынтыктары жөнүндө протоколдун чоңойтулган формасы жалпыга тааныштыруу үчүн аймактык шайлоо комиссиясы тарабынан белгилеген жерге илинип коюлат жана комиссиянын жумушу аяктаганга чейин сакталат.

7. Добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протоколдордо жана (же) жыйынды таблицаларда каталар, дал келбестиктер табылган же аймактык шайлоо комиссияларынан келип түшкөн протоколдордун түзүлүшүнүн тууралыгына шек пайда болгондо, Борбордук шайлоо комиссиясы шайлоо комиссиясы тарабынан добуштарды кайра эсептөөнү жүргүзүүсү тууралуу чечим кабыл алууга укуктуу. Кайра эсептөө Борбордук шайлоо комиссиясынын мүчөсүнүн (мүчөлөрүнүн) милдеттүү түрдө катышуусу менен жүргүзүлөт. Кайра эсептөөдө демилгечи топтун, «макул» топтун, «каршы» топтун, саясий партиялардын өкүлдөрү жана байкоочулар катышууга укуктуу. Референдумдун катышуучуларынын

добуштарын кайра эсептөөнүн жыйынтыктары боюнча шайлоо комиссиясы добуш берүүнүн жыйынтыктары тууралуу протокол түзөт, ага «Добуштарды кайра эсептөө» деген белги коюлат. Протокол Борбордук шайлоо комиссиясына токтоосуз жөнөтүлөт.

8. Добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протоколго кол коюлгандан кийин, участкалык шайлоо комиссиясынын катчысы добуштарды эсептөөгө катышкан ар бир адамга добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протоколдун мөөр менен күбөлөндүрүлгөн көчүрмөсүн берүүгө милдеттүү.

37-берене. Референдумдун натыйжаларын аныктоо

1. Борбордукшайлоокомиссиясыаймактыкшайлоокомиссияларынын тиешелүү аймактар боюнча добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протоколдорунун негизинде, аларда камтылган маалыматтарды кошуу жолу менен добуш берилген күндөн тартып 35 календардык күндөн кечиктирбестен референдумдун натыйжаларын аныктайт.

Борбордук шайлоо комиссиясы милдеттүү түрдө жыйынтыктоочу жыйналышты өткөрөт, анда референдумду даярдоонун жана өткөрүүнүн жүрүшүндөгү бузуулар жөнүндө келип түшкөн бардык арыздарды (даттанууларды) карайт, ар бир арыз (даттануу) боюнча чечим кабыл алат.

2. Борбордук шайлоо комиссиясы референдумдун натыйжалары жөнүндө протокол түзөт, ага алардын негизинде референдумдун жыйынтыктары, өзүнөн түздөн-түз төмөн турган шайлоо комиссияларынын саны жөнүндө маалыматтар, ошондой эле төмөн турган шайлоо комиссияларынын протоколдорунун жалпы кошунду маалыматтары боюнча жыйынды таблица аныкталуучу келип түшкөн протоколдордун маалыматтары киргизилет.

3. Эгерде референдумдун катышуучуларынын тизмесине киргизилген референдумдун катышуучуларынын 30 пайызынан көбү добуш берүүгө катышса, Борбордук шайлоо комиссиясы референдумду болуп өттү деп тааныйт.

Эгерде добуш берүүгө катышкан референдумдун катышуучуларынын жарымынан көбү коюлган маселе үчүн добуш берсе, Борбордук шайлоо комиссиясы чечимди референдумда кабыл алынган деп тааныйт.

Референдумга маселелердин альтернативдүү варианттары коюлганда жана ал варианттардын бири да добуш берүүгө катышкан референдумдун катышуучуларынын добуштарынын жарымынан көбүн албаган учурда, Борбордук шайлоо комиссиясы добуш берүүгө катышкан референдумдун катышуучуларынын алда канча көп санда добушу берилген маселенин вариантынын бири кабыл алынды деп тааныйт.

Референдумга маселелердин альтернативдүү варианттары коюлганда жана добуш берүүгө катышкан референдумдун катышуучуларынын жарымынан көбү бардык варианттарга каршы добуш берген учурда, Борбордук шайлоо комиссиясы маселелердин бардык варианттары четке кагылды деп тааныйт.

Добуш берүүгө катышкан референдумдун катышуучуларынын саны добуш берүү үчүн үкөктөрдөн алынган бюллетендердин саны боюнча аныкталат.

4. Аймактык шайлоо комиссиясы участкалардагы добуш берүүнүн жыйынтыгын төмөнкү учурларда жараксыз деп тааныйт:

1) эгерде добуш берүүнү өткөрүү, добуштарды эсептөө, добуш берүүнүн жыйынтыктарын белгилөө учурунда добуш берүүнүн жыйынтыктарын так белгилөөгө мүмкүнчүлүк бербеген бузуулар орун алса;

2) эгерде добуш берүүнү жүргүзүү, добуштарды эсептөө, добуш берүүнүн жыйынтыктарын белгилөө учурунда, референдумдун катышуучуларынын өз эркин билдирүүгө таасир тийгизүүчү бузуулар орун алса;

3) жогору турган шайлоо комиссиясынын чечими боюнча;

4) соттун чечими боюнча.

Референдум өткөрүү боюнча добуш берүүнүн жыйынтыктары участкада жараксыз деп таанылган учурда, референдумдун натыйжалары референдум өткөрүү боюнча калган участкалардагы добуш берүүнүн жыйынтыктары боюнча аныкталат. Референдумдун натыйжаларына таасир тийгизүүчү референдум өткөрүү боюнча бир же бир нече участкада добуш берүүнүн жыйынтыктары жараксыз деп таанылган учурда, бул участкаларда тиешелүү шайлоо комиссиясы тарабынан кайра добуш берүү дайындалган күндөн тартып 2 жумалык мөөнөттө кайра добуш берүү өткөрүлөт.

Добуш берүү, добуштарды эсептөө, референдум өткөрүү боюнча участкадагы добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө протоколду түзүү тартиптерин бузуу референдумдун катышуучуларынын добуштарынын жыйынтыгын так белгилөөгө мүмкүнчүлүк бербеген бузуулар деп түшүнүлөт.

Референдумду өткөрүү боюнча участокто добуш берүүнүн, добуштарды эсептөөнүн же добуш берүүнүн жыйынтыктарын белгилөөнүн жүрүшүндө референдумдун катышуучуларынын өз эркин билдирүүлөрүнө таасир этүүчү, добуш берүү күнү үгүттөө, жарандардын референдумга катышуу укуктарын жүзөгө ашыруусуна, добуш берүүдө

байкоо жүргүзүүгө тоскоолдук кылуу, шайлоо комиссияларынын ишине кийлигишүү, референдумдун катышуучуларын сатып алуу менен байланышкан бузуулар референдумдун катышуучуларынын өз эркин билдирүүгө таасир тийгизүүчү тартип бузуулар деп түшүнүлөт.

Борбордук шайлоо комиссиясы төмөнкү учурларда референдумдун натыйжаларын жараксыз деп тааныйт:

1) эгерде добуш берүүгө катышкандардын жалпы санынын референдумдун катышуучуларынын үчтөн бирден ашыгын камтыган референдум өткөрүү боюнча участкалардын бөлүгүндө добуш берүүнүн жыйынтыктары жараксыз деп таанылса;

2) соттун чечими боюнча.

38-берене. Кайра добуш берүү

1. Референдум өткөрүү боюнча бир же бир нече участкада добуш берүүнүн жыйынтыктары жараксыз деп таанылган учурда, ошол участкалардагы тиешелүү шайлоо комиссиясы тарабынан кайра добуш берүү дайындалган күндөн тартып 2 жумалык мөөнөттө кайра добуш берүү өткөрүлөт.

2. Референдум өткөрүү боюнча бир же бир нече участкаларда кайра добуш берүү бир айдын ичинде Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан дайындалат жана тиешелүү шайлоо комиссиялары тарабынан жүргүзүлөт.

3. Кайра добуш берүүнү өткөрүү жөнүндө билдирүү кайра добуш берүүнү дайындоо жөнүндө чечим кабыл алынгандан кийин 7 календардык күндүн ичинде жалпыга маалымдоо каражаттарында жарыяланат.

39-берене. Добуш берүүнүн жыйынтыктарын жана референдумдун натыйжаларын жарыялоо. Референдумда кабыл алынган чечимдин күчүнө кириши

1. Шайлоо комиссияларынын иши жайылтылган референдумдун ар бир участкасы, аймагы боюнча добуш берүүнүн жыйынтыктары Борбордук шайлоо комиссиясынын жана төмөн турган шайлоо комиссияларынын түздөн-түз протоколдорунда камтылган маалыматтардын көлөмүндөгү референдумдун натыйжалары референдумдун катышуучуларына, «макул» топтун, «каршы» топтун өкүлдөрүнө, байкоочуларга, эл аралык байкоочуларга, жалпыга маалымдоо каражаттарынын өкүлдөрүнө алардын талаптары боюнча таанышуу үчүн берилет.

Референдум өткөрүү боюнча ар бир участкадагы добуш берүүнүн жыйынтыктары Борбордук шайлоо комиссиясына келип түшкөнүнө жараша Борбордук шайлоо комиссиясынын расмий сайтына токтоосуз жайгаштырылат.

Автоматтык эсептөөчү урналардан келип түшкөн добуш берүүнүн жыйынтыктары жана Борбордук шайлоо комиссиясынын расмий сайтына жайгаштырылган маалыматтар юридикалык мааниге ээ эмес, алдын-ала маалымат болуп саналат.

2. Борбордук шайлоо комиссиясы референдумдун жыйынтыктары жөнүндө жалпы маалыматтарды, референдумдун жыйынтыктары аныкталгандан кийин, бир сутканын ичинде жалпыга маалымдоо каражаттарына жиберет.

3. Референдумдун натыйжаларын, ошондой эле анын негизинде референдумдун натыйжалары аныкталган өзүнөн төмөн турган шайлоо комиссияларынындобушберүүжыйынтыктарыжөнүндөпротоколдорунда камтылган, референдумга коюлган маселеге (маселелерге) «макул», «каршы» берилген референдумдун катышуучуларынын добуштарынын саны жөнүндө маалыматтарды расмий жарыялоо Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан референдумдун натыйжалары аныкталган күндөн тартып 2 жумалык мөөнөттө жүзөгө ашырылат.

4. Эгерде референдумдун маселесинин туюнтмасында башкача каралбаса, референдумда кабыл алынган чечим ал расмий жарыяланган күндөн тартып күчүнө кирет.

5. Референдумда кабыл алынган чечим, эгерде чечимдин өзүндө андай чечимди жокко чыгаруунун же өзгөртүүнүн башка тартиби көрсөтүлбөсө, жаңы референдумда чечим кабыл алуу жолу менен жокко чыгарылышы же өзгөртүлүшү мүмкүн.

40-берене. Референдумда кабыл алынган чечимдин юридикалык күчү

1. Референдумда кабыл алынган чечим жалпыга милдеттүү болуп саналат, кошумча бекитилүүгө муктаж эмес жана Кыргыз Республикасынын бүткүл аймагында колдонулат.

2. Эгерде референдумда кабыл алынган чечимди ишке ашыруу үчүн кошумча ченемдик укуктук актыны чыгаруу талап кылынса, аталган маселе компетенциясына кирген мамлекеттик бийлик органы референдумда кабыл алынган чечим күчүнө кирген күндөн тартып 15 күндүн ичинде көрсөтүлгөн ченемдик укуктук актыны даярдоо мөөнөтүн аныктоого милдеттүү.

41-берене. Референдумдун документтерин сактоо

1. Участкалык шайлоо комиссияларынын документтери, анын ичинде көктөлгөн, мөөр менен күбөлөндүрүлгөн жана участкалык шайлоо комиссияларынын мүчөлөрүнүн колдору коюлган добуш берүү бюллетендеринин айырма бөлүктөрү референдумдун натыйжалары расмий жарыяланган күндөн тартып 10 күндөн кечиктирилбестен

тиешелүү аймактык шайлоо комиссияларына өткөрүлүп берилет.

2. Референдум өткөрүү боюнча бардык документтер аймактык шайлоо комиссияларында бир жыл сакталат, андан кийин тиешелүү архивдик мекемеге туруктуу сактоого өткөрүлөт.

3. Борбордук шайлоо комиссиясынын документтери, референдумдун жыйынтыктары расмий жарыяланган күндөн тартып бир жылдан кийин архив иштери чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик органга туруктуу сактоого өткөрүлөт.

6-глава. Референдумду каржылоо

42-берене. Референдум өткөрүүнү финансылык жактан камсыз кылуу

1. Референдумду каржылоо республикалык бюджеттин каражаттарынын эсебинен жүзөгө ашырылат. Каржылоонун тартиби Кыргыз Республикасынын бюджеттик мыйзамдарында жана Кыргыз Республикасынын шайлоо комиссиялары жөнүндө мыйзамдарында белгиленет.

2. Референдум жөнүндө мыйзамдарды, маалыматтык, билим берүү, илимий-изилдөө программаларын, референдумду техникалык жактан даярдоону өркүндөтүү, референдумдун катышуучуларынын укуктук маданиятын жогорулатуу программаларын каржылоону кошпогондо, чет мамлекеттер, чет өлкөлүк мамлекеттик органдар, мекемелер жана ишканалар, башка чет өлкөлүк юридикалык жактар, алардын филиалдары жана өкүлчүлүктөрү, чет өлкөлүк жарандар, эл аралык уюмдар, чет өлкөлүк жарандар жана юридикалык жактар катышуучусу болуп саналган, Кыргыз Республикасында каттоодон өткөн юридикалык жактар тарабынан референдумду каржылоого тыюу салынат.

43-берене. Демилгечи топтун, «макул» топтун, «каршы» топтун фонддору

1. Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан катталгандан кийин демилгечи топ, «макул» топ, «каршы» топ финансы маселелери боюнча ыйгарым укуктуу өкүлдөрүн дайындоого милдеттүү.

Ыйгарым укуктуу өкүлдөр каттоодон өткөндөн кийин демилгечи топ, «макул» топ, «каршы» топ референдумду демилгелөө боюнча кампанияны, референдумдун кампаниясынын жүрүшүндө үгүт иштерин каржылоо үчүн өздөрүнүн фонддорун (мындан ары - фонддор) түзүшөт.

2. Фонддор ушул берененин 3-бөлүгүндө саналган адамдарды кошпогондо, жарандардын жана юридикалык жактардын ыктыярдуу кайрымдуулуктарынын акчалай каражаттарынын эсебинен түзүлүшү мүмкүн.

3. Фонддорго төмөнкүлөрдүн ыктыярдуу кайрымдуулук каражаттарды берүүсүнө тыюу салынат:

1) чет мамлекеттердин, чет өлкөлүк мамлекеттик органдардын, мекемелердин жана ишканалардын, башка чет өлкөлүк юридикалык жактардын, алардын филиалдарынын жана өкүлчүлүктөрүнүн, чет өлкөлүк жарандардын, эл аралык уюмдардын, чет өлкөлүк жарандар жана юридикалык жактар катышуучусу болуп саналган, Кыргыз Республикасында катталган юридикалык жактардын;

2) жарандыгы жок адамдардын;

3) мамлекеттик бийлик органдарынын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын;

4) мамлекеттик жана муниципалдык мекемелердин жана ишканалардын;

5) уставдык капиталда мамлекеттик же муниципалдык үлүшү бар, ошондой эле салыктарды, жыйымдарды жана башка милдеттүү төлөмдөрдү төлөө боюнча жеңилдиктерден пайдалануучу юридикалык жактардын;

6) аскер бөлүктөрүнүн, аскер мекемелеринин жана уюмдардын;

7) укук коргоо органдарынын, соттордун;

8) кайрымдуулук иштери менен алектенген уюмдардын;

9) диний уюмдардын;

10) атын атабаган кайрымдуулуктар (атын атабай кайрымдуулук кылуучу деп өзүнүн төмөнкү маалыматтарынын бирин: фамилиясын, атын, атасынын атын, жашаган жеринин дарегин, паспорттук маалыматтарын көрсөтпөгөн, ошондой эле эгерде өзү жөнүндө анык эмес маалыматтарды көрсөткөн жаран түшүнүлөт);

11) юридикалык жакты түзбөстөн, ишкердик ишти жүзөгө ашыруучу, мамлекеттик бюджеттин же Кыргыз Республикасынын Социалдык фондунун алдында карызы бар жеке жактардын.

Эгерде жогоруда көрсөтүлгөн жеке жана юридикалык жактардан фонддорго акча каражаттары келип түшкөн учурда, соттун чечими боюнча банктык же башка мекемелер бул каражаттарды Борбордук шайлоо комиссиясынын атайын фондуна которууга милдеттүү, алар өз кезегинде бул каражаттарды мамлекеттик бюджетке же Кыргыз Республикасынын Социалдык фондуна которот.

4. Фондду түзүүчү бардык акча каражаттары банктык же башка мекеменин атайын эсебине которулат. Ушул эсеп Борбордук шайлоо комиссиясынын уруксаты менен демилгечи топтун, «макул» топтун, «каршы»

топтун каржы маселелери боюнча ыйгарым укуктуу өкүлү тарабынан ачылат. Фондго келип түшкөн акча каражаттары улуттук валютада гана кабыл алынууга тийиш. Көрсөтүлгөн эсептер боюнча кирешелер чегерилбейт жана төлөнүп берилбейт.

5. Банктык же башка мекемелердин тизмеги, фонддордун каражаттары боюнча көрсөтүлгөн эсептерди ачуунун, эсепке алуунун жана отчёттуулуктун тартиби банктык же башка мекемелер менен макулдашуу боюнча Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан белгиленет.

6. Фонддордун каражаттарын колдонуу укугу аларды түзгөн демилгечи топко, «макул» топко, «каршы» топко таандык.

7. Фонддордун каражаттары максаттуу багытка ээ жана референдум өткөрүүгө байланышкан чыгымдарды жабуу үчүн гана пайдаланылышы мүмкүн.

8. Фонддордун каражаттары төмөнкүлөргө пайдаланышы мүмкүн:

1) референдумду дайындоо демилгесин колдоо үчүн кол чогултууга багытталган уюштуруу-техникалык чараларды, референдумга коюлган маселе (маселелер) боюнча макул же каршы үгүттөөнү каржылык жактан камсыз кылуу;

2) референдум кампаниясын өткөрүүгө түздөн-түз байланышкан жумуштарды (кызмат көрсөтүүлөрдү) аткаргандыгы (көрсөткөндүгү) үчүн жеке жана юридикалык жактардын эмгегине акы төлөөгө;

3) жайларды, жабдууларды ижарага алууга, иш сапардык чыгымдарга, кызмат көрсөтүүлөргө, байланыш кызмат көрсөтүүлөргө акы төлөөгө, кеңсе товарларын сатып алууга жана референдум өнөктүгүн өткөрүүгө түздөн-түз байланыштуу башка чыгымдарга акы төлөөгө.

Демилгечи топко, «макул» топко, «каршы» топко референдумдун катышуучуларынын колдорун чогултуу боюнча жумуштарга акы төлөө үчүн башка каражаттарды пайдаланууга, референдумга коюлган маселе (маселелер) боюнча макул же каршы үгүт жүргүзүүгө, алардын фонддоруна келип түшкөн каражаттардан тышкары башка иш-чараларды жүзөгө ашырууга тыюу салынат.

Юридикалык жактар, алардын филиалдары, өкүлчүлүктөрү, ошондой эле жеке жактар тарабынан референдумга түздөн-түз же кыйыр байланышкан жумуштарды, кызмат көрсөтүүлөрдү, товарларды сатууну акысыз аткарууга же негизсиз арзандатылган баалар боюнча аткарууга тыюу салынат.

9. Эгерде демилгечи топ кол топтоодо же референдумду дайындоо жөнүндө мыйзам долбоорун Жогорку Кеңешке киргизүү үчүн үгүт жүргүзүү мезгилинде, ошондой эле «макул» топ, «каршы» топ референдумга

коюлган маселе (маселелер) боюнча үгүттөө мезгилинде, фонддон тышкары башка иш-чараларда башка каражаттарды пайдаланган учурда, Борбордук шайлоо комиссиясы Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген тартипте административдик жаза чараларын салуу жөнүндө сунуштама менен сотко кайрылууга укуктуу.

10. Банктык же башка мекемелер жума сайын, ал эми Борбордук шайлоо комиссиянын талабы боюнча - демилгечи топтун, «макул» топтун же «каршы» топтун атайын эсебине келип түшкөн каражаттар жана алардын сарпталышы жөнүндө Борбордук шайлоо комиссиясына 24 сааттын ичинде маалымат берүүгө милдеттүү. Көрсөтүлгөн маалыматтар келип түшкөнүнө жараша Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан милдеттүү түрдө жекече маалыматтар жана банктык сыр жөнүндө мыйзамдарды эске алуу менен расмий сайтка жайгаштырылууга тийиш.

11. Референдум боюнча өнөктүгүнө байланышкан белгилүү жумуштарды (кызмат көрсөтүүлөрдү) аткаруу (көрсөтүү) жөнүндө жеке жана юридикалык жактар менен келишимдер (макулдашуулар) демилгечи топтун, «макул» топтун, «каршы» топтун финансы маселелери боюнча ыйгарым укуктуу өкүлү тарабынан жекече түзүлөт.

Демилгечи топтун бардык финансылык операциялары, анын ичинде атайын эсептер боюнча жеке жана юридикалык жактар менен эсептешүүлөрү референдумду дайындоо тууралуу мыйзам күчүнө кирген күндөн тартып токтотулат. Демилгечи топтун ыйгарым укуктуу өкүлү менен юридикалык жактардын ортосундагы белгилүү жумуштарды (кызмат көрсөтүүлөрдү) аткаргандыгы (көрсөткөндүгү) үчүн эсептешүүлөр накталай эмес тартипте гана жүзөгө ашырылат.

«Макул» топтун, «каршы» топтун бардык каржы операциялары, анын ичинде атайын эсептер боюнча жеке жана юридикалык жактар менен эсептешүүлөрү добуш берилүүчү күндөн мурунку күнү саат 18-00дө токтотулат. Белгилүү жумуштарды (кызмат көрсөтүүлөрдү) аткаргандыгы (көрсөткөндүгү) үчүн «макул» топтун жана «каршы» топтун ыйгарым укуктуу өкүлү менен юридикалык жактардын ортосундагы эсептешүүлөр накталай эмес тартипте гана жүзөгө ашырылат.

12. Демилгечи топ референдумду дайындоо жөнүндө мыйзам күчүнө кирген күндөн кийин 30 календардык күндөн кечиктирбестен, Борбордук шайлоо комиссиясына өзүнүн фондун түзүүнүн өлчөмдөрү жана булактары, ошондой эле бардык жүргүзүлгөн сарптоолор жана төлөмдөр тууралуу отчёт берүүгө милдеттүү. Отчёттор жөнүндө маалыматтар келип түшкөн күндөн тартып 3 календардык күндөн кечиктирилбестен, Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан милдеттүү түрдө расмий сайтка жайгаштырылууга тийиш.

«Макул» топ, «каршы» топ референдумдун жыйынтыктары жарыялангандан кийин 30 календардык күндөн кечиктирбестен, Борбордук шайлоо комиссиясына өзүнүн фондун түзүүнүн өлчөмдөрү жана булактары, ошондой эле жүргүзүлгөн бардык сарптоолор жана төлөмдөр тууралуу отчёт берүүгө милдеттүү. Отчёттор жөнүндө маалыматтар келип түшкөн күндөн тартып 3 календардык күндөн кечиктирилбестен, Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан милдеттүү түрдө расмий сайтка жайгаштырылууга тийиш.

13. Демилгечи топ, «макул» топ, «каршы» топ атайын эсептеги сарпталбаган акча каражаттарынын калганын кайрымдуулукту жүзөгө ашыруучу уюмдардын жана адамдардын эсептерине, алардын салган каражаттарына пропорционалдуу түрдө кайра которууга милдеттүү.

14. Демилгечи топтун, «макул» топтун, «каршы» топтун фондундагы каражаттарга ыктыярдуу кайрымдуулук каражаттарына жана көрсөтүлгөн фондго которууларга салык салуунун, ошондой эле анын чыгымдарынын тартиби Кыргыз Республикасынын салык мыйзамдарында белгиленет.

(КР 2019-жылдын 8-августундагы N 116 конституциялык Мыйзамынын редакциясына ылайык)

7-глава. Референдум жөнүндө мыйзамдарды бузгандыгы үчүн жоопкерчилик

44-берене. Шайлоо комиссияларынын референдумдун субъекттеринин референдумга катышуу укугун бузган чечимдерине жана (же) аракеттерине (аракетсиздигине) даттануу

1. Шайлоо комиссияларынын, алардын кызмат адамдарынын референдумдун субъекттеринин референдумга катышуу укугун бузган чечимдери жана (же) аракети (аракетсиздиги) референдумду өткөрүү боюнча жогору турган комиссияга даттанылышы мүмкүн.

2. Шайлоо комиссияларынын референдумдун катышуучуларынын референдумга катышуу укугун бузган чечимдерине жана (же) аракетине (аракетсиздигине) арыздар (даттануулар) менен референдумдун катышуучулары, «макул» топ, «каршы» топ, саясий партиялар, коммерциялык эмес уюмдар, алардын өкүлдөрү, байкоочулар даттана алышат.

3. Арыздарды (даттанууларды) кароодо, ошондой эле референдумга катышууга укуктардын, референдум жөнүндө мыйзамдардын бузулганы тууралуу маселе каралган башка учурларда, кызыкдар тараптар же алардын өкүлдөрү маселе карала турган күн, убакыт жана каралуучу

орду жөнүндө кабарландырылат. Көрсөтүлгөн адамдар карала турган маселенин маани-маңызы боюнча түшүнүк берүүгө жана далилдерди келтирүүгө укуктуу.

4. Участкалык шайлоо комиссияларынын, алардын кызмат адамдарынын референдумдун субъекттеринин референдумга катышуу укугун бузган чечимдери жана (же) аракети (аракетсиздиги) референдумду өткөрүү боюнча аймактык комиссияга даттанылат.

5. Аймактык шайлоо комиссияларынын, алардын кызмат адамдарынын, референдумдун субъекттеринин референдумга катышуу укугун бузган чечимдери жана (же) аракеттери (аракетсиздиги) Борбордук шайлоо комиссиясына даттанылат.

6. Борбордук шайлоо комиссиясынын чечимдери жана (же) аракеттери (аракетсиздиги) биринчи инстанциядагы сотко, биринчи инстанциядагы соттун чечими Кыргыз Республикасынын Жогорку сотуна (мындан ары - Жогорку сот) даттанылат. Жогорку соттун чечими акыркы болуп саналат жана даттанууга жатпайт.

7. Арыз (даттануу) референдум субъектинин анын референдумга катышуу укуктарынын бузулганы жөнүндө чечим кабыл алынганы, жасалган аракети (аракетсиздиги) белгилүү болгон учурдан тартып, токтоосуз түрдө, бирок 2 календардык күндөн кечиктирбестен берилет.

8. Референдумду даярдоонун жүрүшүндө келип түшкөн арыздар (даттануулар) келип түшкөн учурдан тартып шайлоо комиссиясы тарабынан 3 календардык күндүн ичинде, ал эми добуш берүү күнү же добуш берүү күнүнөн мурунку күнү келип түшкөндөр - токтоосуз каралууга жатат. Эгерде референдумду даярдоонун жүрүшүндө келип түшкөн арыздарда (даттанууларда) камтылган фактылар кошумча текшерүүлөрдү талап кылган учурларда, алар боюнча чечим 5 календардык күндүн ичинде кабыл алынат. Чечимди кабыл алган органдын кызмат адамынын колу коюлган жана органдын мөөрү менен күбөлөндүрүлгөн чечим жазуу жүзүндө токтоосуз арыз ээсине тапшырылат.

9. Кабыл алынган чечимдерге арыздар (даттануулар) чечим чыгарылган учурдан тартып 3 календардык күндүн ичинде берилет.

10. Жогору турган шайлоо комиссиясы төмөн турган шайлоо комиссиясынын чечимин күчүндө калтырат же болбосо аны жокко чыгарат жана арыздын (даттануунун) маани-маңызы боюнча чечим кабыл алат.

11. Сот арыздын (даттануунун) негиздүүлүгүн белгилөө менен, талаш туудурган чечимди, аракетти (аракетсиздикти) мыйзамсыз деп тааныйт жана тиешелүү шайлоо комиссиясынын чечимин жокко чыгарат же болбосо эгерде даттанылган чечим, аракет (аракетсиздик) мыйзамдуу болуп саналары белгиленсе, арызды (даттанууну) канааттандыруудан баш тартат.

12. Арыздарды (даттануулары) берүү мөөнөттөрү калыбына келтирүүгө жатпайт. Көрсөтүлгөн мөөнөттөр өткөндөн кийин арыздар (даттануулар) кабыл алынбайт.

45-берене. Добуш берүүнүн жыйынтыктарын белгилөө жана референдумдун натыйжаларын аныктоо жөнүндө шайлоо комиссияларынын чечимдерине даттануу

1. Добуш берүүнүн жыйынтыктарын белгилөө жана референдумдун натыйжаларын аныктоо жөнүндө шайлоо комиссияларынын чечимдерине арыздар (даттануулар) менен референдумдун катышуучулары, демилгечи топтун, «макул» топтун, «каршы» топтун мүчөлөрү, саясий партиялар жана башка коммерциялык эмес уюмдар, алардын өкүлдөрү, байкоочулар кайрыла алышат.

2. Добуш берүүнүн жыйынтыктарын белгилөө жөнүндө участкалык шайлоо комиссияларынын чечимдери - аймактык шайлоо комиссиясына; аймактык шайлоо комиссияларынын чечимдери - Борбордук шайлоо комиссиясына; Борбордук комиссиянын чечимдери - биринчи инстанциядагы сотко; биринчи инстанциядагы соттун чечими - Жогорку сотко даттанылат.

3. Арыздар (даттануулар) добуш берүүнүн жыйынтыктары белгиленген же референдумдун натыйжалары аныкталган учурдан тартып 3 календардык күндүн ичинде берилет.

4. Келип түшкөн арыздар (даттануулар) келип түшкөн учурдан тартып, шайлоо комиссиялары же соттор тарабынан 3 календардык күндүн ичинде каралууга тийиш. Эгерде арыздарда (даттанууларда) камтылган фактылар кошумча текшерүүлөрдү талап кылган учурларда, алар боюнча чечим 5 календардык күндөн кечиктирилбестен кабыл алынат. Чечимди кабыл алган органдын кызмат адамынын колу коюлган жана мөөрү менен күбөлөндүрүлгөн чечим жазуу жүзүндө арыз ээсине токтоосуз тапшырылат.

5. Чечимди кабыл алууга арыздар (даттануулар) чечим чыгарылган учурдан тартып 3 календардык күндүн ичинде берилет.

6. Ушул конституциялык Мыйзамда, Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында каралган учурларда, сот Борбордук шайлоо комиссиясынын референдумдун жыйынтыктарын аныктоо жөнүндө чечимин жокко чыгара алат.

7. Соттун чечими чыгарылган учурдан тартып, ал мыйзамдуу күчүнө кирет жана мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, коммерциялык эмес уюмдар, кызмат адамдары, шайлоо комиссиялары жана референдумдун башка катышуучулары аны аткарууга милдеттүү.

Сот тарабынан кабыл алынган жүйөлөнгөн чечим арыз ээсине, жоопкерге же алардын өкүлдөрүнө, ошондой эле Борбордук шайлоо комиссиясына токтоосуз берилет.

Көзөмөлдүк даттанууну ушул конституциялык Мыйзамда белгиленген тартипте жана мөөнөттөрдө берүү Борбордук шайлоо комиссиясы тарабынан биринчи инстанциядагы соттун чечиминин аткарылышын токтотот.

8. Биринчи инстанциядагы соттун чечимине даттануу соттун чечими чыгарылган учурдан тартып 3 календардык күндүн ичинде берилиши мүмкүн.

9. Биринчи инстанциядагы соттун мыйзамдуу күчүнө кирген чечимине даттануу Жогорку сотко келип түшкөн күндөн тартып 5 календардык күндүн ичинде көзөмөлдүк тартипте каралат.

Көзөмөлдүк даттануу Жогорку сотко берилет, ал Борбордук шайлоо комиссиясынын өкүлүн милдеттүү тартипте чакырат. Соттун чечимине көзөмөлдүк даттануу чечимди чыгарган тиешелүү сот аркылуу берилет. Даттанууну түздөн-түз көзөмөлдүк инстанциясына берүү даттанууну кароо үчүн тоскоолдук болуп саналбайт.

Көзөмөлдүк инстанциясындагы соттун токтому чыгарылган учурдан тартып мыйзамдуу күчүнө кирет, акыркы болуп саналат жана даттанууга жатпайт.

10. Арыздарды (даттанууларды) берүүнүн мөөнөттөрү калыбына келтирүүгө жатпайт. Көрсөтүлгөн мөөнөттөр аяктагандан кийин арыздар (даттануулар) кабыл алынбайт.

46-берене. Добуш берүүнүн жыйынтыктары, референдумдун натыйжалары жөнүндө шайлоо комиссиясынын чечимин жокко чыгаруу үчүн негиздер

1. Эгерде тиешелүү шайлоо комиссиясы тарабынан добуш берүүнүн жыйынтыктары аныкталгандан же референдумдун натыйжалары белгиленгенден кийин, сот референдум маселелери боюнча үгүт жүргүзүү, референдумду каржылоо эрежелери бузулганын, референдумдун катышуучуларынын добуштарын сатып алуу фактылары болгонун жана референдумдун катышуучуларынын өз эркин билдирүүлөрүнүн натыйжаларын так аныктоого мүмкүндүк бербегенин белгилеген учурда, ал добуш берүүнүн жыйынтыктары тууралуу, референдумдун натыйжалары жөнүндө комиссиянын чечимин жокко чыгара алат.

2. Сот референдум өткөрүү боюнча участкада, аймактагы добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө, жалпы эле референдумдун натыйжалары тууралуу, ошондой эле референдумдун катышуучуларынын тизмесин түзүү эрежелери, шайлоо комиссияларын түзүү тартиби, добуш берүү

жана добуштарды эсептөө тартиби (аларды өткөрүүгө байкоо жүргүзүүгө тоскоолдуктарды кошкондо), эгерде бул аракеттер (аракетсиздиктер) референдумдун катышуучуларынын өз эркин билдирүүлөрүнүн натыйжаларын так аныктоого мүмкүндүк бербесе, добуш берүүнүн жыйынтыктарын аныктоо бузулган учурда, шайлоо комиссиясынын чечимин жокко чыгара алат.

3. Референдумда референдумдун участкаларынын жалпы санынын үчтөн биринен ашыгынын добуш берүү жыйынтыктары жөнүндө участкалык комиссиялардын чечимдеринин сот тарабынан жокко чыгарылышы референдумдун натыйжаларынын жараксыз деп таанылышына алып келет.

47-берене. Референдумдун катышуучуларынын шайлоо укуктарын бузгандыгы үчүн жоопкерчилиги

Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык төмөнкү адамдар жазык, административдик же болбосо башка жоопкерчиликтерге тартылат:

1) күч колдонуу, алдоо, коркутуу, жасалмалоо жолу менен же башка ыкмалар аркылуу референдумдун катышуучуларынын референдумга катышуу укуктарын эркин жүзөгө ашырууга тоскоолдук кылган же болбосо добуш берүүнүн жашыруундуулугун бузган, же болбосо референдумдун катышуучуларынын референдумга катышуучулардын тизмеси менен таанышуу укуктарын бузган, же болбосо жарандарды референдум өткөрүү демилгесин колдоого мажбурлаган же аларга референдум өткөрүү демилгесин колдоого кол коюуга тоскоолдук келтирген, ошондой эле кол коюуларды жалган жол менен жасоого катышкандар, же болбосо референдумдун катышуучуларын сатып алууну жүзөгө ашыргандар;

2) референдум маселесине каалагандай жооп алуу максаттарында өздөрүнүн кызматынын же кызматтык абалынын артыкчылыктарын пайдалангандар; же болбосо тиешелүү шайлоо комиссиясына референдумдун көрсөтүлгөн маалыматтарын жөнөтүү алдында референдумдун катталган катышуучулары (референдумга катышуучулардын тизмеси) жөнүндө маалыматтарды өз мезгилинде түзбөгөндөр же тактабагандар, же болбосо референдумду каржылоо эрежелерин бузгандар, анын ичинде шайлоо комиссияларына каражаттарды которууну кармагандар, же болбосо аларга башка адамдар үчүн добуш берүү мүмкүнчүлүгүн берүү максаттарында добуш берүү үчүн бюллетендерин жарандарга бергендер же документтерди жасалмалоону жүзөгө ашыргандар, билип туруп жалган документтерди түзгөндөр жана бергендер, добуштарды эсептөөнү же добуштардын жыйынтыктарын билип туруп туура эмес жүзөгө ашыргандар;

3) шайлоо комиссиясынын мүчөлөрүнүн, байкоочулардын, эл аралык байкоочулардын, жалпыга маалымдоо каражаттарынын укуктарын, анын ичинде маалыматтарды жана документтердин көчүрмөлөрүн өз убагында алуу укуктарын бузгандар, же болбосо референдум маселеси боюнча үгүт жүргүзүү эрежелерин бузгандар, анын ичинде үгүт жүргүзүүгө тыюу салынган мезгилде үгүт жүргүзгөндөр, же болбосо өздөрүнүн милдеттерин аткарууга байланыштуу шайлоо комиссияларынын иштерине тоскоолдук келтиргендер же мыйзамсыз кийлигишкендер, же болбосо референдумду даярдоого жана өткөрүүгө каражаттардын чыгымдалышы жөнүндө отчётторду, демилгечи топтордун, «макул» топтун, «каршы» топтун фонддорунун каржылык отчётторун жана Кыргыз Республикасынын референдумун өткөрүүгө бөлүнгөн бюджеттик каражаттардын чыгымдалышы жөнүндө финансылык отчётторду бербегендер.

8-глава. Корутунду жоболор

48-берене. Ушул конституциялык Мыйзамдын күчүнө кирүүсү жана аны колдонуунун өзгөчөлүктөрү

1. Ушул конституциялык Мыйзам расмий жарыяланган күндөн тартып күчүнө кирет.

«Эркин Тоо» газетасынын 2016-жылдын 1-ноябрында № 93 жарыяланды

2. Референдумдагы добуш берүү күнү Кыргыз Республикасынын көпчүлүк административдик-аймактык бирдиктеринде өткөрүлүүчү башка шайлоолордогу добуш берүү күнү менен айкалыштырылган учурда, добуш берүү күнүнө чейин 15 календардык күндөн ашпаган мөөнөттөрдөн тышкары, Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген референдумду даярдоо жана өткөрүү боюнча шайлоо аракеттеринин мөөнөттөрү Борбордук шайлоо комиссия тарабынан жарымынан көп эмес кыскартылышы мүмкүн.

Борбордук шайлоо комиссиясы шайлоо участкаларын референдум өткөрүү боюнча участкалар менен айкалыштырууга, жаңы участкаларды түзүүгө жана референдумду (добуш берүүнү) өткөрүү күнүн шайлоо (добуш берүү) өткөрүү күнү менен айкалыштыруудан келип чыккан маселелерди чечүү боюнча башка чараларды көрүүгө укуктуу.

3. Ушул конституциялык Мыйзам күчүнө кирген күндөн тартып «Кыргыз Республикасынын референдуму жөнүндө» Кыргыз Республикасынын 2007-жылдын 23-октябрындагы конституциялык Мыйзамы (Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Жарчысы, 2007-ж., № 10, 778-ст.) күчүн жоготту деп таанылсын.

Кыргыз Республикасынын Президенти	**А.Атамбаев**
2016-жылдын 26-октябрында	**Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши тарабынан кабыл алынган**

КОНСТИТУЦИОННЫЙ ЗАКОН КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

О РЕФЕРЕНДУМЕ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Бишкек - 2020

СОДЕРЖАНИЕ

Глава 1. Общие положения 3

Глава 2. Инициатива проведения и назначение референдума 10

Глава 3. Порядок подготовки к проведению референдума 11

Глава 4. Агитация при подготовке и проведении референдума Кыргызской Республики 21

Глава 5. Организация и порядок голосования. Определение результатов референдума...28

Глава 6. Финансирование референдума 52

Глава 7. Ответственность за нарушение законодательства о референдуме...56

Глава 8. Заключительные положения 61

КОНСТИТУЦИОННЫЙ ЗАКОН КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

г.Бишкек, от 31 октября 2016 года № 173

О референдуме Кыргызской Республики

(В редакции конституционного Закона КР от 8 августа 2019 года N 116)

Глава 1.

Общие положения

Статья 1. Референдум Кыргызской Республики

1. Референдум Кыргызской Республики (далее - референдум) - всенародное голосование граждан Кыргызской Республики (далее - участников референдума) по проекту конституционного закона, закона и иного нормативного правового акта, а также по иным важным вопросам государственного значения.

2. Референдум наряду со свободными выборами является непосредственным выражением власти народа. Референдум проводится на всей территории Кыргызской Республики.

Статья 2. Основные термины, используемые в настоящем конституционном Законе

1. В настоящем конституционном Законе используются следующие понятия и термины:

1) **агитационные материалы** - печатные, аудиовизуальные и иные материалы, содержащие признаки агитации по вопросам референдума (за или против вопроса (вопросов), вынесенного (вынесенных) на референдум) и предназначенные для массового распространения, обнародования или иного массового использования в период кампании референдума;

2) **агитация по вопросам референдума** - деятельность, осуществляемая в период кампании референдума и имеющая целью побудить участников референдума проводить референдум или отказаться от его проведения, голосовать или отказаться от голосования на референдуме, поддержать или отвергнуть вынесенный на референдум вопрос;

3) **вопрос (вопросы), выносимый (выносимые) на референдум**- проекты конституционных законов, законов и иных нормативных правовых актов, а также иные важные вопросы государственного значения;

4) **гарантии права на участие в референдуме**- организационные, правовые, информационные и иные средства обеспечения права на участие в референдуме граждан Кыргызской Республики;

5) **группа «за»** - группа участников референдума для агитации за вопрос (вопросы), выносимый (выносимые) на референдум, и зарегистрированная Центральной комиссией по выборам и проведению референдумов Кыргызской Республики (далее - Центральная избирательная комиссия) в порядке, установленном настоящим конституционным Законом;

6) **группа «против»** - группа участников референдума для агитации против вопроса (вопросов), выносимого (выносимых) на референдум, и зарегистрированная Центральной избирательной комиссией в порядке, установленном настоящим конституционным Законом;

7) **документ, удостоверяющий личность участника референдума-** паспорт гражданина (ID-карта) или общегражданский паспорт гражданина Кыргызской Республики;

8) **должностное лицо органов государственной власти или местного самоуправления** - лицо, постоянно, временно или по специальному полномочию осуществляющее функции представителя власти либо выполняющее организационно-распорядительные, административно-хозяйственные, контрольно-надзорные функции в государственных органах и органах местного самоуправления;

9) **документы референдума** - списки участников референдума, бюллетени действительные, недействительные, неиспользованные (погашенные), испорченные (заполненные с ошибками), а также бюллетени, выданные участникам референдума для голосования вне помещения участка по проведению референдума, протоколы избирательных комиссий, их решения по вопросам референдума, сводные таблицы о результатах голосования, а также чеки о прохождении идентификации, первичные и итоговые отчеты по идентификации;

10) **инициативная группа** - группа граждан, осуществляющая сбор подписей за инициирование проекта закона о назначении референдума в соответствии с законом, регулирующим порядок реализации народной законодательной инициативы, и сопровождение его до вступления в юридическую силу;

11) **информационное обеспечение референдума** - информирование участников референдума и агитация по вопросам референдума, способствующие осознанному волеизъявлению граждан, гласности референдума;

информирование участников референдума - деятельность по подготовке и распространению информации в период кампании референдума, способствующая побудить участников референдума к участию на референдуме, способствующая осознанному волеизъявлению граждан и гласности референдума. Информирование участников референдума не должно содержать элементы или признаки агитации;

информационный материал - печатные, аудиовизуальные и иные материалы, содержащие информацию о ходе кампании референдума и деятельности избирательных комиссий, участках референдума, порядке внесения изменений и уточнения списка участников референдума, порядке участия в голосовании, порядке голосования, порядке установления итогов голосования и определения результатов референдума;

12) **комиссии по проведению референдума (далее - избирательные комиссии)** - коллегиальные органы, организующие и обеспечивающие подготовку и проведение референдума;

13) **международный наблюдатель** - лицо, представляющее иностранную или международную организацию, приобретающее право на осуществление наблюдения за подготовкой и проведением референдума в Кыргызской Республике в соответствии с установленным законодательством порядком;

14) **наблюдатель** - лицо, назначенное группой «за», группой «против», политической партией, некоммерческой организацией вести наблюдение за подготовкой референдума, проведением голосования, подсчетом голосов, установлением итогов голосования и определением результатов референдума в порядке, предусмотренном законодательством;

15) **право на участие в референдуме** - конституционное право граждан Кыргызской Республики, достигших 18 лет на день голосования, участвовать в референдуме, в том числе голосовать по вопросам, вынесенным на референдум;

16) **постоянное место жительства** - место проживания гражданина на территории Кыргызской Республики, подтвержденное регистрационной отметкой органов регистрационного учета в соответствующем документе;

17) **список участников референдума** - список граждан Кыргызской Республики, обладающих правом на участие в референдуме на день голосования в электронном и бумажном видах;

18) **участник референдума** - гражданин Кыргызской Республики, достигший 18 лет на день голосования, обладающий правом на участие в референдуме;

18-1) **участник референдума с ограниченными возможностями здоровья** - гражданин Кыргызской Республики, обладающий активным избирательным правом, имеющий нарушение здоровья со стойким расстройством функций организма, обусловленное заболеваниями, последствиями травм или дефектами, выраженными в нарушении слуха, зрения, функций опорно-двигательного аппарата, приводящими к ограничению полноценного осуществления избирательных прав;

19) **оператор** - специалист уполномоченного государственного органа в сфере регистрации населения, предоставляющий технические услуги на участке по проведению референдума в день голосования;

20) **термопринтер** - периферийное устройство компьютера, предназначенное для перевода текста или графики на физический носитель из электронного вида малыми тиражами без создания печатной формы;

21) **ящики для голосования** - автоматически считывающие урны или стационарные ящики, а также переносные ящики для голосования;

22) **автоматически считывающая урна** - устройство, предназначенное для автоматического подсчета голосов участников референдума;

23) **стационарный ящик** - прозрачная урна для голосования;

24) **переносной ящик для голосования** - ящик, предназначенный для проведения голосования участника референдума вне помещения;

25) **сбой** - временная утрата работоспособности автоматически считывающей урны, оборудования идентификации избирателя;

26) **уполномоченный государственный орган** - государственный орган в сфере регистрации населения Кыргызской Республики;

27) **чек** - физический носитель, преобразованный из электронного вида, на котором отражается информация об идентификационных данных участника референдума малыми тиражами без создания печатной формы.

2. Термины и понятия, используемые в настоящем конституционном Законе, применяются в том же значении, что и в законах Кыргызской Республики, устанавливающих порядок подготовки и проведения выборов Президента Кыргызской Республики (далее - Президент), депутатов Жогорку Кенеша Кыргызской Республики (далее - депутат Жогорку Кенеша), единую систему избирательных комиссий Кыргызской Республики.

(В редакции конституционного Закона КР от 8 августа 2019 года N 116)

Статья 3. Принципы проведения референдума

1. Референдум проводится на основе следующих принципов:

1) участие в референдуме является свободным;

2) голосование является добровольным и тайным и осуществляется на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права;

3) каждый участник референдума обладает одним голосом.

2. При проведении референдума обеспечиваются гласность и участие общественности, в том числе при подсчете голосов.

3. В референдуме имеют право участвовать граждане Кыргызской Республики, достигшие 18 лет.

4. Никто не вправе оказывать воздействие на гражданина с целью принудить его к участию или неучастию в референдуме. Контроль над волеизъявлением гражданина категорически запрещается. В ходе референдума никто не может быть принужден к выражению своих мнений и убеждений или отказу от них.

5. Граждане Кыргызской Республики, проживающие или находящиеся за пределами Кыргызской Республики, обладают правом на участие в референдуме в соответствии с настоящим конституционным Законом.

Право на участие в референдуме граждан Кыргызской Республики, проживающих или находящихся за ее пределами в период проведения референдума, обеспечивается государственным органом, ведающим вопросами иностранных дел, через свои дипломатические представительства и консульские учреждения.

Граждане Кыргызской Республики, проживающие или находящиеся за ее пределами, голосуют на участках референдума, образуемых по предложению органа, ведающего вопросами иностранных дел, по согласованию с соответствующими органами страны пребывания, как правило, на территории дипломатических представительств, консульских учреждений Кыргызской Республики, представительств государственных органов Кыргызской Республики за рубежом.

6. Не вправе участвовать в референдуме гражданин Кыргызской Республики, признанный судом недееспособным или содержащийся в местах лишения свободы по приговору суда.

(В редакции конституционного Закона КР от 8 августа 2019 года N 116)

Статья 4. Законодательство о референдуме

1. Законодательство о референдуме составляют Конституция Кыргызской Республики, настоящий конституционный Закон, другие нормативные правовые акты Кыргызской Республики.

2. Положения настоящего конституционного Закона могут быть изменены или дополнены не иначе как путем принятия конституционного закона.

Статья 4-1. Тайное голосование

Голосование на референдуме в Кыргызской Республике является тайным, исключающим возможность какого-либо контроля за волеизъявлением граждан.

Нарушение тайны голосования влечет за собой ответственность, предусмотренную законодательством Кыргызской Республики.

(В редакции конституционного Закона КР от 8 августа 2019 года N 116)

Статья 5. Язык проведения референдума

1. При подготовке и проведении референдума используются государственный и официальный языки.

2. Тексты вопросов, выносимых на референдум, бюллетени для голосования, протоколы и данные о результатах референдума, принятые на референдуме решения, документы органов государственной власти, избирательных комиссий, касающиеся проведения референдума, составляются (публикуются) на государственном и официальном языках.

Статья 6. Гласность при подготовке и проведении референдума

1. Подготовка и проведение референдума осуществляются открыто и гласно. Государство обеспечивает информирование граждан Кыргызской Республики о порядке и сроках подготовки и проведения референдума, об итогах голосования и о результатах референдума.

2. Нормативные правовые акты органов государственной власти и органов местного самоуправления, решения Центральной избирательной комиссии, касающиеся подготовки и проведения референдума, обеспечения права на участие в референдуме, официально опубликовываются в порядке и сроки, предусмотренные настоящим конституционным Законом.

3. Государство гарантирует гражданам Кыргызской Республики, политическим партиям и иным некоммерческим организациям, группам «за» и группам «против» со дня вступления в силу закона о назначении референдума свободно проводить агитацию по вопросам референдума в соответствии с настоящим конституционным Законом.

Статья 7. Вопросы, выносимые на референдум

1. На референдум могут выноситься проекты конституционных законов, законов, в том числе проекты законов о внесении изменений в Конституцию Кыргызской Республики и иных нормативных правовых актов, а также иные важные вопросы государственного значения.

2. Вопрос референдума должен быть сформулирован таким образом, чтобы исключалась возможность его множественного толкования и можно было дать лишь однозначный ответ.

Статья 8. Вопросы, не выносимые на референдум

На референдум не могут выноситься вопросы:

1) войны и мира;

2) досрочного прекращения или продления срока полномочий Президента, депутатов Жогорку Кенеша;

3) назначения досрочных выборов Президента, депутатов Жогорку Кенеша либо перенесения сроков проведения таких выборов;

4) введения, изменения и отмены налогов и сборов, а также освобождения от их уплаты;

5) о тарифах;

6) изменения светского характера государства, унитарности и территориальной целостности Кыргызской Республики;

7) административно-территориального устройства и границ Кыргызской Республики;

8) введения военного или чрезвычайного положения;

9) принятия и изменения республиканского бюджета;

10) связанные с избранием, назначением и освобождением должностных лиц представительных и исполнительных органов государственной власти;

11) амнистии и помилования.

Статья 9. Обстоятельства, исключающие проведение референдума

1. Референдум не проводится в условиях военного или чрезвычайного положения, введенного на всей территории Кыргызской Республики или в отдельных местностях.

2. Повторный референдум с такой же по содержанию или по смыслу формулировкой вопроса не проводится в течение года после официального опубликования результатов предыдущего референдума.

Глава 2
Инициатива проведения и назначение референдума

Статья 10. Инициатива проведения референдума

1. Вопрос о назначении референдума может быть рассмотрен Жогорку Кенешем по инициативе:

1) не менее двух третей от общего числа депутатов Жогорку Кенеша либо не менее 300 тысяч избирателей по проекту закона о внесении изменений в Конституцию Кыргызской Республики;

2) 10 тысяч избирателей (народная инициатива);

3) депутата Жогорку Кенеша по всем вопросам, кроме вопроса, указанного в пункте 1 настоящей части;

4) Правительства Кыргызской Республики (далее - Правительство).

2. В период между назначением референдума и официальным опубликованием его результатов субъекты, упомянутые в части 1 настоящей статьи, не могут выступать с инициативой о проведении нового референдума.

Статья 11. Инициатива граждан о назначении референдума

1. Каждый гражданин или группа граждан Кыргызской Республики, имеющие право на участие в референдуме, могут образовать инициативную группу в количестве не менее 10 человек для сбора подписей о внесении в Жогорку Кенеш проекта закона о назначении референдума, по вопросу (вопросам), определенному (определенным) настоящим конституционным Законом.

2. Порядок образования инициативной группы граждан по реализации права законодательной инициативы, регистрации инициативной группы и проекта закона о назначении референдума, сбора подписей, форма подписного листа, а также порядок проверки подписных листов в поддержку инициативы вынесения проекта закона на референдум осуществляются в соответствии с Законом Кыргызской Республики «О народной законодательной инициативе в Кыргызской Республике».

Статья 12. Порядок назначения референдума

1. Референдум назначается Жогорку Кенешем в форме закона.

2. Проект закона о назначении референдума, за исключением проекта закона, предусмотренного частью 3 настоящей статьи, принимается большинством от числа присутствующих депутатов, но не менее чем 50 голосами депутатов Жогорку Кенеша.

3. Проект закона о назначении референдума по внесению изменений в Конституцию Кыргызской Республики принимается

большинством не менее двух третей голосов от общего числа депутатов не ранее одного и не позднее 3 месяцев со дня поступления законопроекта в Жогорку Кенеш.

4. Законом о назначении референдума определяется дата проведения референдума и формулировка вопроса (вопросов), предлагаемого (предлагаемых) для вынесения на референдум, при этом дата проведения референдума может быть назначена на любой выходной день не позднее 4 месяцев со дня вступления в силу закона о назначении референдума.

Глава 3

Порядок подготовки к проведению референдума

Статья 13. Избирательные комиссии

1. Подготовку и проведение референдума, реализацию и защиту прав граждан Кыргызской Республики на участие в референдуме осуществляют:

1) Центральная избирательная комиссия;

2) территориальные (районные, городские) избирательные комиссии по выборам и проведению референдумов (далее - территориальные избирательные комиссии);

3) участковые избирательные комиссии по выборам и проведению референдумов и участковые избирательные комиссии, формируемые на участках, образуемых в соответствии с частями 2, 3, 4 статьи 21 настоящего конституционного Закона (далее - участковые избирательные комиссии).

2. Избирательные комиссии обязаны в пределах своих полномочий рассматривать поступившие к ним в ходе подготовки и проведения референдума обращения о нарушении настоящего конституционного Закона, проводить проверки по этим обращениям и давать письменные ответы на обращения в 5-дневный срок, но не позднее дня, предшествующего дню голосования, а в день голосования или в день, следующий за днем голосования - немедленно.

3. Государственные органы и органы местного самоуправления, а также их должностные лица обязаны оказывать избирательным комиссиям содействие в реализации их полномочий: предоставлять необходимое оборудование, транспортные средства, телефонизированные помещения, в том числе помещения для хранения технологического оборудования (стенды, ящики, кабины для голосования и другие), документов по проведению референдума до их передачи в вышестоящую избирательную комиссию либо

архив, а также обеспечивать их охрану; предоставлять необходимые сведения и материалы, давать ответы на обращения избирательных комиссий, связанные с подготовкой и проведением референдума, безотлагательно, при необходимости в дополнительном изучении соответствующего вопроса или проверки - в 3-дневный срок, а в день голосования или в день, следующий за днем голосования, - немедленно.

Статья 14. Порядок формирования избирательных комиссий. Организация деятельности избирательных комиссий

Порядок формирования состава Центральной избирательной комиссии, территориальных избирательных комиссий, участковых избирательных комиссий, а также организация их деятельности устанавливаются в соответствии с законодательством Кыргызской Республики об избирательных комиссиях по проведению выборов и референдумов.

Статья 15. Полномочия избирательных комиссий

Полномочия Центральной избирательной комиссии, территориальных избирательных комиссий, участковых избирательных комиссий устанавливаются в соответствии с законодательством Кыргызской Республики об избирательных комиссиях по проведению выборов и референдумов.

Статья 16. Статус членов избирательных комиссий

Статус членов Центральной избирательной комиссии, территориальной избирательной комиссии, участковой избирательной комиссии определяется Законом Кыргызской Республики «Об избирательных комиссиях по проведению выборов и референдумов Кыргызской Республики».

Статья 17. Гласность в деятельности избирательных комиссий

Деятельность избирательных комиссий осуществляется гласно и открыто в соответствии с законодательством Кыргызской Республики об избирательных комиссиях по проведению выборов и референдумов.

Статья 18. Наблюдатель

1. Группа «за», группа «против», политическая партия, некоммерческая организация вправе назначить наблюдателя, который вправе осуществлять наблюдение за подготовкой референдума, проведением голосования, подсчетом голосов, установлением итогов голосования и определением результатов референдума в порядке, предусмотренном законодательством.

2. Наблюдатель приобретает права и обязанности наблюдателя, предусмотренные настоящим конституционным Законом, после

поступления в соответствующую избирательную комиссию направления от направившего его субъекта. В направлении указываются фамилия, имя и отчество, постоянное место жительства наблюдателя, номера участков по проведению референдума, наименования избирательных комиссий, в которые он направляется, а также производится запись об отсутствии у него ограничений, предусмотренных частью 3 настоящей статьи. Направление считается действительным при наличии печати направившего субъекта и предъявлении паспорта или заменяющего его документа. Предварительное уведомление о направлении наблюдателя не требуется.

3. Наблюдателем вправе быть гражданин Кыргызской Республики, обладающий активным избирательным правом.

Наблюдателем не вправе быть депутат Жогорку Кенеша, депутат местного кенеша, должностное лицо государственного органа и органа местного самоуправления, член избирательной комиссии, судьи, прокуроры, работники иных правоохранительных и фискальных органов, военнослужащие.

4. Наблюдатель вправе:

1) осуществлять наблюдение за формированием состава избирательной комиссии любого уровня;

2) осуществлять наблюдение за ходом формирования списков участников референдума;

3) осуществлять наблюдение за ходом учета участников референдума;

4) осуществлять наблюдение за информационным обеспечением референдума;

5) знакомиться со списками участников референдума, находящимися в избирательной комиссии, реестром заявлений (обращений) о голосовании вне помещения для голосования;

6) находиться в помещении для голосования в день голосования в любое время суток;

7) присутствовать при голосовании участников референдума вне помещения для голосования;

8) публично, в том числе через средства массовой информации, излагать свое мнение, делать заявление о подготовке и проведении референдума;

9) свободно передвигаться и присутствовать на любых участках референдума и на заседаниях избирательных комиссий;

10) наблюдать за установленным настоящим конституционным Законом порядком организации и голосования, не нарушая тайны

голосования, в том числе за выдачей бюллетеней, подсчетом числа участников референдума, внесенных в список участников референдума, бюллетеней, выданных участникам референдума, погашенных бюллетеней; наблюдать за подсчетом голосов участников референдума на расстоянии и в условиях, обеспечивающих ему обозримость содержания бюллетеней; знакомиться с любым заполненным или незаполненным бюллетенем при подсчете голосов участников референдума; наблюдать за составлением избирательной комиссией протокола об итогах голосования и иных документов;

11) обращаться с замечаниями и предложениями по вопросам организации голосования к председателю участковой избирательной комиссии, в которую он направлен, а в случае его отсутствия - к лицу, его замещающему;

12) знакомиться с протоколом избирательной комиссии, в которую он направлен;

13) получать от избирательной комиссии копии протоколов и приложенных к ним документов;

14) обжаловать решения и (или) действия (бездействие) избирательной комиссии, в которую он направлен, в порядке, установленном настоящим конституционным Законом;

15) присутствовать при повторном подсчете голосов участников референдума в соответствующих избирательных комиссиях;

16) носить не содержащие признаков агитации нагрудные знаки с обозначением своего статуса, фамилии, имени и отчества, наименования субъекта, направившего наблюдателя в избирательную комиссию;

17) лично осуществлять фото-, видеосъемку, аудиозапись, не нарушая тайны голосования избирателей, не мешая ходу голосования, подведению итогов голосования;

18) свободно передвигаться и присутствовать на участках референдума, в которых он зарегистрирован.

5. Наблюдатель не вправе:

1) выдавать участникам референдума бюллетени;

2) расписываться за участника референдума по его просьбе в получении бюллетеней;

3) заполнять за участника референдума по его просьбе бюллетень;

4) предпринимать действия, нарушающие тайну голосования;

5) принимать непосредственное участие в подсчете бюллетеней, проводимом членами избирательной комиссии;

6) совершать действия, препятствующие работе избирательной комиссии;

7) вести агитацию среди участников референдума;

8) участвовать в принятии решений соответствующей избирательной комиссией.

6. Деятельность наблюдателей регулируется избирательным законодательством.

(В редакции конституционного Закона КР от 8 августа 2019 года N 116)

Статья 19. Международные наблюдатели

1. Международные наблюдатели аккредитуются Центральной избирательной комиссией при наличии приглашения, направленного Президентом, Жогорку Кенешем, Правительством, Центральной избирательной комиссией после вступления в силу закона о назначении референдума. Предложения о направлении приглашений могут быть поданы международными и национальными некоммерческими организациями, специализирующимися по вопросам избирательного законодательства и референдума, а также в области защиты прав человека.

2. Срок полномочий международного наблюдателя начинается со дня его аккредитации Центральной избирательной комиссией и заканчивается в день официального опубликования результатов референдума.

3. Международные наблюдатели вправе свободно передвигаться и присутствовать на любых участках референдума и на заседаниях избирательных комиссий.

4. Международные наблюдатели вправе:

1) публично излагать свое мнение о подготовке и проведении референдума;

2) проводить пресс-конференции и обращаться к представителям средств массовой информации;

3) осуществлять фото-, видеосъемку, аудиозапись, не нарушая тайны голосования участников референдума;

4) носить не содержащие признаков агитации по вопросам референдума нагрудные знаки с обозначением своего статуса, фамилии, имени и отчества, наименования организации, которую они представляют;

5) осуществлять наблюдение за формированием составов избирательных комиссий любого уровня;

6) осуществлять наблюдение за ходом формирования списков участников референдума;

7) осуществлять наблюдение за ходом учета участников референдума;

8) осуществлять наблюдение за информационным обеспечением референдума.

5. Международные наблюдатели не вправе использовать свой статус для осуществления деятельности, не связанной с наблюдением за подготовкой и проведением референдума.

6. Центральная избирательная комиссия вправе отозвать аккредитацию международного наблюдателя в случае нарушения им настоящего конституционного Закона, законодательства Кыргызской Республики.

7. Деятельность международных наблюдателей регулируется избирательным законодательством.

Статья 19-1. Общественные наблюдатели

1. Некоммерческие организации вправе в порядке, установленном своими уставами, принять решение об участии в наблюдении за референдумом и направлении своих общественных наблюдателей.

2. Полномочия общественного наблюдателя должны быть определены в письменном направлении, удостоверенном печатью некоммерческой организации, интересы которой представляет данный общественный наблюдатель. В направлении указываются фамилия, имя и отчество общественного наблюдателя, адрес его места жительства, номер участка референдума, наименование комиссии, в которую наблюдатель направляется, а также делается запись об отсутствии ограничений, предусмотренных частью 4 настоящей статьи. Направление действительно при предъявлении общественным наблюдателем паспорта гражданина Кыргызской Республики, а также заверенной копии решения некоммерческой организации об участии в наблюдении за референдумом.

Некоммерческая организация, намеренная осуществлять наблюдение за референдумом, направляет уведомление в Центральную избирательную комиссию, территориальную избирательную комиссию с приложением копии свидетельства о государственной регистрации некоммерческой организации. Центральная избирательная комиссия, территориальная избирательная комиссия направляют в участковые избирательные комиссии перечень некоммерческих организаций, объявивших о намерении осуществлять гражданский мониторинг за референдумом.

3. Общественные наблюдатели регистрируются соответствующей избирательной комиссией при предоставлении ими документов, указанных в части 2 настоящей статьи. Условия и порядок регистрации, форма документа о регистрации общественных наблюдателей при избирательных комиссиях устанавливаются Центральной избирательной комиссией.

Некоммерческая организация может зарегистрировать не более трех общественных наблюдателей в каждой избирательной комиссии. При этом на одном участке референдума одновременно может находиться только один общественный наблюдатель от одной некоммерческой организации.

4. Общественными наблюдателями в избирательных комиссиях не могут быть назначены депутат Жогорку Кенеша, местного кенеша, кандидат в депутаты Жогорку Кенеша, местного кенеша, лица, замещающие политические, специальные государственные должности и политические муниципальные должности, государственный гражданский и муниципальный служащий, член избирательной комиссии, представители и наблюдатели кандидата, политической партии, выдвинувшей список кандидатов, судьи, прокуроры, работники иных правоохранительных и фискальных органов, военнослужащие.

5. Срок полномочий общественного наблюдателя начинается со дня его регистрации соответствующей избирательной комиссией и заканчивается в день официального опубликования результатов референдума.

6. Общественные наблюдатели вправе:

1) осуществлять наблюдение за формированием состава избирательной комиссии любого уровня;

2) осуществлять наблюдение за ходом формирования списков участников референдума;

3) осуществлять наблюдение за ходом учета участников референдума;

4) осуществлять наблюдение за информационным обеспечением референдума;

5) знакомиться со списками участников референдума, находящимися в избирательной комиссии, реестром заявлений (обращений) о голосовании вне помещения для голосования;

6) находиться в помещении для голосования в день голосования в любое время суток;

7) присутствовать при голосовании участников референдума вне помещения для голосования;

8) публично, в том числе через средства массовой информации, излагать свое мнение, делать заявление о подготовке и проведении кампании референдума;

9) наблюдать за установленным настоящим конституционным Законом порядком организации и голосования, не нарушая тайны голосования, в том числе за выдачей бюллетеней для голосования, подсчетом числа участников референдума, внесенных в список участников референдума, бюллетеней для голосования, выданных участникам референдума, погашенных бюллетеней для голосования; наблюдать за подсчетом голосов участников референдума на расстоянии и в условиях, обеспечивающих им обозримость содержания бюллетеней; знакомиться с любым заполненным или незаполненным бюллетенем для голосования при подсчете голосов участников референдума; наблюдать за составлением избирательной комиссией протокола об итогах голосования и иных документов референдума;

10) обращаться с замечаниями и предложениями по вопросам организации голосования к председателю участковой избирательной комиссии, в которую он направлен, а в случае его отсутствия - к лицу, его замещающему;

11) знакомиться с протоколом избирательной комиссии, в которую он направлен;

12) получать от избирательной комиссии копии протоколов и приложенных к ним документов;

13) присутствовать при повторном подсчете голосов участников референдума в соответствующих избирательных комиссиях;

14) носить не содержащие признаков предвыборной агитации нагрудные знаки с обозначением своего статуса, фамилии, имени и отчества, наименования организации, направившей его в избирательную комиссию;

15) лично осуществлять фото-, видеосъемку, аудиозапись, не нарушая тайны голосования избирателей, не мешая ходу голосования, подведению итогов голосования;

16) свободно передвигаться и присутствовать на участках референдума, в которых он зарегистрирован.

7. Общественный наблюдатель не вправе:

1) выдавать участникам референдума бюллетени для голосования;

2) расписываться за участника референдума по его просьбе в получении бюллетеней для голосования;

3) заполнять за участника референдума по его просьбе бюллетень для голосования;

4) предпринимать действия, нарушающие тайну голосования;

5) принимать непосредственное участие в подсчете бюллетеней для голосования, проводимом членами избирательной комиссии;

6) совершать действия, препятствующие работе избирательной комиссии;

7) вести агитацию среди участников референдума;

8) участвовать в принятии решений соответствующей избирательной комиссией.

8. Общественные наблюдатели не вправе использовать свой статус для осуществления деятельности, не связанной с наблюдением за подготовкой и проведением кампании референдума.

9. Соответствующая избирательная комиссия вправе отменить регистрацию общественного наблюдателя в случае нарушения им настоящего конституционного Закона и законодательства Кыргызской Республики.

(В редакции конституционного Закона КР от 8 августа 2019 года N 116)

Статья 20. Представители средств массовой информации

1. Представители средств массовой информации аккредитуются Центральной избирательной комиссией после поступления заявки в письменной форме.

2. Представители средств массовой информации, принимающие участие в информационном освещении подготовки и проведения референдума, вправе:

1) присутствовать на заседаниях избирательных комиссий;

2) знакомиться с протоколом избирательной комиссии;

3) получать от избирательной комиссии копии протоколов и приложенных к ним документов;

4) осуществлять фото-, видеосъемку в период подготовки референдума, а в день проведения голосования - с места, определенного председателем участковой избирательной комиссии, не нарушая тайны голосования участников референдума;

5) носить не содержащие признаков агитации по вопросам референдума нагрудные знаки с обозначением своего статуса, фамилии, имени и отчества, наименования организации, которую они представляют.

3. По требованию представителя средств массовой информации избирательная комиссия обязана заверить копию протокола об итогах голосования или о результатах референдума.

4. Центральная избирательная комиссия вправе отозвать аккредитацию средства массовой информации в случае нарушения им настоящего конституционного Закона, законодательства Кыргызской Республики.

5. Деятельность представителя средства массовой информации в период подготовки и проведения референдума регулируется избирательным законодательством.

Статья 21. Образование участков референдума

1. Участки референдума, их схемы и границы утверждаются Центральной избирательной комиссией по предложению территориальных избирательных комиссий в соответствии с законодательством Кыргызской Республики о выборах и об избирательных комиссиях.

2. Участки референдума могут образовываться в местах временного пребывания граждан, имеющих право на участие в референдуме, в следственных изоляторах, изоляторах временного содержания.

3. Военнослужащие - граждане Кыргызской Республики голосуют на общих участках референдума. В порядке исключения допускается образование участков референдума в воинских частях, расположенных в обособленных, удаленных от населенных пунктов районах.

4. Участки референдума за пределами Кыргызской Республики образуются по предложению органа, ведающего вопросами иностранных дел, по согласованию с соответствующими органами страны пребывания, как правило, на территории дипломатических представительств, консульских учреждений Кыргызской Республики, представительств государственных органов Кыргызской Республики за рубежом.

Участковые избирательные комиссии за пределами территории Кыргызской Республики образуются руководителями дипломатических представительств или консульских учреждений Кыргызской Республики на территории государства пребывания.

Информация об участках референдума, образованных за пределами Кыргызской Республики, размещается на сайтах Центральной избирательной комиссии, дипломатических представительств, консульских учреждений и представительств государственных органов Кыргызской Республики не позднее 5 календарных дней со дня их утверждения.

(В редакции конституционного Закона КР от 8 августа 2019 года N 116)

Статья 22. Составление списков участников референдума. Ознакомление со списком участников референдума

1. В целях реализации прав участников референдума, их уточнения, ознакомления их с данными о себе, а также проведения голосования составляются списки граждан, имеющих право на участие в референдуме (списки участников референдума) по каждому участку.

2. Порядок и условия составления, ознакомления со списками участников референдума определяются законодательством Кыргызской Республики о выборах Президента и депутатов Жогорку Кенеша.

Глава 4

Агитация при подготовке и проведении референдума Кыргызской Республики

Статья 23. Агитация за или против назначения референдума, вопросов, вынесенных на референдум

1. Граждане Кыргызской Республики, политические партии и иные некоммерческие организации вправе в допускаемых законом формах и законными методами беспрепятственно вести агитацию за или против внесения проекта закона о назначении референдума в Жогорку Кенеш.

Избирательные комиссии принимают необходимые меры по информированию участников референдума с ограниченными возможностями здоровья.

Информационные материалы должны быть подготовлены в аудио-, видеоформате (на цифровых носителях) с использованием сурдоперевода или субтитрирования, напечатаны увеличенным шрифтом, удобным для прочтения, а также с использованием шрифта Брайля и (или) специального оборудования (тифлосредствами), на котором установлены компьютерные программы экранного доступа, преобразующие текстовые файлы в звуковые или тактильные сигналы, а также иных специальных средств.

Инициативная группа вправе в допускаемых законом формах и законными методами вести агитацию за внесение проекта закона о назначении референдума в Жогорку Кенеш до вступления в силу закона о назначении референдума, инициированного инициативной группой. После вступления в силу закона о назначении референдума инициативная группа прекращает свою деятельность, но вправе преобразоваться в группу «за» или группу «против» вопроса (вопросов), вынесенного (вынесенных) на референдум.

2. Со дня вступления в силу закона о назначении референдума граждане Кыргызской Республики вправе проводить агитацию за или против вопроса (вопросов), вынесенного (вынесенных) на референдум.

Граждане Кыргызской Республики после вступления в силу закона о назначении референдума вправе образовать группу «за» или группу «против» вопроса (вопросов), выносимого (выносимых) на референдум. Указанные группы обращаются в Центральную избирательную комиссию с ходатайством о регистрации, в котором должны быть указаны фамилия, имя, отчество, дата рождения, адрес места жительства, серия и номер паспорта или заменяющего его документа членов группы, а также лиц, уполномоченных действовать от имени группы.

Центральная избирательная комиссия не позднее чем в 10-дневный срок регистрирует группу по агитации.

3. Агитация может проводиться на собраниях, митингах и через средства массовой информации. Формы и методы проведения агитации должны соответствовать законодательству Кыргызской Республики.

4. Запрещается проводить агитацию, распространять любые агитационные материалы:

1) государственным, муниципальным служащим, военнослужащим при исполнении ими должностных или служебных обязанностей;

2) благотворительным организациям и религиозным объединениям;

3) членам избирательной комиссии;

4) гражданам, средствам массовой информации и организациям иностранных государств;

5) лицам, не имеющим гражданства;

6) международным организациям и международным общественным движениям.

5. Агитация по вопросам референдума может проводиться:

1) на каналах организаций телерадиовещаний и страницах периодических печатных изданий;

2) посредством проведения массовых мероприятий (собраний, встреч, публичных дебатов и дискуссий, митингов, демонстраций, уличных шествий в соответствии с действующим законодательством);

3) посредством выпуска и распространения печатных, аудиовизуальных и других агитационных материалов;

4) в иных формах, не запрещенных законами Кыргызской Республики.

(В редакции конституционного Закона КР от 8 августа 2019 года N 116)

Статья 24. Сроки проведения агитации по вопросу (вопросам), вынесенному (вынесенным) на референдум

1. Агитация по вопросу (вопросам), вынесенному (вынесенным) на референдум, начинается со дня вступления в силу закона о назначении референдума и заканчивается за 24 часа до дня голосования.

2. Агитационные печатные материалы, ранее вывешенные вне помещений избирательных комиссий, сохраняются на прежних местах.

Статья 25. Условия проведения агитации по вопросу (вопросам), вынесенному (вынесенным) на референдум, на телевидении и радио

1. Государственные телерадиоорганизации обязаны обеспечить группе «за», группе «против» равные условия для проведения агитации по вопросу (вопросам), вынесенному (вынесенным) на референдум.

Эфирное время на каналах телерадиоорганизации предоставляется группе «за», группе «против» за плату на равных основаниях, которая оплачивается из собственного фонда группы, а в случаях, предусмотренных настоящим конституционным Законом, бесплатно.

2. Группа «за», группа «против» имеют право на предоставление им бесплатного эфирного времени на каналах государственных телерадиоорганизаций. Указанное эфирное время должно приходиться на период, когда теле- и радиопрограммы собирают наибольшую аудиторию - с 20-00 до 24-00 часов.

3. Общий объем эфирного времени, которое государственная телерадиоорганизация обязана предоставить группе «за», группе «против», должен составлять не менее одного часа в рабочие дни. При этом не менее половины общего объема платного эфирного времени должно быть предоставлено группе «за», группе «против» исключительно для совместного проведения дебатов, иных аналогичных агитационных мероприятий по вопросу (вопросам), вынесенному (вынесенным) на референдум. К использованию этой доли платного эфирного времени группа «за», группа «против» должны быть допущены на равных основаниях. Отказ от участия в совместном агитационном мероприятии не влечет увеличения объема платного эфирного времени, предоставляемого в соответствии с настоящей частью.

4. Телерадиоорганизации, не подпадающие под действие части 1 настоящей статьи, обязаны резервировать платное эфирное время для проведения агитации по вопросам референдума. Размер и условия оплаты должны быть едиными для группы «за», группы «против».

5. Сведения о размере и условиях оплаты эфирного времени

должны быть опубликованы соответствующей телерадиоорганизацией не позднее 10 календарных дней после вступления в силу закона о назначении референдума с уведомлением Центральной избирательной комиссии о готовности предоставить эфирное время для проведения агитации по вопросу (вопросам), вынесенному (вынесенным) на референдум.

6. Телерадиоорганизации, не подпадающие под действие части 1 настоящей статьи, вправе на договорной основе предоставить эфирное время группе «за», группе «против» в соответствии с инструкцией, утвержденной Центральной избирательной комиссией.

Размер оплаты за предоставление эфирного времени должен быть единым для группы «за» и группы «против» .

Стоимость предоставляемого группе «за», группе «против» платного эфирного времени не может превышать стоимости, которая взималась за 6 месяцев до дня назначения референдума.

7. Запрещается прерывать выступления группы «за» и группы «против», а также сопровождать их какими-либо комментариями.

8. Специализированные телерадиоорганизации (детские, технические, научные и иные) вправе отказаться от предоставления группе «за», группе «против» эфирного времени для проведения агитации при условии их полного неучастия в агитации по вопросам референдума.

(В редакции конституционного Закона КР от 8 августа 2019 года N 116)

Статья 26. Условия проведения агитации по вопросу (вопросам), вынесенному (вынесенным) на референдум, в периодических печатных изданиях

1. Редакции государственных печатных изданий обязаны обеспечить группе «за», группе «против» на равных условиях бесплатные печатные площади для проведения агитации по вопросу (вопросам), вынесенному (вынесенным) на референдум, в размере не менее одной страницы формата А4.

2. Негосударственные периодические печатные издания обязаны предоставить группе «за», группе «против» печатную площадь за плату на равных основаниях. При этом стоимость печатной площади не может превышать стоимости, которая взималась за 6 месяцев до вступления в силу закона о назначении референдума.

3. Сведения о размере и условиях оплаты печатной площади должны быть опубликованы соответствующей редакцией периодического печатного издания не позднее 10 календарных дней после вступления в силу закона о назначении референдума с уведомлением Центральной

избирательной комиссии о готовности предоставить печатную площадь для проведения агитации по вопросу (вопросам), вынесенному (вынесенным) на референдум.

4. Предоставление за плату печатной площади в периодических печатных изданиях для проведения агитации по вопросу (вопросам), вынесенному (вынесенным) на референдум, производится в соответствии с договором, заключенным между редакцией периодического печатного издания и представителями группы «за», группы «против».

5. Редакции специализированных периодических печатных изданий (детские, технические, научные и иные) вправе отказаться от предоставления группе «за», группе «против» печатной площади для проведения агитации при условии их полного неучастия в агитации по вопросу (вопросам), вынесенному (вынесенным) на референдум.

Статья 27. Условия проведения агитации по вопросу (вопросам), вынесенному (вынесенным) на референдум, посредством массовых мероприятий

1. Государственные органы, органы местного самоуправления обязаны содействовать группам «за», группам «против» в организации и проведении собраний и встреч с гражданами, публичных дебатов и дискуссий, митингов, демонстраций и шествий, обеспечивать безопасность при проведении массовых мероприятий.

2. По заявке избирательной комиссии помещения, пригодные для проведения массовых мероприятий, находящиеся в государственной или муниципальной собственности, безвозмездно предоставляются собственником, владельцем в пользование на установленное избирательной комиссией время для встреч группы «за» и группы «против» с гражданами.

3. Группа «за», группа «против» вправе на основе договора арендовать здания и помещения, принадлежащие гражданам и организациям независимо от форм собственности, для проведения встреч с участниками референдума.

Статья 28. Условия выпуска и распространения печатных,

аудиовизуальных и иных агитационных материалов

1. Группа «за», группа «против» вправе беспрепятственно распространять печатные, а равно аудиовизуальные и иные агитационные материалы.

2. Все печатные, аудиовизуальные агитационные материалы должны содержать наименование и юридический адрес организации

(фамилия, имя, отчество и место жительства лица), изготовившей данные материалы, наименование организации, индивидуального предпринимателя (фамилия, имя, отчество лица), заказавшей (заказавшего) материалы, сведения об оплате их изготовления из средств соответствующего избирательного фонда, а также информацию о тираже и дате их выпуска. Экземпляры печатных и иных агитационных материалов или их копии до начала их распространения должны представляться в Центральную избирательную комиссию.

Группа «за», группа «против» обязаны публиковать и распространять агитационные материалы с использованием сурдоперевода или субтитрирования, напечатанные увеличенным шрифтом, удобным для прочтения, а также с использованием шрифта Брайля или иных специальных средств для участников референдума с ограниченными возможностями здоровья, в количестве не менее одного процента от общего количества тиража агитационных материалов.

3. Распространение агитационных материалов с нарушением требований части 2 настоящей статьи, а также без оплаты из фонда референдума не допускается.

Запрещается изготовление агитационных материалов без предварительной оплаты из соответствующего избирательного фонда и с нарушением требований, установленных настоящей статьей.

4. Органы местного самоуправления по предложению территориальных комиссий по проведению референдума обязаны в течение 35 календарных дней со дня назначения референдума выделить и оборудовать специальные места для размещения печатных агитационных материалов на территории каждого участка.

Места для размещения печатных агитационных материалов должны быть удобны для посещения участниками референдума и располагаться таким образом, чтобы участники референдума могли ознакомиться с информацией. Группе «за», группе «против» должна быть выделена равная площадь для размещения печатных агитационных материалов. Площадь выделенных мест должна быть достаточной для размещения на них информационных материалов избирательных комиссий и печатных агитационных материалов группы «за», группы «против». Группа «за», группа «против» вправе получить в соответствующей территориальной комиссии по проведению референдума список мест, выделенных для размещения печатных агитационных материалов.

5. Группа «за», группа «против» может вывешивать (расклеивать) в помещениях, на зданиях, сооружениях и иных объектах печатные агитационные материалы только с согласия собственников, владельцев указанных объектов.

6. Запрещается вывешивать (расклеивать) печатные агитационные материалы на памятниках, обелисках, зданиях, сооружениях и в помещениях, имеющих историческую, культурную или архитектурную ценность, а также в помещениях избирательных комиссий, в помещениях для голосования или у входа в них. Использование зеленых насаждений, деревьев в целях размещения агитационных материалов не допускается.

7. Органы местного самоуправления обязаны в течение 10 календарных дней после опубликования результатов референдума обеспечить уборку соответствующих территорий от агитационных материалов.

(В редакции конституционного Закона КР от 8 августа 2019 года N 116)

Статья 29. Недопустимость злоупотребления правом на проведение агитации по вопросу (вопросам), вынесенному (вынесенным) на референдум

1. Избирательные комиссии контролируют соблюдение установленного порядка проведения агитации по вопросу (вопросам), вынесенному (вынесенным) на референдум.

2. При проведении агитации не допускаются агитация, возбуждающая социальную, религиозную, расовую, национальную ненависть и вражду, призывы к захвату власти, насильственному изменению конституционного строя и нарушению целостности государства, пропаганда войны, проведение публичных мероприятий с государственными и политическими деятелями других государств с освещением в средствах массовой информации, использование фото- и видеоматериалов с использованием изображения государственных и политических деятелей других государств.

3. Группе «за», группе «против» и иным участникам референдума при проведении агитации запрещается осуществлять подкуп участников референдума, выплачивать им денежные средства, вручать подарки и иные материальные ценности, за исключением выполнения организационной работы (сбор подписей и другая техническая работа), проводить льготную распродажу товаров, бесплатно распространять любые товары, за исключением печатных, в том числе иллюстративных материалов и значков, специально изготовленных для кампании референдума, а также предоставлять услуги безвозмездно или на льготных условиях.

4. Группа «за», группа «против» и иные участники референдума, иные лица и организации не вправе при проведении агитации воздействовать на участников референдума обещаниями передачи им денежных средств, ценных бумаг (в том числе по итогам голосования) и других

материальных благ, а также предоставления услуг на иных условиях, чем это предусмотрено законом. Члены группы «за», группы «против» и иные участники референдума с момента назначения референдума и до опубликования результатов референдума не вправе заниматься благотворительной деятельностью. Иные физические и юридические лица не вправе заниматься благотворительной деятельностью в период кампании референдума по просьбе или поручению группы «за», группы «против» или иных участников референдума.

5. В случае нарушения телерадиоорганизацией, редакцией периодического печатного издания, группой «за», группой «против» и иными участниками референдума порядка проведения агитации по вопросам референдума избирательная комиссия должна обратиться в правоохранительные органы, суд, а также иные государственные органы с представлением о пресечении противоправной агитационной деятельности и привлечении телерадиоорганизации, редакции периодического печатного издания и их должностных лиц, членов групп «за», групп «против», иных участников референдума к ответственности, установленной законодательством Кыргызской Республики.

(В редакции конституционного Закона КР от 8 августа 2019 года N 116)

Глава 5

Организация и порядок голосования. Определение результатов референдума

Статья 30. Помещение для голосования

1. Помещение для голосования безвозмездно предоставляется в пользование участковой избирательной комиссии государственными органами, органами местного самоуправления.

2. В помещении для голосования размещаются ящики для голосования, специально оборудованные кабины, оснащенные системой освещения и снабженные письменными принадлежностями, мониторы, термопринтеры и сканеры отпечатков пальцев, а также комплекты серверного и сетевого оборудования.

Система освещения должна иметь альтернативный источник питания, фонари и свечи. При отключении электроосвещения голосование приостанавливается до его возобновления (за счет основного или альтернативного источника). В этом случае, в целях эффективного наблюдения за работой участковой избирательной комиссии, наблюдатели и иные участники вправе находиться от ящиков для голосования, кабин для голосования на таком расстоянии, которое обеспечивает полное обозрение действий избирательной комиссии.

3. В помещении для голосования либо непосредственно перед ним участковой избирательной комиссией оборудуется стенд, на котором размещаются образцы заполнения бюллетеней для голосования как «за», так и «против» вопроса, вынесенного на референдум.

Для информирования участников референдума с ограниченными возможностями здоровья по зрению на информационном стенде размещаются материалы, выполненные крупным шрифтом и (или) с применением шрифта Брайля.

4. Помещение для голосования должно быть оборудовано таким образом, чтобы места выдачи бюллетеней для голосования, а также оборудование, указанное в абзаце первом части 2 настоящей статьи, одновременно находились в поле зрения членов избирательной комиссии и наблюдателей.

5. В целях обеспечения условий для реализации избирательных прав участников референдума с ограниченными возможностями здоровья, обеспечения максимально возможной доступности помещения для голосования соответствующая избирательная комиссия совместно с территориальными подразделениями уполномоченного государственного органа в сфере социального развития составляет карту потребностей избирателей с ограниченными возможностями здоровья не позднее 60 календарных дней до дня голосования.

Соответствующая избирательная комиссия по итогам составления карты потребностей не позднее 50 календарных дней до дня голосования организует проверку помещений для голосования на соответствие потребностям участников референдума с ограниченными возможностями здоровья, указанным в карте потребностей, с привлечением органов местного самоуправления и представителей общественных организаций лиц с ограниченными возможностями здоровья.

В случае если помещение для голосования не оборудовано специальными приспособлениями для входа участников референдума с ограниченными возможностями здоровья, соответствующая избирательная комиссия направляет обращение не позднее 40 календарных дней до дня выборов в соответствующие органы местного самоуправления принять меры по обеспечению доступности помещения для голосования для лиц с ограниченными возможностями здоровья.

Органы местного самоуправления, а также их должностные лица обязаны в случае обращения избирательных комиссий незамедлительно принять меры по обеспечению доступности помещения для голосования. Неисполнение обращения избирательной комиссии влечет ответственность, установленную законодательством Кыргызской Республики.

6. Помещение для голосования должно отвечать требованиям участников референдума с ограниченными возможностями здоровья для беспрепятственного входа и голосования, включая удобные подъездные и пешеходные пути, специальные места для стоянки личного автотранспорта, размещение помещений для голосования на первых этажах зданий либо наличие лифтов, широкие проемы дверей, наличие пандусов (в случае невозможности установки пандуса оснастить кнопкой вызова помощи), настилов, тактильных указателей, достаточного освещения.

Оборудование в помещении для голосования (столы, кабины и ящики для голосования), а также информационные стенды должны быть расположены с учетом доступности и необходимости обеспечения тайного голосования. Кабины для голосования должны соответствовать параметрам, позволяющим участникам референдума, использующим кресло-коляску, беспрепятственно въехать, и быть оснащены средствами оптической коррекции (лупы, лупы с подсветкой и другие), дополнительным освещением, стулом, специальным трафаретом.

(В редакции конституционного Закона КР от 8 августа 2019 года N 116)

Статья 31. Бюллетень для голосования на референдуме

1. Для участия в референдуме участник референдума получает бюллетень для голосования, являющийся документом строгой отчетности, степень защиты которого определяется Центральной избирательной комиссией. Число бюллетеней для голосования не может превышать числа зарегистрированных участников референдума более чем на 0,1 процента.

2. При изготовлении бюллетеней для голосования используется специальная бумага (бумага с водяными знаками или цветная бумага) либо специальная краска.

3. В бюллетене для голосования точно воспроизводится текст вынесенного на референдум вопроса и указываются варианты волеизъявления голосующего словами «За», «Против», под которыми помещаются пустые квадраты. В случае вынесения на референдум альтернативных вариантов вопросов в бюллетене для голосования также указывается вариант волеизъявления «Против всех вариантов». Справа от каждого варианта помещается пустой квадрат, при этом участник референдума имеет право выбрать только один вариант. В случае вынесения на референдум нескольких вопросов они включаются по отдельности в один бюллетень. В бюллетене для голосования также указывается вариант волеизъявления «Против всех вариантов» либо для каждого вопроса референдума бюллетень изготавливается отдельно.

Напротив каждого вопроса указывается вариант волеизъявления голосующего словами «За» и «Против», справа от которых помещаются пустые квадраты.

4. Форма и текст бюллетеня для голосования утверждаются Центральной избирательной комиссией не позднее чем за 20 календарных дней до дня проведения референдума. Текст бюллетеня для голосования должен быть размещен только на одной его стороне.

5. Бюллетени для голосования печатаются на государственном и официальном языках не позднее 10 календарных дней до дня проведения референдума. Каждый бюллетень для голосования должен содержать разъяснение о порядке его заполнения, информацию об изготовителе бюллетеня и тираже.

Участки референдума оснащаются специальными трафаретами для самостоятельного заполнения участниками референдума с ограниченными возможностями здоровья бюллетеней для голосования, в том числе бюллетенями с применением шрифта Брайля.

6. После выбраковки типография бюллетени для голосования передает по акту членам Центральной избирательной комиссии. При этом выбраковка осуществляется под наблюдением не менее 3 членов Центральной избирательной комиссии, представителей типографии, средств массовой информации, правоохранительных органов. При выбраковке вправе присутствовать не более 2 представителей группы «за», группы «против». Выбракованные и лишние бюллетени для голосования уничтожаются, о чем составляется акт, который подписывается всеми присутствующими лицами.

7. Центральная избирательная комиссия передает бюллетени для голосования территориальным избирательным комиссиям по акту. Представители группы «за», группы «против», политических партий и иных некоммерческих организаций, средств массовой информации вправе присутствовать при передаче бюллетеней для голосования.

8. Территориальные избирательные комиссии передают бюллетени для голосования участковым избирательным комиссиям по акту. Представители группы «за», группы «против», политических партий и иных некоммерческих организаций, средств массовой информации вправе присутствовать при передаче бюллетеней для голосования.

9. Передача бюллетеней для голосования в соответствующие территориальные избирательные комиссии осуществляется за 10 календарных дней до дня голосования, в случае повторного голосования - за 5 календарных дней до дня голосования, а в участковые избирательные комиссии - за 2-1 календарный день до дня голосования. Число бюллетеней для голосования, передаваемых участковой

избирательной комиссии, не может превышать числа участников референдума, включенных в списки участников референдума по участку, более чем на 0,1 процента.

10. Помещение, в котором находится специальный сейф (шкаф), где хранятся бюллетени для голосования, списки участников референдума и другие документы, печать соответствующей избирательной комиссии, опечатывается и сдается под охрану органам внутренних дел. При этом в день голосования сейф (шкаф) должен находиться внутри помещения участка по проведению референдума, где осуществляется голосование.

11. Запрещается выносить из помещений типографий, избирательных комиссий, а также копировать и распространять бюллетени для голосования в нарушение требований настоящего конституционного Закона.

(В редакции конституционного Закона КР от 8 августа 2019 года N 116)

Статья 32. Порядок голосования на референдуме

1. На всех участках по проведению референдума, в том числе находящихся за пределами территории Кыргызской Республики, голосование проводится с 8-00 до 20-00 часов по местному времени. О времени и месте голосования участковая избирательная комиссия оповещает граждан не позднее чем за 10 календарных дней до дня проведения референдума через средства массовой информации или иным способом, а при проведении повторного голосования - не позднее чем за 7 календарных дней до дня голосования.

2. На участках по проведению референдума, образованных в воинских частях, в отдаленных и труднодоступных районах, местах временного пребывания граждан, участковая избирательная комиссия может объявить голосование законченным ранее 20-00 часов по местному времени, если проголосовали все граждане, имеющие право на участие в референдуме, включенные в список.

3. В день проведения референдума, в 7-00 часов по местному времени, участковая избирательная комиссия на своем заседании в помещении для голосования жеребьевкой определяет членов комиссии, которые будут:

1) совместно с оператором проводить идентификацию граждан в электронном списке участников референдума;

2) осуществлять регистрацию граждан в бумажном списке участников референдума;

3) выдавать бюллетени для голосования;

4) осуществлять контроль за прохождением участников референдума в кабины для тайного голосования, опусканием бюллетеней для голосования в ящики для голосования.

Председатель и секретарь участковой избирательной комиссии, а также член участковой комиссии, обслуживающий автоматически считывающие урны, в жеребьевке не участвуют.

Председатель избирательной комиссии в присутствии членов участковой избирательной комиссии, наблюдателей и иных участников референдума вскрывает опечатанный сейф (шкаф), в котором находятся список участников референдума данного участка, бюллетени для голосования и печать участковой избирательной комиссии, а также документы по результатам голосования вне помещения; вынимает из сейфа (шкафа) бумажный список участников референдума, иное необходимое оборудование с электронным списком участников референдума, оглашает число включенных в список участников референдума, дает возможность визуально ознакомиться и сопоставить бумажный и электронный списки участников референдума присутствующим лицам, затем раздает его членам участковой избирательной комиссии, которые несут ответственность за регистрацию участников референдума и заполнение бумажного списка участников референдума в день голосования.

Председатель участковой избирательной комиссии предъявляет для осмотра членам участковой избирательной комиссии, а также присутствующим наблюдателям, иным участникам референдума пустые ящики для голосования, которые опечатываются (пломбируются) печатью участковой избирательной комиссии. Затем в опечатанные ящики для голосования председатель участковой избирательной комиссии опускает контрольные листы, в которых указываются номер участка по проведению референдума, время опускания контрольных листов в ящики для голосования, фамилии председателя, секретаря и других членов участковой избирательной комиссии. Контрольные листы подписываются этими лицами и заверяются печатью участковой избирательной комиссии.

Председатель участковой избирательной комиссии объявляет о количестве бюллетеней для голосования, полученных от вышестоящей избирательной комиссии и выданных для голосования вне помещения. Члены участковой избирательной комиссии в присутствии наблюдателей, иных участников референдума пересчитывают и оглашают количество бюллетеней для голосования, затем председатель участковой избирательной комиссии предъявляет их для визуального ознакомления

присутствующим лицам и заносит число бюллетеней для голосования, полученных участковой избирательной комиссией от вышестоящей избирательной комиссии, в протокол об итогах голосования и в его увеличенную форму.

После пересчета бюллетеней для голосования председатель участковой избирательной комиссии передает по 100 бюллетеней для голосования по ведомости членам участковой избирательной комиссии, которые расписываются за их получение и несут ответственность за выдачу бюллетеней для голосования.

Во всех случаях, указанных в настоящей части, вправе присутствовать представители группы «за», группы «против», средств массовой информации, политических партий и иных некоммерческих организаций.

4. В помещении для голосования члены участковой избирательной комиссии совместно с операторами проводят идентификацию участника референдума по его биометрическим и персональным данным.

Для идентификации участника референдума по его биометрическим и персональным данным согласие участника референдума не требуется.

При этом на мониторе, вывешенном на обозримом для наблюдателей и иных участников референдума месте, высвечивается следующая информация:

- общее количество граждан, включенных в список участников референдума на данном участке по проведению референдума;
- количество проголосовавших на данный момент участников референдума на этом участке по проведению референдума;
- иная информация, определенная Центральной избирательной комиссией совместно с уполномоченным государственным органом, в соответствии с техническими возможностями оборудования.

После идентификации участника референдума распечатывается чек. Чек предъявляется участником референдума члену участковой избирательной комиссии, который выдает ему бюллетень для голосования в обмен на чек.

5. При получении бюллетеня для голосования в бумажном списке участников референдума проставляются серия и номер документа, удостоверяющего личность участника референдума. Участник референдума проверяет правильность произведенной записи и расписывается в бумажном списке участников референдума о получении бюллетеня.

6. Каждый участник референдума голосует лично, голосование за других участников референдума не допускается.

7. Бюллетень для голосования заполняется участником референдума в специально оборудованной кабине или ином специально оборудованном месте, где не допускается присутствие других лиц. Специально оборудованная кабина или специально оборудованное место должны быть установлены или изготовлены с учетом обеспечения тайны волеизъявления голосующего при заполнении бюллетеня для голосования и возможности контроля членами избирательной комиссии и наблюдателями за действиями голосующего.

8. В случае если голосующий участник референдума считает, что при заполнении бюллетеня для голосования совершил ошибку, он вправе обратиться к члену участковой избирательной комиссии, выдавшему бюллетень для голосования, с просьбой выдать ему новый бюллетень взамен испорченного. Член участковой избирательной комиссии выдает гражданину новый бюллетень для голосования, делая при этом соответствующую отметку в списке участников референдума рядом с фамилией указанного гражданина. Испорченный бюллетень для голосования погашается, о чем составляется отдельный акт.

9. Если участник референдума голосует за принятие вынесенного на референдум вопроса, он ставит знак «V» или любой иной знак в квадрате под словом «Да». Если участник референдума голосует против вынесенного на референдум вопроса, он ставит знак «V» или любой иной знак в квадрате под словом «Нет».

В случае вынесения на референдум альтернативных вариантов вопросов участник референдума имеет право выбрать только один вариант.

В случае вынесения на референдум нескольких вопросов участник референдума должен ответить на каждый вопрос независимо от ответов на другие вопросы данного бюллетеня.

Заполненный бюллетень для голосования участник референдума опускает в ящик для голосования, который должен находиться в поле зрения членов участковой избирательной комиссии и наблюдателей.

10. В случае если участник референдума не имеет возможности самостоятельно расписаться в получении бюллетеня для голосования, он вправе воспользоваться помощью другого лица, за исключением членов участковой избирательной комиссии и наблюдателей. Лицо, оказавшее помощь участнику референдума, указывает свои фамилию, имя, отчество и расписывается в списке участников референдума в графе «Подпись гражданина о получении бюллетеня для голосования на референдуме Кыргызской Республики».

Лицо, назначенное по просьбе участника референдума, не имеющего возможности самостоятельно расписаться в получении избирательного бюллетеня, заполнить избирательный бюллетень, обязано совершить действия, указанные в абзаце первом настоящей части, в полном соответствии с волеизъявлением избирателя.

11. Заполненные бюллетени для голосования опускаются участниками референдума в опечатанные (опломбированные) ящики для голосования. Запрещается выносить бюллетень для голосования из помещения для голосования.

Сведения о количестве проголосовавших передаются в территориальную комиссию по проведению референдума через каждые 2 часа, системный администратор территориальной комиссии по проведению референдума вводит и автоматически публикует полученные данные на официальном сайте Центральной избирательной комиссии. Окончательные сведения о количестве проголосовавших участников референдума, основанные на количестве выданных чеков, передаются в Центральную избирательную комиссию сразу же после закрытия участков референдума, но до вскрытия урн с бюллетенями.

12. Председатель участковой избирательной комиссии следит за порядком в помещении для голосования. В случаях нарушения общественного порядка в помещении для голосования председатель участковой избирательной комиссии имеет право обратиться за помощью к работникам правоохранительных органов с целью обеспечения общественного порядка в помещении для голосования, которые после наведения порядка должны покинуть помещение для голосования. Распоряжения председателя участковой избирательной комиссии, отданные в пределах его полномочий и не нарушающие права участников процесса голосования, обязательны для всех присутствующих в помещении для голосования. В отсутствие председателя участковой избирательной комиссии его полномочия исполняет секретарь участковой избирательной комиссии или иной член данной комиссии, уполномоченный ею.

13. Член участковой избирательной комиссии немедленно отстраняется от участия в ее работе, а наблюдатель и иные лица удаляются из помещения для голосования, если они пытаются воспрепятствовать работе избирательной комиссии либо осуществлению гражданином Кыргызской Республики своих избирательных прав, а также нарушить тайну голосования. Решение об этом принимается участковой избирательной комиссией в письменной форме. При этом комиссия вправе обратиться в соответствующие органы с представлением о привлечении данных лиц к ответственности, предусмотренной законодательством Кыргызской Республики.

14. Государственные органы, органы местного самоуправления, государственные и муниципальные учреждения и предприятия, а также их должностные лица обязаны в день голосования обеспечить общественную безопасность, бесперебойную работу общественного транспорта, средств связи, электроосвещения и отопления помещений для голосования.

15. В случае сбоя автоматически считывающей урны в день голосования голосование осуществляется на основе использования запасной автоматически считывающей урны. При этом участковая избирательная комиссия составляет акт, который подписывается всеми присутствующими членами участковой комиссии и операторами.

В случае сбоя запасной автоматически считывающей урны голосование осуществляется на основе использования стационарного ящика. При этом участковая избирательная комиссия также составляет акт, который подписывается всеми присутствующими членами участковой комиссии и операторами.

В случае восстановления работоспособности замененных в результате сбоя автоматически считывающих урн в течение дня голосования возобновление их использования для голосования не допускается.

(В редакции конституционного Закона КР от 8 августа 2019 года N 116)

Статья 33. Порядок голосования участника референдума вне помещения для голосования

1. Участники референдума, которые внесены в списки участников референдума, но по состоянию здоровья или инвалидности не могут прибыть на участок для голосования; участники референдума, находящиеся в день голосования в больницах, в местах содержания под стражей подозреваемых и обвиняемых; участники референдума, временно проживающие в местах, расположенных в отдаленных и труднодоступных районах, на участках отгонного животноводства; а также в исключительных случаях, по решению соответствующей избирательной комиссии, военнослужащие, несущие службу в день голосования в воинских частях, расположенных в обособленных, удаленных от населенных пунктов местах, сотрудники органов внутренних дел, несущие службу в день голосования, избиратели, работающие на предприятиях с непрерывным циклом работы, избиратели, работающие вахтовым методом, участники референдума, находящиеся под домашним арестом, если они постоянно проживают на территории участка по проведению референдума, в который входят по месту своего расположения места их временного пребывания, голосуют по месту своего пребывания. Участковые избирательные комиссии обязаны обеспечить таким участникам референдума возможность голосования вне помещения для голосования за один календарный день до дня голосования.

2. Порядок и условия голосования вне помещения для голосования осуществляются в соответствии с положениями законодательства Кыргызской Республики о выборах Президента и депутатов Жогорку Кенеша.

В случае если участник референдума вследствие ограниченности возможности здоровья или по состоянию здоровья не может самостоятельно расписаться в получении бюллетеня для голосования или заполнить бюллетень для голосования, он вправе воспользоваться для этого помощью другого участника референдума в порядке, предусмотренном частью 10 статьи 32 настоящего конституционного Закона.

(В редакции конституционного Закона КР от 8 августа 2019 года N 116)

Статья 34. Протокол об итогах голосования

1. Участковая, территориальная избирательные комиссии составляют протокол об итогах голосования на соответствующем участке голосования, территории.

2. Протокол об итогах голосования является документом строгой отчетности, форма и степень защиты которого определяются Центральной избирательной комиссией.

3. Форма и порядок заполнения протоколов об итогах голосования участковыми, территориальными избирательными комиссиями устанавливаются Центральной избирательной комиссией.

Статья 35. Подсчет голосов участников референдума участковой избирательной комиссией

1. По истечении времени голосования на референдуме председатель участковой избирательной комиссии объявляет о том, что получить бюллетени для голосования и проголосовать могут только те граждане, которые находятся в помещении для голосования.

2. Подсчет голосов участников референдума производится открыто и гласно исключительно членами избирательной комиссии, с последовательным оглашением и соответствующим оформлением в протоколе об итогах голосования и в его увеличенной форме (которая вывешивается в месте, установленном избирательной комиссией) всех результатов выполняемых действий по подсчету бюллетеней для голосования и голосов участников референдума.

В процессе подсчета голосов и установления итогов голосования наблюдателями, представителями средств массовой информации могут производиться фотографирование, кино-, видеосъемка.

3. Подсчет голосов участников референдума начинается сразу после окончания голосования и производится без перерыва до установления итогов голосования в том же помещении, где проводилось голосование участников референдума. Место, где производится непосредственный подсчет голосов участников референдума, должно быть оборудовано таким образом, чтобы к нему был обеспечен доступ всех членов участковой избирательной комиссии. При этом должен быть обеспечен полный обзор действий членов участковой избирательной комиссии для всех лиц, присутствующих при подсчете.

Членам участковой избирательной комиссии, за исключением председателя и секретаря участковой избирательной комиссии, при подсчете голосов запрещается пользоваться письменными принадлежностями.

4. Члены участковой избирательной комиссии, ответственные за выдачу бюллетеней для голосования, пересчитывают оставшиеся неиспользованные бюллетени для голосования, погашают их путем надрезания правого нижнего угла и сдают по ведомости председателю участковой избирательной комиссии, о чем составляется акт. Таким же образом погашаются неиспользованные бюллетени для голосования, оставшиеся в сейфе участковой избирательной комиссии. Все погашенные бюллетени для голосования подсчитываются и упаковываются в пакет, который скрепляется печатью участковой избирательной комиссии и подписями ее членов. На пакете делается надпись «Погашенные бюллетени для голосования», указываются их количество и номер избирательного участка.

Число всех погашенных бюллетеней для голосования, которое определяется как сумма чисел неиспользованных бюллетеней для голосования и бюллетеней, которые были возвращены участниками референдума как ошибочно заполненные (испорченные), оглашается и заносится в протокол об итогах голосования и его увеличенную форму.

5. Перед непосредственным подсчетом голосов участников референдума члены участковой избирательной комиссии, ответственные за регистрацию участников референдума, обязаны внести в каждую страницу списка участников референдума соответствующие суммарные данные.

После внесения суммарных данных каждая страница списка участников референдума подписывается членом участковой избирательной комиссии, который затем суммирует все данные и передает председателю участковой избирательной комиссии. Председатель и секретарь участковой избирательной комиссии вносят на последнюю страницу списка участников референдума итоговые

данные, определяемые как сумма данных по всем страницам, заверяют их своей подписью и печатью участковой избирательной комиссии.

Число бюллетеней для голосования, выданных участникам референдума, дополнительно проверяется путем подсчета чеков.

После проведения работы со списком участников референдума составляется акт о числе бюллетеней для голосования, выданных участникам референдума. Копию акта, заверенную подписью председателя и печатью участковой избирательной комиссии, выдают присутствующим представителям группы «за», группы «против», политических партий и иных некоммерческих организаций, средств массовой информации, затем данные заносятся в протокол увеличенной формы.

После проведения работы со списком участников референдума председатель участковой комиссии по проведению референдума предлагает присутствующим визуально ознакомиться с ним.

После этого список участников референдума убирается в сейф (шкаф).

6. Участковая избирательная комиссия приступает к подсчету бюллетеней для голосования, содержащихся в переносных ящиках для голосования. Члены участковой избирательной комиссии, проводившие голосование вне помещения для голосования, демонстрируют сохранность пломб и печатей, вскрывают поочередно переносные ящики для голосования, затем извлекают бюллетени для голосования и контрольные листы с подписями членов участковой избирательной комиссии, лиц, присутствовавших при опечатывании ящиков. Председатель участковой избирательной комиссии демонстрирует контрольные листы.

Вскрытию каждого переносного ящика для голосования предшествует объявление числа участников референдума, проголосовавших с использованием данного переносного ящика для голосования. Подсчет бюллетеней для голосования в каждом переносном ящике для голосования производится отдельно.

Если установлено, что в переносном ящике для голосования число бюллетеней для голосования больше чем число заявлений участников референдума, содержащих отметку о количестве полученных бюллетеней для голосования, все бюллетени для голосования, находящиеся в данном переносном ящике для голосования, решением участковой избирательной комиссии признаются недействительными и погашаются путем надрезания правого нижнего угла, о чем составляется отдельный акт. Данный акт с указанными в нем фамилиями и инициалами членов участковой избирательной комиссии, обеспечивавших проведение голосования вне помещения для голосования, прилагается к протоколу об итогах голосования. Эти недействительные бюллетени для голосования

упаковываются отдельно и опечатываются, при этом на пакете указываются номер избирательного участка, номер ящика, количество бюллетеней для голосования и делается надпись «Недействительные бюллетени для голосования, извлеченные из переносного ящика для голосования».

7. Бюллетени для голосования неустановленной формы при подсчете голосов не учитываются. Бюллетенями для голосования неустановленной формы признаются бюллетени, содержание и (или) форма которых не соответствуют тексту и форме бюллетеня для голосования, утвержденного Центральной избирательной комиссией.

8. Извлеченные из переносного ящика избирательные бюллетени опускаются в автоматически считывающую урну.

9. Перед непосредственным подсчетом голосов участников референдума председатель участковой избирательной комиссии объявляет предварительные итоги голосования по автоматически считывающим урнам, о чем составляется отдельный акт, который прилагается к протоколу об итогах голосования и оглашается перед всеми присутствующими членами участковой избирательной комиссии, представителями группы «за», группы «против», политических партий и иных некоммерческих организаций, средств массовой информации.

Автоматически считывающие урны не должны допускать раскрытия тайны голосования на весь период голосования и не должны быть подключенными к проводным и беспроводным сетям. Вывод данных об итогах голосования из автоматически считывающих урн осуществляется по решению участковой избирательной комиссии после 20-00 часов в день голосования.

Председатель участковой избирательной комиссии объявляет о начале подсчета бюллетеней для голосования, содержащихся в ящике для голосования, демонстрирует неповрежденность печати (пломбы) и вскрывает ящик для голосования. Члены участковой избирательной комиссии извлекают бюллетени для голосования и вынимают контрольный лист с подписями членов участковой избирательной комиссии, других лиц, присутствовавших утром при опечатывании ящиков для голосования. Председатель участковой избирательной комиссии демонстрирует контрольный лист.

Бюллетени для голосования после извлечения из ящика для голосования подсчитываются и результаты вписываются в протокол об итогах голосования.

Число извлеченных бюллетеней для голосования из ящика для голосования должно совпадать с числом бюллетеней, выданных участникам референдума, либо быть меньше. Если в ящике для голосования число бюллетеней для голосования будет больше

чем число выданных бюллетеней участникам референдума, то участковая избирательная комиссия принимает меры по выявлению и устранению причин.

Если после выявления и устранения причин число действительных бюллетеней для голосования в ящике для голосования будет больше чем число выданных участникам референдума бюллетеней для голосования, все бюллетени для голосования, находящиеся в ящике для голосования, решением участковой избирательной комиссии признаются недействительными и погашаются путем надрезания правого нижнего угла.

10. Члены участковой избирательной комиссии сортируют бюллетени для голосования, извлеченные из переносных и стационарных ящиков для голосования, по голосам, поданным за вынесенный вопрос, против вопроса, за позицию «Против всех вариантов» в случае вынесения на референдум альтернативных вариантов вопросов. Одновременно члены участковой избирательной комиссии отделяют бюллетени для голосования неустановленной формы и недействительные бюллетени для голосования. При сортировке бюллетеней для голосования члены участковой избирательной комиссии оглашают содержащиеся в бюллетенях отметки участников референдума и предоставляют бюллетени для визуального контроля всем присутствующим при подсчете.

11. С рассортированными бюллетенями для голосования вправе ознакомиться под контролем членов участковой избирательной комиссии наблюдатели, представители группы «за», группы «против».

12. Затем производится подсчет голосов участников референдума по бюллетеням для голосования установленной формы отдельно по вопросу, вынесенному на референдум, позиции «Против всех вариантов» в случае вынесения на референдум альтернативных вариантов вопросов. Подсчет рассортированных бюллетеней для голосования осуществляется вслух, путем перекладывания их по одному из одной пачки в другую таким образом, чтобы лица, присутствующие при подсчете, могли слышать или видеть отметку участника референдума в бюллетене для голосования. Одновременный подсчет бюллетеней для голосования из разных пачек не допускается.

Полученные данные, которые определяются по соответствующим отметкам (голосам) участников референдума в бюллетенях для голосования, поданным за каждый вариант ответа и позицию «Против всех вариантов», в случае вынесения на референдум альтернативных вариантов вопросов, заносятся в протокол об итогах голосования и его увеличенную форму.

13. Недействительные бюллетени для голосования подсчитываются и суммируются отдельно. Недействительными считаются бюллетени, по которым невозможно определить волеизъявление участника референдума, а также недействительные бюллетени для голосования, извлеченные из переносного ящика для голосования (если имел место факт извлечения из переносного ящика для голосования числа бюллетеней для голосования, превышающего число заявлений участников референдума с отметкой о количестве полученных бюллетеней для голосования). К числу недействительных относятся и бюллетени для голосования, в которых не проставлены установленные Центральной избирательной комиссией защитные отметки, не заверенные печатью участковой избирательной комиссии и не содержащие иные установленные отметки.

Бюллетень считается недействительным, если:

1) одновременно заполнены несколько ответов по вопросу референдума;

2) одновременно заполнены ответы «За» по вопросу референдума и альтернативному вопросу референдума или если заполнены ответы по вопросу (вопросам) референдума и одновременно ответ «Против всех вариантов»;

3) по нескольким вопросам референдума заполнены варианты ответа и одновременно ответ «Против всех вариантов»;

4) не содержит волеизъявление участника референдума (незаполненные бюллетени).

Бюллетень по нескольким вопросам референдума считается действительным, если часть вопросов референдума заполнена в соответствии с настоящим конституционным Законом, а другая часть признана недействительной. Подсчет голосов ведется по вопросам, заполненным в соответствии с настоящим конституционным Законом.

В случае возникновения сомнений при признании бюллетеня для голосования недействительным участковая избирательная комиссия решает вопрос голосованием, при этом на оборотной стороне бюллетеня для голосования указываются причины его недействительности и эта запись подтверждается подписями председателя и секретаря участковой избирательной комиссии, заверяется печатью комиссии. Общее число недействительных бюллетеней для голосования заносится в протокол об итогах голосования и его увеличенную форму.

14. Члены участковой избирательной комиссии подсчитывают, оглашают и заносят в протокол об итогах голосования в форме, утвержденной Центральной избирательной комиссией, и его

увеличенную форму число действительных бюллетеней для голосования, которое определяется по отметкам участников референдума, позволяющим установить волеизъявление участников референдума.

15. Председатель участковой избирательной комиссии предлагает всем присутствующим при подсчете голосов лицам визуально ознакомиться с бюллетенями для голосования под контролем членов участковой избирательной комиссии. По требованию представителя группы «за», группы «против» или наблюдателя производит пересчет голосов. Бюллетени для голосования пересчитываются при непосредственном участии представителя группы «за», группы «против» или наблюдателя и предоставлении возможности визуального контроля с их стороны. При этом пересчет бюллетеней для голосования производится вслух.

16. После этого производится проверка контрольных соотношений данных, внесенных в протокол об итогах голосования, согласно порядку, утверждаемому Центральной избирательной комиссией.

17. После проведения подсчета голосов участковая избирательная комиссия в обязательном порядке проводит итоговое заседание, на котором рассматриваются поступившие заявления (жалобы) о нарушениях при голосовании и подсчете голосов участников референдума, принимаются решения по каждому заявлению (жалобе). Затем членами участковой избирательной комиссии и заявителями, согласными с принятыми участковой избирательной комиссией решениями по поступившим заявлениям (жалобам), подписывается протокол итогового заседания участковой избирательной комиссии. При подписании протокола итогового заседания участковой избирательной комиссии члены участковой избирательной комиссии, не согласные с содержанием протокола, вправе приложить к нему особое мнение, о чем в протоколе делается соответствующая запись.

После составления протокола об итогах голосования рассортированные бюллетени для голосования, списки участников референдума упаковываются в отдельные пакеты, на которых указываются номер участка по проведению референдума, количество бюллетеней для голосования и наименование списков участников референдума. Пакеты опечатываются, подписываются членами участковой избирательной комиссии и складываются в отдельный мешок или коробку. На мешке или коробке указываются номер избирательного участка и перечень находящихся внутри документов. Мешок или коробка опечатываются с проставлением подписей членов участковой избирательной комиссии. Упаковка бюллетеней

для голосования, списков участников референдума, а также их складывание в мешок или коробку осуществляются в присутствии представителей группы «за», группы «против», наблюдателей, которым также предоставляется возможность поставить на мешке или коробке свои подписи. Пакет, мешок или коробка могут быть вскрыты только по решению вышестоящей избирательной комиссии или суда.

18. Протокол об итогах голосования заполняется в двух экземплярах и подписывается всеми присутствующими членами участковой избирательной комиссии с проставлением даты и времени (часа, минуты) его подписания. Протокол является действительным, если он подписан большинством от числа членов участковой избирательной комиссии. При подписании протокола члены участковой избирательной комиссии, не согласные с содержанием протокола, вправе приложить к протоколу особое мнение, о чем в протоколе делается соответствующая запись.

19. После подписания протокола об итогах голосования участковой избирательной комиссией итоги голосования незамедлительно оглашаются перед всеми присутствующими членами участковой избирательной комиссии, представителями группы «за», группы «против», наблюдателями, представителями средств массовой информации.

После оглашения итогов голосования протокол об итогах голосования, первичные, итоговые чеки об идентификации участников референдума и автоматически считывающих урн, заверенные печатью участковой избирательной комиссии, направляются на центральный сервер Центральной избирательной комиссии путем сканирования через автоматически считывающие урны.

В случае ошибочного заполнения протокола об итогах голосования комиссия составляет соответствующий акт, который также сканируется и направляется на центральный сервер Центральной избирательной комиссии вместе с вновь заполненным и подписанным протоколом об итогах голосования.

Поступившие на центральный сервер Центральной избирательной комиссии сканированные документы после проверки на соответствие правильности заполнения протокола публикуются системным администратором на сайте Центральной избирательной комиссии.

20. Первый экземпляр протокола об итогах голосования после его подписания вместе с документацией по проведению референдума, включая бюллетени для голосования, списки участников референдума, заявления (жалобы), принятые по ним решения, акты, составленные участковой избирательной комиссией, незамедлительно доставляется в территориальную избирательную комиссию председателем

участковой избирательной комиссии или одним из членов участковой избирательной комиссии в сопровождении представителей группы «за», группы «против».

21. Второй экземпляр протокола, а также печать участковой избирательной комиссии хранятся у секретаря участковой избирательной комиссии, который несет установленную законодательством ответственность за их достоверность и сохранность до окончания работы комиссии.

22. Увеличенная форма протокола об итогах голосования вывешивается для всеобщего ознакомления в месте, установленном участковой избирательной комиссией, и хранится до окончания работы участковой избирательной комиссии.

23. Каждому лицу, присутствовавшему при подсчете голосов, секретарь участковой избирательной комиссии незамедлительно после подписания протокола об итогах голосования обязан выдать его копию, заверенную печатью.

(В редакции конституционного Закона КР от 8 августа 2019 года N 116)

Статья 36. Установление итогов голосования территориальной избирательной комиссией

1. Первые экземпляры протоколов об итогах голосования участковых избирательных комиссий вместе с документацией референдума, указанной в части 20 статьи 35 настоящего конституционного Закона, немедленно после их подписания членами участковой избирательной комиссии передаются по акту в территориальную избирательную комиссию, которая подводит итоги голосования на соответствующей территории.

2. Подведение итогов голосования на соответствующей территории осуществляет территориальная избирательная комиссия на основании протоколов, поступивших непосредственно из участковых избирательных комиссий, путем сложения содержащихся в них данных.

После предварительной проверки правильности составления протоколов участковых избирательных комиссий об итогах голосования территориальная избирательная комиссия путем суммирования данных всех участковых избирательных комиссий подводит итоги голосования на соответствующей территории. По итогам голосования территориальная избирательная комиссия составляет сводную таблицу и протокол, в который заносятся данные о числе участковых избирательных комиссий, количестве поступивших протоколов, на основании которых составляется протокол об итогах голосования, а также суммарные данные протоколов участковых избирательных комиссий.

Перед подписанием протокола об итогах голосования на соответствующей территории территориальная избирательная комиссия в обязательном порядке проводит итоговое заседание, на котором рассматриваются поступившие в комиссию заявления (жалобы), связанные с проведением голосования, подсчетом голосов и составлением протоколов участковых избирательных комиссий. Избирательная комиссия принимает решения по каждому заявлению (жалобе), затем членами избирательной комиссии и заявителями, согласными с принятыми избирательной комиссией решениями по поступившим заявлениям (жалобам), подписывается протокол итогового заседания избирательной комиссии. При подписании протокола итогового заседания территориальной избирательной комиссии члены избирательной комиссии, не согласные с содержанием протокола, вправе приложить к нему особое мнение, о чем в протоколе делается соответствующая запись. После этого избирательная комиссия подписывает протокол об итогах голосования на соответствующей территории. Затем территориальная избирательная комиссия вводит протоколы участковых избирательных комиссий в избирательную информационную систему.

3. Протокол территориальной избирательной комиссии об итогах голосования составляется в двух экземплярах и подписывается всеми присутствующими членами территориальной избирательной комиссии. К протоколам приобщаются составляемая в двух экземплярах сводная таблица об итогах голосования на соответствующей территории, особые мнения членов избирательной комиссии, а также поступившие заявления (жалобы) и принятые по ним решения.

4. Первый экземпляр протокола избирательной комиссии незамедлительно после подписания вместе с первым экземпляром сводной таблицы направляется в Центральную избирательную комиссию.

5. Второй экземпляр протокола вместе со всей документацией референдума хранится секретарем территориальной избирательной комиссии в охраняемом помещении до передачи в архив.

6. Увеличенная форма протокола об итогах референдума вывешивается для всеобщего ознакомления в месте, установленном территориальной избирательной комиссией, и хранится до окончания работы комиссии.

7. При выявлении ошибок, несоответствий в протоколах и (или) сводных таблицах об итогах голосования или возникновении сомнений в правильности составления протоколов, поступивших из территориальных избирательных комиссий, Центральная избирательная

комиссия вправе принять решение о проведении повторного подсчета голосов избирательной комиссией. Повторный подсчет проводится с обязательным присутствием члена (членов) Центральной избирательной комиссии. При повторном подсчете голосов вправе присутствовать представители инициативной группы, группы «за», группы «против», политических партий и наблюдатели. По итогам повторного подсчета голосов участников референдума избирательная комиссия составляет протокол об итогах голосования, на котором делается отметка «Повторный подсчет голосов». Протокол незамедлительно направляется в Центральную избирательную комиссию.

8. Каждому лицу, присутствовавшему при подсчете голосов, секретарь территориальной избирательной комиссии незамедлительно после подписания протокола об итогах голосования обязан выдать его копию, заверенную печатью.

Статья 37. Определение результатов референдума

1. На основании протоколов территориальных избирательных комиссий об итогах голосования по соответствующим территориям путем суммирования содержащихся в них данных Центральная избирательная комиссия не позднее 35 календарных дней со дня голосования определяет результаты референдума.

Центральная избирательная комиссия в обязательном порядке проводит итоговое заседание, на котором рассматривает все поступившие заявления (жалобы) о нарушениях в ходе подготовки и проведения референдума, принимает решение по каждому заявлению (жалобе).

2. Центральная избирательная комиссия составляет протокол о результатах референдума, в который заносятся данные поступивших протоколов, на основании которых определяются результаты референдума, данные о числе непосредственно нижестоящих избирательных комиссий, а также сводную таблицу по суммарным данным протоколов нижестоящих избирательных комиссий.

3. Центральная избирательная комиссия признает референдум состоявшимся, если в голосовании приняло участие более 30 процентов участников референдума, внесенных в список участников референдума.

Центральная избирательная комиссия признает решение принятым на референдуме, если за вынесенный вопрос проголосовало более половины участников референдума, принявших участие в голосовании.

В случае если ни один из вынесенных на референдум альтернативных вариантов вопросов не получил более половины голосов участников референдума, принявших участие в голосовании,

Центральная избирательная комиссия признает один из вариантов вопроса принятым, за который проголосовало наибольшее количество участников референдума, принявших участие в голосовании.

В случае если более половины участников референдума, принявших участие в голосовании, проголосовали против всех вынесенных на референдум альтернативных вариантов вопросов, то Центральная избирательная комиссия признает все варианты вопросов отклоненными.

Число участников референдума, принявших участие в голосовании, определяется по числу бюллетеней, извлеченных из ящиков для голосования.

4. Территориальная избирательная комиссия признает итоги голосования на участке недействительными:

1) если во время проведения голосования, подсчета голосов, установления итогов голосования имели место нарушения, которые не позволяют с достоверностью установить итоги голосования;

2) если во время проведения голосования, подсчета голосов, установления итогов голосования имели место нарушения, повлиявшие на волеизъявление участников референдума;

3) по решению вышестоящей избирательной комиссии;

4) по решению суда.

В случае признания итогов голосования на участке по проведению референдума недействительными результаты референдума определяются по итогам голосования на остальных участках по проведению референдума. В случае признания итогов голосования на одном или нескольких участках по проведению референдума недействительными, которые влияют на результаты референдума, на данных участках проводится повторное голосование в 2-недельный срок со дня назначения повторного голосования соответствующей избирательной комиссией.

Нарушениями, не позволяющими с достоверностью установить итоги голосования участников референдума, понимаются нарушения порядка голосования, подсчета голосов, составления протокола об итогах голосования на участке по проведению референдума.

Нарушениями, повлиявшими на волеизъявление участников референдума, понимаются нарушения, повлиявшие на выражение воли участников референдума в ходе голосования, подсчета голосов или установления итогов голосования на участке по проведению референдума, связанные с агитацией в день голосования, воспрепятствованием осуществлению прав гражданами на участие в референдуме, наблюдением за голосованием, вмешательством в деятельность избирательных комиссий, подкупом участников референдума.

Центральная избирательная комиссия признает результаты референдума недействительными:

если итоги голосования на части участков по проведению референдума, охватывающих более одной трети участников референдума от общего числа принявших участие в голосовании, будут признаны недействительными;

по решению суда.

Статья 38. Повторное голосование

1. В случае признания итогов голосования на одном или нескольких участках по проведению референдума недействительными на данных участках проводится повторное голосование в 2-недельный срок со дня назначения повторного голосования соответствующей комиссией по проведению референдума.

2. Повторное голосование на одном или нескольких участках по проведению референдума в течение одного месяца назначается Центральной избирательной комиссией и проводится соответствующими избирательными комиссиями.

3. Сообщение о проведении повторного голосования публикуется в средствах массовой информации в течение 7 календарных дней после принятия решения о назначении повторного голосования.

Статья 39. Опубликование итогов голосования и результатов референдума. Вступление в силу решения, принятого на референдуме

1. Итоги голосования по каждому участку референдума, территории, на которые распространяется деятельность избирательной комиссии, результаты референдума в объеме данных, содержащихся в протоколах Центральной избирательной комиссии и непосредственно нижестоящих избирательных комиссий, предоставляются для ознакомления участникам референдума, представителям группы «за», группы «против», наблюдателям, международным наблюдателям, представителям средств массовой информации по их требованию.

Итоги голосования по каждому участку по проведению референдума по мере поступления в Центральную избирательную комиссию незамедлительно размещаются на официальном сайте Центральной избирательной комиссии.

Данные итогов голосования, поступившие от автоматически считывающих урн и размещенные на официальном сайте Центральной избирательной комиссии, являются предварительной информацией, не имеющей юридического значения.

2. Центральная избирательная комиссия направляет общие данные о результатах референдума в средства массовой информации в течение одних суток после определения результатов референдума.

3. Официальное опубликование результатов референдума, а также данных о количестве голосов участников референдума, поданных за, против вопроса (вопросов), вынесенного (вынесенных) на референдум, содержащихся в протоколах об итогах голосования непосредственно нижестоящих избирательных комиссий, на основании которых определялись результаты референдума, осуществляется Центральной избирательной комиссией в 2-недельный срок со дня определения результатов референдума.

4. Принятое на референдуме решение вступает в силу со дня официального опубликования, если иное не предусмотрено в формулировке вопроса референдума.

5. Принятое на референдуме решение может быть отменено или изменено не иначе как путем принятия решения на новом референдуме, если в самом решении не указан иной порядок отмены или изменения такого решения.

Статья 40. Юридическая сила решения, принятого на референдуме

1. Решение, принятое на референдуме, является общеобязательным, не нуждается в дополнительном утверждении и действует на всей территории Кыргызской Республики.

2. Если для реализации решения, принятого на референдуме, требуется издание дополнительного нормативного правового акта, орган государственной власти, в чью компетенцию входит данный вопрос, обязан в течение 15 дней со дня вступления в силу решения, принятого на референдуме, определить срок подготовки указанного нормативного правового акта.

Статья 41. Хранение документации референдума

1. Документация участковых избирательных комиссий, в том числе прошитые, заверенные печатью и подписями членов участковых избирательных комиссий отрывные части бюллетеней для голосования, передается в соответствующие территориальные избирательные комиссии не позднее 10 дней со дня официального опубликования результатов референдума.

2. Вся документация по проведению референдума находится на хранении в территориальных избирательных комиссиях один год, затем сдается на постоянное хранение в соответствующее архивное учреждение.

3. Документация Центральной избирательной комиссии сдается на постоянное хранение в уполномоченный государственный орган в сфере архивного дела через год со дня официального опубликования результатов референдума.

Глава 6

Финансирование референдума

Статья 42. Финансовое обеспечение проведения референдума

1. Финансирование референдума осуществляется за счет средств республиканского бюджета. Порядок финансирования устанавливается бюджетным законодательством Кыргызской Республики и законом об избирательных комиссиях Кыргызской Республики.

2. Запрещается финансирование референдума иностранными государствами, иностранными государственными органами, учреждениями и предприятиями, другими иностранными юридическими лицами, их филиалами и представительствами, иностранными гражданами, международными организациями, зарегистрированными в Кыргызской Республике юридическими лицами, участниками которых являются иностранные граждане и юридические лица, за исключением финансирования программ совершенствования законодательства о референдуме, информационных, образовательных, научно-исследовательских программ, технической подготовки референдума, повышения правовой культуры участников референдума.

Статья 43. Фонды инициативной группы, группы «за», группы «против»

1. После регистрации Центральной избирательной комиссией, инициативная группа, группа «за», группа «против» обязаны назначить уполномоченных представителей по финансовым вопросам.

После регистрации уполномоченных представителей, инициативная группа, группа «за», группа «против» создают собственные фонды (далее - фонды) для финансирования кампании по инициированию референдума, агитации в ходе кампании референдума.

2. Фонды могут формироваться за счет денежных средств добровольных пожертвований граждан и юридических лиц, за исключением лиц, перечисленных в части 3 настоящей статьи.

3. Запрещаются добровольные пожертвования в фонды:

1) иностранных государств, иностранных государственных органов, учреждений и предприятий, других иностранных юридических лиц, их филиалов и представительств, иностранных граждан, международных

организаций, зарегистрированных в Кыргызской Республике юридических лиц, участниками которых являются иностранные граждане и юридические лица;

2) лиц без гражданства;

3) органов государственной власти и органов местного самоуправления;

4) государственных и муниципальных учреждений и предприятий;

5) юридических лиц, имеющих государственную или муниципальную долю в уставном капитале, а также пользующихся льготами по уплате налогов, сборов и других обязательных платежей;

6) воинских частей, военных учреждений и организаций;

7) правоохранительных органов, судов;

8) организаций, занимающихся благотворительной деятельностью;

9) религиозных организаций;

10) анонимные пожертвования (под анонимным жертвователем понимается гражданин, который не указал одно из следующих сведений: фамилия, имя, отчество, адрес места жительства, паспортные данные, а также если им указаны недостоверные сведения о себе);

11) физических лиц, осуществляющих предпринимательскую деятельность без образования юридического лица, имеющих задолженность перед государственным бюджетом или Социальным фондом Кыргызской Республики.

В случае если в фонды поступили денежные средства от вышеуказанных физических и юридических лиц, то по решению суда банковское или иное учреждение обязано перечислить эти средства в специальный фонд Центральной избирательной комиссии, которая, в свою очередь, перечисляет данные средства в государственный бюджет или Социальный фонд Кыргызской Республики.

4. Все денежные средства, образующие фонд, перечисляются на специальный счет в банковском или ином учреждении. Данный счет открывается уполномоченным представителем инициативной группы, группы «за», группы «против» по финансовым вопросам с разрешения Центральной избирательной комиссии. Денежные средства, поступающие в фонды, должны приниматься только в национальной валюте. Доходы по указанным счетам не начисляются и не выплачиваются.

5. Перечень банковских или иных учреждений, порядок открытия, ведения указанных счетов, учета и отчетности по средствам

фондов устанавливаются Центральной избирательной комиссией по согласованию с банковскими или иными учреждениями.

6. Право распоряжаться средствами фондов принадлежит создавшим их инициативной группе, группе «за», группе «против».

7. Средства фондов имеют целевое назначение и могут использоваться только на покрытие расходов, связанных с проведением референдума.

8. Средства фондов могут использоваться:

1) на финансовое обеспечение организационно-технических мер, направленных на сбор подписей в поддержку инициативы назначения референдума, на агитацию за или против вопроса (вопросов), вынесенного (вынесенных) на референдум;

2) на оплату труда физических и юридических лиц за выполненные (оказанные) ими работы (услуги), непосредственно связанные с проведением кампании референдума;

3) на оплату аренды помещений, оборудования, командировочных расходов, услуг, услуг связи, приобретение канцелярских товаров и оплату других расходов, непосредственно связанных с проведением кампании референдума.

Инициативной группе, группе «за», группе «против» запрещается использовать иные средства для оплаты работ по сбору подписей участников референдума, ведению агитации за или против вопроса (вопросов), вынесенного (вынесенных) на референдум, осуществлению других мероприятий, кроме средств, поступивших в их фонды.

Запрещаются бесплатное выполнение или выполнение по необоснованно заниженным расценкам работ, услуг, реализация товаров, прямо или косвенно связанных с референдумом юридическими лицами, их филиалами, представительствами, а также физическими лицами.

9. В случае если инициативная группа, при сборе подписей или в период проведения агитации за внесение проекта закона о назначении референдума в Жогорку Кенеш, а также группа «за», группа «против» в период агитации по вопросу (вопросам), вынесенному (вынесенным) на референдум, иных мероприятий помимо средств фонда использовала и иные средства, Центральная избирательная комиссия вправе обратиться в суд с представлением о наложении административного взыскания в порядке, установленном законом.

10. Банковские или иные учреждения обязаны еженедельно, а по требованию Центральной избирательной комиссии - в течение 24 часов представлять в Центральную избирательную комиссию информацию

о поступлении и расходовании средств, находящихся на специальном счете инициативной группы, группы «за» или группы «против». Указанная информация по мере поступления подлежит обязательному размещению Центральной избирательной комиссией на официальном сайте с учетом законодательства о персональных данных и банковской тайне.

11. Договоры (соглашения) с физическими и юридическими лицами о выполнении (оказании) определенных работ (услуг), связанных с кампанией по референдуму, заключаются лично уполномоченными представителями по финансовым вопросам инициативной группы, группы «за», группы «против».

Все финансовые операции инициативной группы, в том числе расчеты с физическими и юридическими лицами по специальным счетам, прекращаются со дня вступления в силу закона о назначении референдума. Расчеты между уполномоченным представителем инициативной группы и юридическими лицами за выполнение (оказание) определенных работ (услуг) осуществляются только в безналичном порядке.

Все финансовые операции группы «за», группы «против», в том числе расчеты с физическими и юридическими лицами по специальным счетам, прекращаются в 18-00 часов дня, предшествующего дню голосования. Расчеты между уполномоченными представителями группы «за», группы «против» и юридическими лицами за выполнение (оказание) определенных работ (услуг) осуществляются только в безналичном порядке.

12. Инициативная группа не позднее 30 календарных дней после вступления в силу закона о назначении референдума обязана представить в Центральную избирательную комиссию отчет о размерах и источниках создания своего фонда, а также обо всех произведенных затратах и выплатах. Информация об отчетах не позднее 3 календарных дней со дня их поступления подлежит обязательному размещению Центральной избирательной комиссией на официальном сайте.

Группы «за», группы «против» не позднее 30 календарных дней после опубликования результатов референдума обязаны представить в Центральную избирательную комиссию отчет о размерах и источниках создания своего фонда, а также обо всех произведенных затратах и выплатах. Информация об отчетах не позднее 3 календарных дней со дня их поступления подлежит обязательному размещению Центральной избирательной комиссией на официальном сайте.

13. Остатки неизрасходованных денежных средств, находящихся на специальном счете, инициативная группа, группы «за», группы «против» обязаны перечислить пропорционально вложенным средствам на счета организаций и лиц, осуществивших пожертвования.

14. Порядок налогообложения средств фонда инициативной группы, группы «за», группы «против», добровольных пожертвований и перечислений в указанный фонд, а также расходов из него устанавливается налоговым законодательством Кыргызской Республики.

(В редакции конституционного Закона КР от 8 августа 2019 года N 116)

Глава 7

Ответственность за нарушение законодательства о референдуме

Статья 44. Обжалование решений и (или) действий (бездействия) избирательных комиссий, нарушающих права на участие в референдуме субъектов референдума

1. Решения и (или) действия (бездействие) избирательных комиссий, их должностных лиц, нарушающие права на участие в референдуме субъектов референдума, могут быть обжалованы в вышестоящую избирательную комиссию.

2. С заявлениями (жалобами) на решения и (или) действия (бездействие) избирательных комиссий, нарушающие права на участие в референдуме участников референдума, могут обратиться участники референдума, группы «за», группы «против», политические партии, некоммерческие организации, их представители, наблюдатели.

3. При рассмотрении заявлений (жалоб), а также в иных случаях, когда рассматривается вопрос о нарушениях прав на участие в референдуме, законодательства о референдуме, заинтересованные стороны или их представители осведомляются о дне, времени и месте рассмотрения. Указанные лица вправе давать объяснения и представлять доказательства по существу рассматриваемого вопроса.

4. Решения и (или) действия (бездействие) участковых избирательных комиссий, их должностных лиц, нарушающие права на участие в референдуме субъектов референдума, обжалуются в территориальную избирательную комиссию.

5. Решения и (или) действия (бездействие) территориальных избирательных комиссий, их должностных лиц, нарушающие права на участие в референдуме субъектов референдума, обжалуются в Центральную избирательную комиссию.

6. Решения и (или) действия (бездействие) Центральной избирательной комиссии обжалуются в суд первой инстанции, решение

суда первой инстанции в Верховный суд Кыргызской Республики (далее - Верховный суд). Решение Верховного суда является окончательным и обжалованию не подлежит.

7. Заявления (жалобы) подаются незамедлительно, с момента, когда субъекту референдума стало известно о нарушении его прав на участие в референдуме, принятии решений, совершении действия (бездействия), но не позднее 2 календарных дней.

8. Заявления (жалобы), поступившие в ходе подготовки референдума, подлежат рассмотрению избирательными комиссиями в течение 3 календарных дней с момента поступления, а поступившие в день голосования или в день, предшествующий дню голосования, - немедленно. В случаях если факты, содержащиеся в заявлениях (жалобах), поступивших в ходе подготовки референдума, требуют дополнительной проверки, решения по ним принимаются в течение 5 календарных дней. Решение, подписанное и заверенное печатью органа, принявшего решение, в письменном виде незамедлительно вручается заявителю.

9. Заявления (жалобы) на принятые решения подаются в течение 3 календарных дней с момента вынесения решения.

10. Вышестоящая избирательная комиссия оставляет в силе решение нижестоящей избирательной комиссии либо отменяет его и принимает решение по существу заявления (жалобы).

11. Суд, установив обоснованность заявления (жалобы), признает оспариваемое решение, действие (бездействие) незаконным и отменяет решение соответствующей избирательной комиссии либо отказывает в удовлетворении заявления (жалобы), если установит, что оспариваемое решение, действие (бездействие) является законным.

12. Сроки подачи заявлений (жалоб) восстановлению не подлежат. По истечении указанных сроков заявления (жалобы) не принимаются.

Статья 45. Обжалование решений избирательных комиссий об установлении итогов голосования и определении результатов референдума

1. С заявлениями (жалобами) на решения избирательных комиссий об установлении итогов голосования и определении результатов референдума могут обратиться участники референдума, члены инициативной группы, группы «за», группы «против», политические партии и иные некоммерческие организации, их представители, наблюдатели.

2. Решения участковых избирательных комиссий об установлении итогов голосования обжалуются в территориальную избирательную

комиссию; решения территориальных избирательных комиссий обжалуются в Центральную избирательную комиссию; решения Центральной избирательной комиссии обжалуются в суд первой инстанции; решение суда первой инстанции - в Верховный суд.

3. Заявления (жалобы) подаются в течение 3 календарных дней с момента установления итогов голосования или определения результатов референдума.

4. Поступившие заявления (жалобы) подлежат рассмотрению избирательными комиссиями или судами в течение 3 календарных дней с момента поступления. В случаях если факты, содержащиеся в заявлениях (жалобах), требуют дополнительной проверки, решения по ним принимаются не позднее 5 календарных дней. Решение, подписанное и заверенное печатью органа, принявшего решение, в письменном виде незамедлительно вручается заявителю.

5. Заявления (жалобы) на принятые решения подаются в течение 3 календарных дней с момента вынесения решения.

6. В случаях, предусмотренных настоящим конституционным Законом, законами Кыргызской Республики, суд может отменить решение Центральной избирательной комиссии об определении результатов референдума.

7. Решение суда вступает в законную силу с момента его вынесения и обязательно для исполнения государственными органами, органами местного самоуправления, некоммерческими организациями, должностными лицами, избирательными комиссиями и иными участниками референдума.

Принятое судом мотивированное решение незамедлительно предоставляется заявителю, ответчику или их представителям, а также Центральной избирательной комиссии.

Подача надзорной жалобы в порядке и сроки, установленные настоящим конституционным Законом, приостанавливает исполнение Центральной избирательной комиссией решения суда первой инстанции.

8. Жалоба на решение суда первой инстанции может быть подана в течение 3 календарных дней с момента вынесения решения суда.

9. Жалоба на вступившее в законную силу решение суда первой инстанции рассматривается в порядке надзора в течение 5 календарных дней со дня поступления в Верховный суд.

Надзорная жалоба приносится в Верховный суд, который в обязательном порядке приглашает представителя Центральной избирательной комиссии.

Надзорная жалоба на решение суда приносится через соответствующий суд, вынесший решение. Подача жалобы непосредственно в надзорную инстанцию не является препятствием для рассмотрения жалобы.

Постановление суда надзорной инстанции вступает в законную силу с момента его вынесения, является окончательным и обжалованию не подлежит.

10. Сроки подачи заявлений (жалоб) восстановлению не подлежат. По истечении указанных сроков заявления (жалобы) не принимаются.

Статья 46. Основания для отмены решения избирательной комиссии об итогах голосования, о результатах референдума

1. В случае если после установления соответствующей избирательной комиссией итогов голосования или определения результатов референдума суд установит, что нарушения правил ведения агитации по вопросам референдума, финансирования референдума, факты подкупа голосов участников референдума имели место и не позволяют с достоверностью определить результаты волеизъявления участников референдума, он может отменить решение комиссии об итогах голосования, о результатах референдума.

2. Суд может отменить решение избирательной комиссии об итогах голосования на участке по проведению референдума, территории, о результатах референдума в целом также в случае нарушения правил составления списков участников референдума, порядка формирования избирательных комиссий, порядка голосования и подсчета голосов (включая воспрепятствование наблюдению за их проведением), определения итогов голосования, если эти действия (бездействие) не позволяют с достоверностью определить результаты волеизъявления участников референдума.

3. Отмена судом решений участковых избирательных комиссий об итогах голосования на референдуме более чем на одной трети от общего количества участков референдума влечет признание недействительными результатов референдума.

Статья 47. Ответственность за нарушение избирательных прав участников референдума

Уголовную, административную либо иную ответственность в соответствии с законодательством Кыргызской Республики несут лица:

1) путем насилия, обмана, угроз, подлога или иным способом препятствующие свободному осуществлению участником референдума права на участие в референдуме либо нарушающие тайну голосования, либо нарушающие права участника референдума на ознакомление

со списком участников референдума, либо принуждающие граждан или препятствующие им ставить подписи в поддержку инициативы проведения референдума, а также участвующие в подделке данных подписей, либо осуществляющие подкуп участников референдума;

2) использующие преимущества своего должностного или служебного положения в целях получения желаемого ответа на вопрос референдума либо своевременно не сформировавшие и не уточнившие сведения о зарегистрированных участниках референдума (списках участников референдума) перед направлением указанных сведений в соответствующие избирательные комиссии, либо нарушающие правила финансирования референдума, в том числе лица, задерживающие перечисление средств избирательным комиссиям, либо выдавшие гражданам бюллетени для голосования в целях предоставления им возможности голосования за других лиц, либо осуществившие подлог документов, составившие и выдавшие заведомо ложные документы, осуществившие заведомо неправильный подсчет голосов или установление итогов голосования;

3) нарушающие права членов избирательных комиссий, наблюдателей, международных наблюдателей, средств массовой информации, в том числе право на своевременное получение информации и копий документов, либо нарушающие правила проведения агитации по вопросам референдума, в том числе проводящие агитацию в период ее запрещения, либо препятствующие или противозаконно вмешивающиеся в работу избирательных комиссий, связанную с выполнением ими своих обязанностей, либо не представляющие отчеты о расходовании средств на подготовку и проведение референдума, финансовые отчеты фонда инициативной группы, группы «за», группы «против» и финансовые отчеты о расходовании бюджетных средств, выделенных на проведение референдума Кыргызской Республики.

Глава 8

Заключительные положения

Статья 48. Вступление в силу настоящего конституционного Закона и особенности его применения

1. Настоящий конституционный Закон вступает в силу со дня официального опубликования.

Опубликован в газете «Эркин Тоо» от 1 ноября 2016 года № 93

2. В случае совмещения дня голосования на референдуме с днем голосования на других выборах, которые проводятся в большинстве административно-территориальных единиц Кыргызской Республики, установленные законодательством Кыргызской Республики сроки избирательных действий по подготовке и проведению референдума, кроме сроков, не превышающих 15 календарных дней до дня голосования, могут быть сокращены Центральной избирательной комиссией не более чем наполовину.

Центральная избирательная комиссия вправе совмещать избирательные участки с участками по проведению референдумов, создавать новые участки и принимать иные меры по решению вопросов, вытекающих из совмещения дня проведения референдума (голосования) с днем проведения выборов (голосования).

3. Со дня вступления в силу настоящего конституционного Закона признать утратившим силу конституционный Закон Кыргызской Республики «О референдуме Кыргызской Республики» от 23 октября 2007 года № 159 (Ведомости Жогорку Кенеша Кыргызской Республики, 2007 г., № 10, ст.778).

Президент Кыргызской Республики	**А.Атамбаев**
Принят Жогорку Кенешем Кыргызской Республики	**26 октября 2016 года**

Формат 60x84 1/16. Көлөмү .... б.т.
Басууга кол коюлду 14.12.2020
Тираж 3000 экз.

«Triada Print» басмаканасында басылды
Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., Гоголь көч, 28 А.

Формат 60x84 1/16. Объем .... п.л.
Подписано к печати 14.12.2020
Тираж 3000 экз.

Отпечатано в типографии ОсОО «Triada Print»,
Кыргызская Республика, г. Бишкек, ул. Гоголя, 28 А.